

Minnen 5

Minnen

från landet där den offentliga lögnen fått en svindlande omfattning

av professor emeritus Jacob W.F. Sundberg

I. Inledning

1. Orwell och *damnatio memoriae* s 2

II. Miljö och mentalitet – en bakgrundsteckning s 3

2. 40 % av SAP under WP inflytande s 3

3. Inauguralföreläsningen s 4

4. Den nya svenska miljön s 4

5. Den moraliska stormakten s 6

6. DDR:s tankekolonisering av svenskt utbildningsväsende s 6

7. Magna Charta s 8

8. Studenter i *maskopi* med byråkratin s 8

9. Roland Huntford s 13

10. DDR-toleranta svenska jurister s 15

III. Icke-personen s 16

11. Allmän rättslära s 16

12. Marxistisk teori s 19

13. Högskattesamhället s 20

14. Furhoff-präglade massmedia s 21

IV. Europakonventionen och transformationsproblematiken s 22

15. Europakonventionen som vattendelare s 22

V. Europakonventionen och verkställighetsproblematiken s 29

16. Verkställighetsplikten (Art. 46, tidigare 53) s 29

17. Betydelsen av peregrinationen s 31

18. En pedagogisk nyhet – övningen Sporrang Lönnroth s 33

19. Bilagesystemet s 36

20. Sporrang Lönnroth i praktisk tillämpning : Stina Stup s 39

VI. Akronsymposiet och U.S. Supreme Court s 42

21. Akronsymposiet s 42

22. Bakgrunden s 43

23. Ruth Bader Ginsburg s 44

24. Europa s 44

25. *Annus mirabilis* s 46

26. Postludium s 49

VII. Avslutande betraktelse s 52

27. Consens-kulturen s 52

28. Massmedia och DDR-skolan s 53

29. Kollegialitet och modernitet – Hans Ragnemalm s 58

30. Romantik och pedagogik s 62

31. Återblick s 64

Minnen

Från landet där den offentliga lögnen fått en svindlande omfattning

av professor emeritus Jacob W.F. Sundberg

I. Inledning

1. *Orwell och damnatio memoriae*

År 2002 hade jag en angenäm upplevelse. Jag blev invald i amerikanska vetenskapsakademien. Vid en högtidlig ceremoni i Boston 2.10.2002 blev jag immatrikulerad som Foreign Honorary Member av American Academy of Arts and Sciences. Jag fick sedan vänliga gratulationer från supporters i US Supreme Court, New York University Law School, Harvard Law School och Europadomstolen i Strasbourg. Men från min egen fakultet i Stockholm hördes intet. Det var så besynnerligt att jag blev nyfiken på vad läget kunde vara.¹ Följaktligen undersökte jag vad slags vitsord jag kunde ha förvärvat mig. I tidskriften *Den Svenska Marknaden*² kunde jag inhämta att jag var ”i Sverige nedtystad och betraktad som paria”. På danska Snaphanen, i december 2004, hade man dragit slutsatsen att jag var ”en ubekvem person, en ikke-person”. Det var ju intressant.

Termen ’icke-person’ myntades av George Orwell i boken *Nitton Hundra Åttio Fyra*, betecknande en person vars existens helt och hållet ignoreras, eller vars identitet utplånats ur alla officiella register. Boken har haft ett enormt genomslag på det politiska språket. En ’unperson’ eller på svenska ’icke-person’ är – utvecklar den engelska encyklopedin - en ”newspeak term for a person who has been not only killed by the state, but effectively erased from existence. Such a person would be written out of existing books, photographs and articles so that no trace of their existence could be found in the historical records. The Soviet Union provided real-world examples of unpersons in its treatment of Leon Trotsky and other members of the Communist party who became politically inconvenient.”

Fenomenet har på ett underhållande sätt skildrats av Olof Lagercrantz enligt följande :

I Moskva 1961 anhöll jag om tillstånd att med ryska historiker få diskutera Trotskij's roll revolutionen. Det var en stötande bön, då Trotskij i Sovjet inte existerade. Inte desto mindre satt jag en dag kring ett stort bord med lärda herrar./ Det var det egendomligaste samtal jag deltagit i. De med spännt allvar blickande vetenskapsmännen erkände att Trotskij *fanns* den gången vid revolutionen och under inbördeskriget. Men , sa de, Trotskij's samtida, vilka såg och hörde honom, visste inte vem han verkligheten var, nämligen en förrädare och en folkets fiende. Hade de vetat, skulle de förstått att han inte spelade den roll de trodde han spelade. Därför är det vetenskapligt riktigt att påstå att hjälten och härföraren Trotskij inte existerade och hans [85] porträtt retuscheras bort ur gruppbilderna. / Det är det vackraste exemplet jag mött på galenskapens förmåga att klä sig i förnuftets dräkt.³

¹ En liknande stum dysterhet uppenbarade sig bland mina kolleger, när Presidenten i Europadomstolen för mänskliga rättigheter, Rolv Ryssdal, bidragit med sitt ”Foreword” i *Festskrift till Jacob W.F. Sundberg*, Juristförlaget 1993, s 1-5.

² Birger Birgersson, ”Hade Huntford rätt?”, *DSM* 1/2002 .

³ Olof Lagercrantz, *Ett år på sextioalet*, Wahlström & Widstrand, 1990, s 84

I denna kategori hade jag sålunda hamnat och det är frestande att fullfölja spåret till de sovjetiska förebilderna, även om några lagercrantzka scener ännu icke verkar aktuella för min del. Men det kan ju tänkas att något ljus faller över Johan Hjorts påpekande att ”Sundberg har i det svenska akademiske liv vaert en omstridt mann, ofte på en måte som det er vanskelig for utenforstående å forstå begrunnelsen for.”⁴

Även om Orwells insats här är avgörande var han förstås icke först i historien att diskutera fenomenet. I den romerska kulturen finner man institutet *damnatio memoriae*, som var en åtgärd den romerska senaten kunde vidtaga mot förrädare och andra som dragit skam över det romerska imperiet ; det gällde att utplåna varje spår av personen från livet i Rom : som om han aldrig existerat, för att därigenom reetablera Roms storhet och ryktbarhet. Kunniga författare har gjort jämförelsen med Stalins sätt att låta avlägsna alla porträtt, böcker och alla andra spår av sina motståndare under den Stora Terrorns tid. Det mest påtagliga fallet av *damnatio memoriae* i modern tid är dock det som drabbat Adolf Hitler och hans nazistiska regim i Tyskland.⁵ Vill man veta vad som hände under andra världskriget utan att vara hänvisad till segrarnas beskrivningar har allt tyskt rensats ut som kunde inspirera de efterkommande till insikter om fädernas gärningar – framför allt hjälteinsatser och militära mästerverk – därom finns det nästan ingenting att hämta efter 1945. Man blir helt hänvisad till vad som publicerats på tysk sida *under själva kriget* som led i propagandan – vilken icke nödvändigtvis behöver vara osann!

II. Miljö och mentalitet - en bakgrundsteckning

2. 40 % av SAP under WP inflytande

Den tjeckiske generalmajoren Jan Sejna hoppade av inför Warszawapaktens inmarsch i Tjeckoslovakien 1968⁶ och han har därefter haft mycket att upplysa om hur världen såg ut från WP:s synpunkt, däribland upplysningen att man ansåg sig direkt eller indirekt behärska (öva inflytande över) 40 procent av det socialdemokratiska partiet sedan Olof Palme genomfört sin vänstervridning av Partiet.⁷ Hur detta gått till har förklarats av Lennart Berntsson vars engagemang i vänsterfrälsta RUC gett honom god insyn i vad som skedde,⁸ låt vara att han icke insett WP:s roll bakom opinionsbildningen. Vi har fått bättre insyn genom Jan Guillous memoarer och senkomna upplysning att han mellan 1967 och 1972 var engagerad av KGB. Detta kan numera sammanställas med Birgitta Almgrens djupdykning i de öppnade Stasiarkiven som lett till en mycket initierad analys av hur man från Stasis sida bearbetat den svenska opinionen.⁹ Eftersom Stasi var KGBs spjutspets¹⁰ kan man utgå från ett visst samarbete vad gäller verksamheten i Sverige. Bakgrundmaterial återfinns i Jakob Andersson och Oleg Gordiesky stora bok *De Röde Spioner*. Med denna dokumentation kan man åstadkomma en ny analys av utvecklingen inom Stockholms universitet under tiden för min professur – 1970-1993.

⁴ Johan Hjort, Anmälan, TfR 1997 s 547.

⁵ Se Timothy W. Ryback & Florian M. Beierl, “A damnation of memory”, International Herald Tribune 13-14.2.2010 p 6.

⁶ Betr. Jan Sejna, se närmare TIS 2003 nr 1 s 54.

⁷ Jan Sejna, *We Will Burt You*, London 1982, s 122.

⁸ Se närmare om Berntsson i IOIR nr 117 s 37 f.

⁹ Birgitta Almgren, *Inte bara Stasi ... Relationer Sverige-DDR 1949-1990*, Carlssons 2009.

¹⁰ Se Almgren, op. cit. s 90.

3. Inaugurföreläsningen

I Jan Guillous memoarer¹¹ kan man inhämta att kommunisterna i studentkåren 1969 via en kupp tog över redaktionen för studenttidningen *IUS-bäraren*, vilket sammanfaller med att IUS-bäraren publicerade ett upprop mot mig och min kandidatur till professuren i allmän rättslära under påståendet att jag vore 'reellt inkompetent' för professuren. Vilken roll KGB spelade bakom detta upptåg är förstås ovisst men man noterar att händelsen tilldrar sig under Guillous tid som *KGB-agent*¹² och att han var lierad med studenterna bakom kommunistkuppen mot IUS-bäraren. Vad som är intressant här ur min synpunkt är förstås de repliker som sedan kom in i IUS-bäraren, polemiserande mot uppropet och signerade av Michael Koch (småningom ordförande i Arbetsdomstolen)¹³ och av Anders Victorin.¹⁴ Jag uppfattade först Victorins kritik av uppropet som ett utslag av professionellt rättsinnehåll, men har efter Guillous avslöjande börjat undra om det inte mera speglade socialdemokratisk oro över kommunisternas övertagande av studenttidningen. Onekligen var Victorin några år senare med om att bilda en socialdemokratisk motorganisation: Socialdemokratiska juristerna vid Stockholms universitet.¹⁵

Mina första erfarenheter av livet som professor i allmän rättslära vid Juridiska fakulteten i Stockholm (1970-1993) dominerades sedan av den tabubeläggning som drabbade litteratur av min hand. Det började med att min inauguralföreläsning 1970¹⁶ först fick en halvsida i Svenska Dagbladet med rubriken "Svenska systemet börjar likna Sovjets"¹⁷ och därefter försvann journalisten och den stora tystnaden föll över föreläsningen. Nu vet vi genom Almgrens avslöjanden att Stasis folk sedan högskoleåren hade som grundläggande uppgift att identifiera och "bryta ner politiskt misstänkta, obekväma och oppositionella personer genom att förstöra relationer, utså misstro, sprida skvaller, iscensätta intriger"¹⁸ Funktionärer vid Residenz 227 – d.v.s. *handelsdelegationen i Stockholm, 1972 överlämnad till ambassad*¹⁹ – fick sig tilldelade svenska skolor och universitet som ansvarsområden med uppgift att göra "bedömning av forskare och lärare [och] identifikation av fientligt-negativa personer".²⁰ Eftersom jag i min inauguralföreläsning 1970 förklarade mig vilja göra studiet av de marxistiska systemen i det dåvarande Socialistlägret "till min nyckel" i professuren²¹ vågar jag tro att detta icke undgått Residenz 227 och att det – med KGB-agenten Guillou i bakgrunden – bestämt *verksamhetsprogrammet*.

4. Den nya svenska miljön

Finländska röster: På 1980-talet skedde det massiva finländska investeringar i svensk industri. Då blev det också rumsrent att uppmärksamma kulturskillnader. I detta miljöskifte skulle särskilt de svensktalande i Finland komma till tals. De hade full insyn i den rikssvenska kulturen med dess Furhoff-präglade massmedia, dess DDR-präglade skolor och infiltrerade universitet. Vad de svensktalande hade att säga skilde sig ljusår från den dåvarande diskursen

¹¹ Jan Guillou, *Ordets makt och vanmakt*, Piratförlaget 2009, s 99: "Att få vara med om att under kupppartade former ta över redaktionen för fakultetens tidning IUS-bäraren, tillsammans med en ytterst liten minoritet som kallade sig 'Socialistiska jurister'"

¹² Jan Guillous erkännande av sin roll som KGB-agent 1967-1972 publicerades i Expressen 24.10.2008.

¹³ Michaël Koch, "Upprop till vad?" IUS-bäraren nr 6/69 s 14.

¹⁴ Anders Victorin, "Kommentar till ett upprop", IUS-bäraren nr 6/69 s 14.

¹⁵ Se närmare IOIR nr 61 s 154.

¹⁶ Jacob W.F. Sundberg, *Teleologisk metod och fair play*, IOIR nr 34.

¹⁷ SvD 12.9.1970: Mats Orwin, "Professor i rättslära. Svenska systemet börjar likna Sovjets."

¹⁸ Almgren s 99.

¹⁹ Almgren s 110.

²⁰ Almgren s 113.

²¹ IOIR nr 34 s 4.

i Sverige. De nedtystade i Sverige fann sig plötsligt bekräftade av sina fränder från andra sidan Bottenviken. Vad som sades var likt det som sagts av de s.k. 'sverigehatarna' vartill jag ibland räknades. T.ex. hur annorlunda svenskar talar, tänker, reagerar och ofta uppträder än andra europeer.²² För de konflikträdde svenskarna²³ är det t.ex. naturligt att man skall hålla inne med sin åsikt, när den strider mot den andres. Det anses i dagens Sverige uttryck för hänsyn, inte undfallenhet. Ungefär hälften av svenskarna känner obehag av att umgås med människor, som har åsikter som strider mot deras egna.²⁴ Vad som framhölls var också den svenska historielösheten.²⁵ Svenskarna uppfattades som i särklass okunniga om historien, problemen, och doktrinen i andra länder,²⁶ och därmed följde att Sverige var "oförmöget att förstå såväl kontinentaleuropas historia som vår samtida politiska verklighet" i Finland.²⁷ Yrsa Stenius, som sedan länge varit väletablerad i Sverige, kunde tillåta sig att ha ett skarpt öga för skillnaderna mellan svenskt och finskt. Hon har beskrivit finländarna, och jämfört med dagens mer eller mindre socialdemokratiskt manipulerade svenskar – 'sossesvenskarna'.

När jag var ny i Sverige för snart tretton år sedan [1978] reagerade jag på ett tonfall i den offentliga debatten, som var svårt för en finländare att förlika sig med. Det var ett inslag av förtrytsam rättrådighet i opinionen som fick nackhåren att resa sig på mig : Dessa eviga "så här får det inte gå till"-utrop, vare sig det gällde våldtäkt, barnmisshandel, kärnkraft eller miljöskandaler hemma eller utomlands. För ett mera luttrat finskt sinne låg det nära till hands att replikera : Nej, kanske inte. Men nu gör det det i varje fall. Då är det bäst att inte hetsa upp sig, att tala lågt och långsamt.

[D]en svenska förtrytsamheten retar mig till vansinne. Det gällde president Gorbatjovs besök och mediernas koncentration på i stort sett en enda fråga : huruvida svenskarna hade fått sagt till Gorbatjov vad de ansåg om Baltikum. ... Carl Bildt och Bengt Westerberg liksom andra barn av den sekelgamla idyllens Sverige, av rekordårens konfliktfria framsteg och folkhemmets trygghet, talade om för Gorbatjov, en politisk ledare marterad av nästan oöverstigligena problem på alla områden, vad vi svenskar kan acceptera och inte acceptera. ... Det är inte saken utan tonfallen som skorrar i mitt finska öra : Tonfallen som antydde att vi svenskar inte sticker under stol med vår rättrådighet, vilket Michail Gorbatjov, fostrad i Stalins Sovjetunionen, måste låta sig imponeras av.²⁸

Yrsa Stenius kunde från chefsstolen i Aftonbladet föra fram kritiken direkt till en rikssvensk läsekrets. Vad hon vände sig mot skulle sedermera bekräftas av Ingvar Carlsson sedan han blivit statsminister. Han talade om den 'självgod', ja 'inkrökta nationalism' som rådde,²⁹ en

²² Olof Rydbeck, *I maktens närhet*, 1990, s274-

²³ Stefan Brunow, "Management by perkele rubbar svenska cirklar" Hbl 22.2.1997 s 18.

²⁴ Maciej Zaremba, anmälan av Åke Daun, DN 30.3.1989, s 4.

²⁵ Stefan Brunow, "Management by perkele rubbar svenska cirklar" Hbl 22.2.1997 s 18.

²⁶ Anders Kjellström, "Har Sverige rätt perspektiv på EU?", SvD 30.12.2002 s 27 (insändare).

²⁷ Stefan Brunow, a.a., Hbl 22.2.1998 s 18; Björn Månsson, "Den absoluta svenska pråktigheten", Hbl 2.1.1998.

²⁸ Yrsa Stenius, "Den svenska förtrytsamheten", Aftonbladet 11.6.1991 s 16.

²⁹ Förra svenska statsministern Ingvar Carlsson utvecklade temat vid sitt besök i Helsingfors i mars 2001.

Ledaren i Hufvudstadsbladet 14.3.2001, betitlad "Sveriges inkrökta nationalism", refererar uttalandet enligt följande : "Hans redovisning av motiven bakom Sveriges ansökan om EU-medlemskap innehöll inga stora avslöjanden. ... Intressantare var då Carlssons förklaringar till att svenskarna, bl.a. jämfört med finländarna, är negativa eller skeptiska till EU. Han hänvisade till den 'självgod', ja 'inkrökta nationalism' som bygger på att 'vi är oss själva nog' – och 'vi klarar oss'-mentaliteten."

karaktäristik som t.o.m. spetsades till av andra som ville tala om en 'självbelåten kvackdamm'.³⁰ Yrsa Stenius utvecklade samma tema. Hon vände sig mot inslagen av förtrytsam rättrådighet i den rikssvenska opinionen, inställningen att svenskar inte sticker under stol med sin rättrådighet. Eller som Finlands Europaminister Ole Norrback formulerade det, att Sverige hade 'en tradition att vilja lära andra'.³¹

5. *Den moraliska stormakten*

Bakom detta döljer sig samma mentalitet i Sverige som i DDR och som så gärna betonades av våra progressiva svenska skolbyråkrater i samtalen med DDR-folket eller när de vallfärdade till DDR. "Then they [the Swedes] were the future, a postwar model of rationality, tolerance, cradle-to-grave care of their own citizens and generosity to people living in less advantaged countries overseas. .-. It was absurd, but we [Swedes] thought of ourselves as a kind of superpower ... We had the certainty that progress was permanent".³²

Idealsamhället hade på så vis blivit en av Sveriges förnämsta exportvaror. Dess moralvärden skulle exporteras. Det svenska samhället var inte bara materiellt framstående, utan framför allt moraliskt. Här i Sverige respekteras alla människors lika värde, från barns och kvinnors till handikappades och invandrades – i princip, åtminstone. Måttet med vilket den övriga världens moral mäts är givetvis Sverige. Det historiska uppdraget som ledande världssamvete renodlades av Palme. Sverige är alltjämt, i Palmes anda, ett förgångsland i att visa moralisk indignation. Föreställningen om Sverige som 'den moraliska stormakten' har bitit sig fast – och uppfattas också i grannländerna som en reflex av gamla svenska stormaktsdrömmar.³³

I mera pensiva stunder kanske man erinrar sig något man lärde sig i 'pluggskolan', nämligen Gustaf Frödings strof att 'den gode är ej ändå så god, som själv han tror i sitt övermod'. Den gamla skolan hade vissa förtjänster!

6. *DDR:s tanke-kolonisering av svenskt utbildningsväsende*

I september 1967 besökte en svensk delegation Östberlin med *Erland Ringborg* från Universitetskanslersämbetet tillsammans med undervisningsråd från Skolöverstyrelsen för att ta del av östtyskarnas erfarenheter. På Stockholms universitet togs också DDR:s egna missionärer emot med öppna armar. DDR:s tankekolonisering av Sverige³⁴ underbyggdes genom de stundom mycket intensiva svensk-östtyska kontakterna.³⁵ Där finns otaliga östtyska rapporter från Sverige bevarade om förhållanden vid svenska skolor och universitet³⁶ och av många Stasiakter framgår just situationen vid svenska högskolor och universitet.³⁷ Övervakning av universitet och studentmiljöer var en standarduppgift.³⁸ Möjligheterna att lyckas i Sverige bedömdes som mycket goda av SED:s Politbyrå och DDR-Kulturcentrum samarbetade t.o.m. med Medborgarskolan.³⁹ Enligt DDR.Kulturcentrums rapportering hade DDR-lektorerna det intensivaste samarbetet med Tyska institutionen vid Stockholms

³⁰ "Kvack i dammen", ledare i SvD 21.1.2003.

³¹ Se närmare Björn Månsson, "Den absoluta svenska präktigheten", Hbl 2.1.1998 s 2.

³² Warren Houge, "Swedes Yearn For the Good Old Days as Election Nears", Int. Her. Trib. 11.8.1998 s 1.

³³ Björn Månsson, "Den absoluta svenska präktigheten", Hbl 2.1.1998 s 2.

³⁴ Almgren s 101

³⁵ Almgren s 103,

³⁶ Almgren s 104

³⁷ Almgren s 112.

³⁸ Almgren s 115,

³⁹ Almgren s 189.

universitet både när det gällde forskning och undervisning. Hösten 1974 och 1975 exv ledde de kurser i Politik och näringsliv . Stockholm var också den första institution som upptog DDR-lektorer i institutionens förteckning över lärare. Många studenter skrev uppsatser om DDR-teman.⁴⁰ Mycket positivt uppmärksammades exv att en marxistisk doktorand – Jürgen Nahm – bereddes plats i institutionens bulletin för en artikel om germanistikens situation i Sverige där han poängterade att de tyska institutionerna var en ”del av det monopolkapitalistiska klassamhället”.⁴¹ Under hela 1980-talet medverkade DDR-lektorer vid Stockholms universitet. De undervisade i realia, *Landeskunde*, och ledde också doktorandseminarier.⁴² Tysklektoratets verksamhet i Sverige styrdes hela tiden av de mål och uppgifter som SED beslutat. Detta fastslås genomgående, exv i en arbetsrapport från år 1976/1977 där målet för DDR-lektorers verksamhet enligt beslut på SED:s nionde partidag citerades. Det gällde utbredning av marxism-leninism och den socialistiska kultur- och forskningspolitiken.⁴³ När chefslektorn Werner Schwizke rapporterar från verksamheten som DDR-Kulturcentrum i Stockholm genomförde får Stockholms universitet beröm, eftersom DDR-lektorernas erbjudanden när det gällde ämnen och timantal ”sedan länge accepterats utan invändningar”. Hösten 1976 hade institutionsledningen också beslutat att genomföra föreläsningar i DDR-litteratur och även seminarier om marxistisk litteraturvetenskap. Genom sin exilforskning hade prefekten Helmut Müssener kontakt med kolleger i Halle och hade där lärt känna Dieter Sommer som inbjuden till Stockholm höll fyra föreläsningar i marxistisk-leninistisk litteraturteori. Det var första gången som det togs upp som obligatoriskt ämne i studieprogrammet. Institutionen i Stockholm bedömdes därför vara mycket starkt intresserad v DDR-germanistikens resultat och ha stor respekt för den marxistiska metoden i språk- och litteraturvetenskap. Det som enligt rapporten imponerade på svenskarna var DDR:s utbildningssystem, kvinnans jämställdhet, den humanistiska kulturpolitiken, avspänningsspolitiken, socialpolitiken, vetenskapliga resultat och DDR:s antifascistiska grundkaraktär. Det sades råda ett politiskt tolerant klimat som tillät DDR:s utsända att utan hinder framföra sina argument.⁴⁴

Slutresultatet formulerades av Arvidsson 1969 : ”Historikerna måste i framtiden förklara hur en socialistisk skolreform kunde genomföras i ett kapitalistiskt land.”⁴⁵

Emellertid, när *DDR-skolan* kom så flydde de mera ambitiösa till de internationella skolorna i Stockholm – Cours St Louis och Franska skolan (som f.övr. sedan gammalt hade en förbindelse med det Bernadotteska hovet⁴⁶), Anglo-American School vars prestige delvis följde av USA:s dominans i efterkrigsvärlden, och Deutsche Schule som kunde identifieras med BRD i motsättning just till DDR. Avskilt från dessa fanns det också en sovjetisk skola på Sovjetambassaden för WP-ambassadernas diplomatbarn. Karakteristiskt för dessa internationella skolor var att de åtnjöt diskret beskydd mot den svenska skolbyråkratin av ambassadörerna för Frankrike, England och USA resp. BRD, vartill kom en direkt intervention av franske presidenten Pompidou med statsminister Palme i samband med Pompidous statsbesök. Studenterna från dessa skolor ingår numera i stor utsträckning i den elit på internationella poster som kungariket kan tillgodoräkna sig.

⁴⁰ Almgren s 255.

⁴¹ Almgren s 236.

⁴² Almgren s 258.

⁴³ Almgren s 261.

⁴⁴ Almgren s 262.

⁴⁵ Stellan Arvidsson vid doktorspromotion i Rostock 10.11.1969, se Almgren s 209

⁴⁶ Franska Skolan grundades 1862 av St Joseph-systrarna från Chambéry i Frankrike under beskydd av änkedrottning Joséphine, som i trolovningstraktaten 1822 tillerkänts rätt att fortsatt i Sverige praktisera sin romersk-katolska tro och vars biktfader verkade vid skolans tillkomst.

7. Magna Charta

Metoden i DDR (och hos dess svenska beundrare) där all kritik mot det där rådande socialistiska systemet bestraffades som hets mot staten⁴⁷, står förstas i drastisk motsättning till uppfattningen utanför Socialistlägret rörande de europeiska universitetens uppgift i samhället, formulerat i 1988 års Magna Charta: ”Genom att undvika intolerans och alltid vara öppen för dialog är universitet en idealisk mötesplats för lärare med förmåga att dela med sig av kunskapen.” När rektor Inge Jonsson anmälde förhandenvaron av denna Magna Charta i universitets officiella tidskrift markerade han en viss skepsis inför anslaget, som lät förstå att man i Sverige (eller Stockholm) inte riktigt delade synsättet.⁴⁸ Det sammanfaller med Roland Huntfords kommentar : ”There seemed to be less difference between Sweden and the Communist countries than between Sweden and the West.”⁴⁹ Huntford har fullföljt jämförelsen också med sitt påpekade av svenskarnas faiblesse för fenomenet icke-person. Marianne Alopaeus har 1981 kommenterat jämförelsen med kommuniststaterna :

I Öststaterna ingår verklighetsförvanskningen i systemet. Människorna lever i sina monolitiska diktaturer – och vet om det. De inrättar sig därefter, slår dövörat till för den statliga propagandan, tar maktens fraser för vad de är värda. I övrigt är de inriktade på att överleva under torftiga materiella förhållanden, och med beskuren rörelsefrihet, såväl fysiskt som intellektuellt. Den offentliga lögnen i Sverige är att det inte finns någon offentlig lögn.⁵⁰

Jag var ganska oförberedd på dessa kulturskillnader. Jag kom vid denna tid från en värld utanför Sverige till följd av min peregrination åren 1954-1961. Jag skulle sedan under åren hålla ett 40-tal gästföreläsningar utrikes, men det kom inga inbjudningar att hålla sådana i Sverige. Jag hade i USA bl.a. tagit intryck av *moot court competitions* och av den högaktning som juridiska fakulteter där åtnjöt (vilka i USA ofta fungerar som våra departement). Man var där respekterad som professor. Det var därför en chock att på 1980-talet på anslagstavlan i Stockholm finna annonseringen att ”Gustav” skulle hålla sin föreläsning på viss tid och plats. Att se en juris professor sänka sig till närmast fjäsk för ignoranter var en chock. Tanken bakom Magna Charta låg tydligen ljusår från mentaliteten i det nya Stockholm.⁵¹

8. Studenter i maskopi med byråkratin

En första iakttagelse är då *hur den svenska skolan omvandlades efter DDR-modellen*. De studentkullar som jag mötte efter installationen 1970 – och för den delen också under 1960-talet - var präglade av jämlikhetstänkande (vilket inte var till fördel för dem som ville bli bättre än andra och inte heller för relationen till professorn som var där för att han inte var jämlik utan mera vetande och hade något att lära ut). Vidare såg man världen på DDR-vis i klasskampsmönster och kategoriserade allt som man mötte i fattiga och rika.⁵²

⁴⁷ Strafflagen § 106. Jfr Almgren s 262, 419. Efter Murens fall har DDR-litteraturen av professorn i Halle, Rüdiger Bernhardt, karakteriserats som ”förfrängningens och missanpassningens litteratur”, se Almgren s 307.

⁴⁸ Inge Jonsson, ”Hundratals rektorer enades”, SU-nytt nr 8/88.

⁴⁹ Roland Huntford, *The New Totalitarians*, s 238.

⁵⁰ Marianne Alopaeus, *Drabbad av Sverige*, s 88.

⁵¹ Almgren s 109 : ”Skolan skulle stå i samhällets tjänst och fostra självständiga demokratiska individer. En skola för alla. Så formulerades skolidealet både i Sverige och DDR av politiker och skolreformatorer, som tog avstånd från gamla auktoritära traditioner.”

⁵² Almgren s 211 : ” Arkivmaterialet ligger öppet. Det är en spännande historia från de första hemliga sammankomsterna i [Stellan] Arvidssons privatvåning med skolpolitiker från de båda länderna från slutet av 1950-talet. Tjänstemän på Skolöverstyrelsen försäkrade kollegerna i DDR. Vi i de socialistiska länderna har samma mål, särskilt på skolans område.” 109 : ”Skolan skulle stå i samhällets tjänst och fostra självständiga demokratiska individer. En skola för alla. Så formulerades skolidealet både i Sverige och DDR av politiker och skolreformatorer, som tog avstånd från gamla auktoritära traditioner.”

Modellen att agera mot den förgräplige via riggade studentinitiativ kom att dominera min tillvaro vid Stockholms universitet intill emeriteringen och även därefter. Dåvarande docenten Aleksander Peczenik hade kommit underfund med denna svenska svaghet och manövrerade för att få sin egen bok *Juridikens metodproblem* antagen som obligatorisk kurslitteratur i mitt ämne, allt camouflerat som ett studentinitiativ i linjenämnden. Linjenämnden förelade mig t.o.m. att yttra mig över förslaget, och så skedde också på ett sätt som något senare speglades i min anmälan av boken i Svensk Juristtidning 1975 s 535-540. Boken blev icke kurslitteratur, student-representanterna i linjenämnden åtnöjdes med vad de ställt till med, och Peczenik själv drabbades av stor grämelse.

Min egen bok – fr. *Eddan t. Ekelöf* - tillkom 1978 efter en påstötning av förlaget Studentlitteratur. Efter mina erfarenheter med inauguralföreläsningen – varom mera nedan - antog jag emellertid att den skulle vara alltför svår att smälta för universitetet och avstod därför från att påkalla ett linjenämndens beslut att antaga den som kurslitteratur. I stället läste jag innantill ur den på mina föreläsningar vilket föranledde mina studentauditorier att ändock införskaffa den som ett bekvämt substitut för föreläsningssanteckningar : boken fick uppleva flera upplagor. Fenomenet kan nog förstås som en bakgrund till den upphetsning som senare drabbade professorerna Victorin och Leijonhufvud m. fl. när de till sist förstod att de blivit utmanövrerade (se nedan).

Deras tillfälle kom emellertid, återigen i formen av riggade studentinitiativ. Jag hade invaggat mig i tron att bokens innehåll efter så många år var en så etablerad läsning att jag kunde göra experimentet att föreslå den som tillfällig kurslitteratur - det fanns bara ett femtiotal exemplar kvar av upplagan. Därur växte ”Affären fr. *Eddan t. Ekelöf*”⁵³ fram. Ett antal studenter agerade mot läroboksvalet, helt obekymrade av frågan om egen kompetens vad gäller kurslitteraturen i ett ämne som låg bland de sista i den bundna studiegången. Den yngsta av de ifrågavarande studenterna hade läst juridik ett halvår allenast.aktionen originerade på några kollegers tjänsterum.

Man kunde se aktivisternas intresse för mitt ämne på ett positivt sätt, så att det kunde stimuleras och engageras. Samtidigt borde studenterna förstås bibringas en smula självkritik. Vid denna tid var universitetsbyråkratins engagemang mindre tydligt, ehuru det var uppenbart att man inte sett som sin uppgift att odla fram någon ’ljusets riddarvakt’.⁵⁴ Den rättegångstävling som jag då förberedde, som karakteriserades därav att studenterna blev varandras lärare, gav en viss realitet åt mitt erbjudande i brev till dem att de kanske skulle få agera som lärare i mitt ämne.⁵⁵

⁵³ Hela ärendet föranledde så småningom utgivandet av en vitbok med denna titel, IOIR nr 61, vari alla inslag dokumenteras..

⁵⁴ Jfr Jacob W.F. Sundberg, ”Studenter i maskopi med byråkratin”, Hbl 7.3.2006 s 22.

⁵⁵ Den efterföljande övningen i praktisk Europaprocess, som startade 1984 och fortgick under min ledning intill 2004, kan studeras i min artikel ”Återblick på tjugu år med övningen Sporrang Lönnroth”, i Jacob W.F. Sundberg, *Årsrapport och återblick. Tävligen om det Sporrang Lönnrothska Priset XIX. Norges Höyesterett, Oslo 14-125 juni 2003*, IOIR nr 136, s 70-78.

Detta sätter sökljuset på vad som hände mig i Stockholm som det enligt Johan Hjort var ”vanskelig for utenforstående å forstå begrunnelsen for”.⁵⁶ Men det är kanske litet lättare att förstå det om man tittar på den särskilda utbildningspolitiska dimensionen. Juridiska fakulteten splittrades nämligen genom 1977 års svenska universitetsreform i *ett A-lag och ett B-lag*. Reformen flyttade in det politiska inflytandet i själva universitetssystemet. Ambitionen var att kontrollera och styra vetenskapsmännen.⁵⁷ Helt följdriktigt var det A-laget som fick kontrollen och styrmöjligheterna, samtidigt som B-laget berövades inflytande över och kunskap om vad man höll på med. Jag tillhörde B-laget. Styrningen tillkom bl.a. det socialdemokratiska statsrådet Carl Lidbom som i professor Anders Victorin hade ett språkrör i A-laget. Victorin hade politiskt registrerat sig själv i Lidboms följe. Man beskrev mig som ”ett självfallet negativt identifikationsobjekt” för varje socialist, ”en absolut motbild – ett generellt misstroobjekt” och Lidbom fann Nordiska Juristmötet bäst betjänt av så ringa insikt om min person som möjligt: ”yttrandet skulle förlorat i tyngd om jag talat om att det var Du som fällt det”.⁵⁸

De minnesgoda erinrar sig måhända att juridiska fakulteten i Stockholm ristat sitt namn på historiens minnestavlor genom angrepp på sin professor i internationell rätt, grevinnan Ingrid Detter De Lupis, som man ville få avsatt från professuren, vilket man också lyckades med, åtminstone tillfälligt.⁵⁹ Hon återinsattes nämligen sedan, efter en förlikning med universitetet, träffad på föranstaltande av Arbetsdomstolens ordförande, Ove Sköllerholm. Det kan antecknas att en av hennes studenter – Viktor Magnell – till juridiska linjenämnden beklagade sig över att hennes engelska var för avancerad för honom att förstå, ehuru han ”läst engelska ett år på Kom Vux” (vilket var allt som krävdes för att komma in på juristlinjen) och att hon ”upprepade gånger ej infinner sig på utsatt klockslag”.⁶⁰

I en intressant skrift till Statens Ansvarsnämnd som inkom 23.5.1990 lämnar grevinnan värdefulla upplysningar. Hon fick professuren i internationell rätt 1988 och åtnjöt de bästa förhållanden det första året. Vändningen kom, skriver hon, efter det att min föreläsningsserie i internationell rätt påbörjats 1989-04-24. Däri framfördes ståndpunkten, att folkrättens regler griper över inomstatlig rätt i vad avser de mänskliga ’basrättigheterna’, då ett lands interna lagstiftning, enligt vedertagen internationell rättspraxis, aldrig kan rättfärdiga brott mot folkrättens regler. Ett blad om detta utdelades till studenterna.

Man tillgrep då metoden – troligen inspirerad av motsvarande i USA⁶¹ - att stampa fram ett otal politiska sympatisörer i studentflocken och av dem beställa fram lämpliga klagoskrifter, vilka skrifter sedan skulle tjänstvilligt omhändertagas av universitetsadministrationen för lämpliga åtgärder av den typ som skulle drabba grevinnan.

Det är därför icke ägnat att förvåna att – som grevinnan skrev - prefekten Anders Victorin 1984 sett som en av sina angelägna uppgifter att reprimera dåvarande docenten i internationell

⁵⁶ Johan Hjorth, TfR 1997 s 547.

⁵⁷ Torgny Segerstedt, ”Universiteten och tystnadens konformism”, Svensk Tidskrift 1984 s 309.

⁵⁸ Dag Victor, Literaturomtale, Retfaerd nr 13, omtryckt i *Affären fr. Eddan t. Ekeköf*, IOIR nr 61, s 69-72 ; Lidbom, se 29 NJM II s 454 (1981)

Jfr *Om fackföreningsordförandens lönesättning. En JO-anmälan av prof. em. Jacob W.F. Sundberg*, IOIR nr 108, som också innehåller ett läsvärt samtidshistoriskt memorandum.

⁵⁹ Rörande affärens upprinnelse, se Jacob W.F. Sundberg, ”Om felparkeringar, översitteri och det gamla caudinska oket”, Iusbäraren 1992 nr 4, omtryckt i *Harakiri. En vitbok*, IOIR nr 129, s 233-234.

⁶⁰ Viktor Magnell, Skrivelse 12.5.1989 (Universitetsförvaltningen 1989-05-21, doss 459 Dnr 2346/89). Att professorn kommit för sent till sina föreläsningar gjordes sedan av universitetsförvaltningen till en av klagopunkterna i förvaltningens process för att få henne avsatt.

⁶¹ Se närmare Jacob W.F. Sundberg, ”Studenter i maskopi med byråkratin”, Hbl 7-3.2006 s 22

rätt, grevinnan Detter De Lupis, för det att hon i sin undervisning gjort gällande att mänskliga rättigheter icke tarvade någon transformation för att vinna giltighet för svensk del.⁶² Saken följdes sedan upp av ett par studenter som i skrivelse 8.3.1990 till linjenämnden beklagade sig över att Detter De Lupis nya lärobok innehållit ett avsnitt om de folkrättsliga reglernas direkta tillämplighet inom det nationella rättssystemet.⁶³ Parallellt därtill fann vid samma tid en annan student anledning att beklaga sig hos linjenämnden över att det lärdes ut på en privat sommarkurs att FN-konventionen, Europakonventionen och många andra konventioner hade direkt effekt i Sverige.⁶⁴

Ur blogosfären stiger här ett förvisso uppriktigt men halvdant anonymiserat vittnesbörd fram om mentaliteten bakom dessa angrepp :

”Jag utbildades på 80 talet och det fanns ingen av mina kurskamrater som över huvud taget hade ett rättspatos annat än att makten har alltid rätt. De hatade alla som pesten den då främste förespåkaren för naturrätten, Jacob W.F. Sundberg. Jag finner det högst tveksamt om yngre generationer av jurister har ett större mått av rättspatos. Utbildningen har knappast förändrats från den absurt förenklade och vulgära form av rättsrealism och rättspositivism vi utsattes för.”^{64a}

Under sådana förhållanden var det icke onaturligt att David Munck såsom en vältalig företrädare för samma kretsar när han eleverades till ansvarig för studenttidskriften *Iusbäraren* skulle efter förmåga minimera ius docendi-affären, juridiska fakultetens vid denna tid internationellt mest uppmärksammade operationer, till en smalt personlig affär mellan två professorer *affären Peterson/Sundberg*

”1989 rasade striden om kursen i allmän rättslära. Bakgrunden var att fakultetens linjenämnd tillsatt en arbetsgrupp att utreda klagomål om att Jacob W.F. Sundberg som kursföreståndare skulle bedriva högerpropaganda och brista i vetenskaplig grund. Då Claes Peterson, professor i rättshistoria och vid denna tid prefekt kallades fejden ibland för *'affären Peterson/Sundberg'*. I Iusbärarens ledare i nr 1/1989 gav redaktören Magnus Eriksson stöd till Sundberg, vars syn på rättigheter enligt Eriksson är detsamma som lärs ut vid Harvard, Princeton och Köln. Han menade också att påståendet om indoktrinering underskattade studenternas förmåga till eget tänkande, och att linjenämnden censurerade akademisk kritik mot Sveriges statsideologi och regering. 64 b

Dåvarande pro-rektorn Madeleine Leijonhufvud förklarade för sin del – i en aktion riktad mot att jag använde mig av mina egna böcker i undervisningen – att ”linjenämnden skall avgöra vad som får sägas i undervisningen”.⁶⁵ Man får väl säga att dessa incidenter med Victorin och Leijonhufvud bekräftade Huntfords invändning mot det svenska universitetet :

”The most serious objection to the independence of the universities in the Swedish view is that it allows them to decide what to teach.”⁶⁶

62. Jfr Jacob W.F. Sundberg, *Rättsprövning. Ius docendi ärendet inför Regeringsrätten*, IOIR nr 86, s 19.

63. Jfr Jacob W.F. Sundberg, *Harakiri. En vitbok*, IOIR nr 129, s 216 (Calkle Josefsson och Krister Hansson ang. boken ”International Law”).

64. Se referat i Jacob W.F. Sundberg, *Tystnadsspiraen*, IOIR nr 96, s 124-125 (Monica Steding Karlsson, skrivelse 11.9.1989).

64a Citerat efter bloginlägg 6.12.2004 av pseudonymen Alex till Jakob Heidbrink.

64b Citerat efter första numret av Juridiska Föreningens Informationsblad, signerat David Munck. David Munck gjorde sig sedermera bemärkt som den sin förtroendeman som prefekten Ronnie Eklund efter det s.k. ’tvångsomhändertagandet’ av övningen Sporrang Lönnroth 2003 utsåg till sin personlige fotograf med uppgift att svara för fotograferingen av övningen i Reykjavik 2004 – ett uppdrag som, trots att Munck uppträdde i flower-power skjorta i kontrast mot övriga deltagare, utmynnade i ingenting.

65 Se närmare utredningen i *Rättsprövning. Ius docendi ärendet inför Regeringsrätten*, IOIR nr 86, s 5 (jfr RÅ 1991 not 509).

66 Roland Huntford, *The New Totalitarians* s 238.

På studentsidan gjorde man sig dock tydligen förhoppningar att kunna rekrytera professor Strömholms stöd. Samme Magnell vände sig nämligen i en större inlägga till Juridiska linjenämnden som detaljerade några s.k. goda studentsvar, vilka rutinmässigt delades ut till studenterna till ledning för hur man kunde utforma svaren på s.k. resonemangsfrågor i skriftlig tentamen, frågor vilka brukade upplevas som mycket svåra. Klagoskriften utmynnade icke i några yrkanden men var späckad med nedsättande omdömen och angrepp på mig som professor. Skriften kommunicerades särskilt med Strömholm, som berördes i de valda studentsvaren. Detta föranledde småningom en i skocken att så med Strömholm kommunicera sin uppfattning att ”vi” – tydligen ett flertal studenter – ”står alla vanmäktigt resignerade inför vansinnet” och att vi kommer att ”minnas Jacob W.F. som en tragisk, pubertalt andefattig paranoiker”.⁶⁷

Även under emeriteringen upplevde jag liknande studentklagomål som också torde ha originerat på något tjänsterum. Nu kände man sig ’kränkt’ - bl.a. av strofen i Tegnér's Fritiofs Saga : ”Stark ström med egna vågor går genom havet”. Prefekten reprimerade mig vidare (s.k. LAS-varning) bl.a. för att jag ”med amanuensen aktualiserat två av studenterna vars efternamn är utländska”. Jag fann mig nödsakad att upplysa honom ”att det inkommit 63 st anmälningar till kursen från studenter med utländska namn – föga förvånande eftersom anmälningarna inkom från Danmark, Finland, Island och Norge ” – och jag fortsatte :

”Eftersom det är omöjligt att tillsammans med amanuensen ens upprätta deltagarlistor och än mindre matrikeln över övningen – betecknad Sporrang Lönnroth XVI – utan att aktualisera dessa studenter vars efternamn är utländska, nödgas jag meddela att prefektens LAS-varning på denna punkt måste lämnas utan avseende för att kursen skall kunna fullföljas.”⁶⁸

Harakiri-affären hade bizarra drag. Den till synes ledande aktören var en ung dam i Club Palme Dahlman med turkiska rötter. Hon auskulterade under studierna hos Diskrimineringsombudsmannen och vann efter examen anställning där på bl.a. meriten att hon kunde turkiska. Ett viktigt prejudikat i det årets Händelseförlopp var *Loizidou vs Turkiet* och det fanns anledning att tro att det fanns åtskillig kringlitteratur i turkiska media o.dyl. som kunde läsas av klubbmedlemmar som kunde turkiska. Vid ett sammanträffande på IOIR

⁶⁷ Magnells skr till Linjenämnden 17.2.1992 med rubriken ”allmän rättslära och professorn” – Ur innehållet kan antecknas följande : vi ”kommer att minnas Jacob W.F. som en tragisk pubertalt andefattig paranoiker” – ”vi står alla vanmäktigt resignerade inför vansinnet” – kopia till prof. Strömholm (sålunda efter DDR:s kollaps). Vilka tacksägelse åtgärden medfört är icke upplyst, men det vill förefalla som om det var bl.a. så kommunicerade studentsvar som provocerat Strömholm till det s.k. ’fähuksbrevet’ (IOIR nr 92 s 162-165), och icke som man kanske i förstone skulle tro stencilen ”Att läsa Strömholm”, återgiven i IOIR nr 92 s 166 f. Trots avsaknaden av yrkande anmäldes på anmodan av ledamoten Victorin skrivelsen till linjenämndens sammanträde 26.2.1992. Magnell har sedermera färdigställt ett omfattande examensarbete med titeln ”Rättskällebegreppet – i sökandet efter en modell att analysera olika rättssystemets rättskällevägar” (1992) som tillkommit under överinseende av prof. Jan Hjärpe i Lund (arbetsnamn islamisk rättslära) men med prof. Åke Frändberg som handledare. Det belönades av fakulteten med Casselpriset 21.2.1994 och fakulteten har låtit trycka verket som nr 44 i sin skriftserie under samma titel 1994. Litteraturförteckningen upptar 27 verk på engelska, vilket antyder stora framsteg efter Kom Vux studierna (ovan) och en vacker hedersbevisning från handledarens sida. Magnell har sedermera efter studier vid Columbia Law School (1995) etablerat sig som affärsjurist i Stockholm med internationella etableringar som specialitet.

⁶⁸ Se närmare Jacob W.F. Sundberg, *Harakiri* (IOIR nr 129) s 33. Prefektens reaktion som inkom per fax 9-2.2000 löd : ”Min tidigare tillsägelse avseende behandlingen av studenterna i klubb Palme Dahlman i 1999 års PEP-kurs tog inte sikte på sådana förhållanden” – vilket onekligen verkar sannolikt!

förhörde jag mig därför om hon kunde turkiska men detta förnekade hon då. - Denna bizarra affär, döpt till Harakiri-affären eftersom den betydde att klubben ifråga gav sig själv dödsstöten, originerade med att den tävlande klubben vid avfärden från Arlanda till Reykjavik, där pläderingarna skulle hållas, på flygplatsen avfattade och expedierade en skrift till Rektor som gjorde gällande att kursen var undermålig och icke förtjänt av att fortsättas. - När jag efteråt försökte utreda vad som hade gått snett, fick jag emellertid mottaga amper kritik av både prefekten och klubbens custos, ett hovrättsråd, vilka något överraskande förebrådde mig just för att jag frågat den unga damen om hon kunde turkiska. Det verkar nu efteråt inte osannolikt att de varit fullt medvetna om att hon farit med osanning när hon förnekat sina kunskaper, och jag kan därför tro att det varit för att 'mörka' detta förhållande som de angripit att jag alls ställt den helt normala frågan. - Saken blev ändå mera mystisk när mina frågor i saken till tidigare lojala och positiva medhjälpare bland studenterna möttes av påståenden att det 'inte fanns något att rapportera' om vad som låg bakom stridsskriften till rektor. Samma svar fick jag från mina amanuenser. Den ena t.o.m. greps av panik och förklarade att hon inte tänkte svara på några frågor, ja att hon först ville ha dem i skriftlig form innan hon bestämde sig för om hon ville svara – en ovanlig inställning hos en amanuens som vanligen har en förtroendefull relation till sin professor. Det tidigare goda förhållandet framgår f.övr. redan av fotografierna från slutsessionen i Reykjavik där amanuenserna med uppenbar förtjusning tar emot professors avskedsgåvor vid avtackningen. - Den panikslagna inställningen antyder kanske närmast att vederbörande av prefekten helt enkelt förbjudits att uttala sig i saken? Att man letade efter grepp framgick också med stor tydlighet när man ville förebrå mig att jag uppmanat klubbmedlemmarna att gå på en fest i Uppsala som Uppsalaklubben ordnat för dem. Denna oskyldiga vänlighet ansågs av både prefekten och custos vara något förgräpligt ; jag skulle ha vänt mig till klubbordföranden eller custos själv med denna vänlighet, icke till studenterna som festen var gjord för. – Så småningom fick jag på andra vägar utrett vad som egentligen tilldragit sig och prefektens roll i bakgrunden, men beträffande dessa omständigheter kan hänvisas till vitboken *Harakiri* (IOIR nr 129). Det var uppenbart att min roll bakom tillkomsten och utvecklingen av denna övning icke uppskattades i alla kretsar!

9. Roland Huntford

Roland Huntford i sin beundransvärda bok om Sverige och svenskarna, - *The New Totalitarians* - som utkom 1971, påpekade icke-personens roll i det nya Sverige: han gjorde i dess svenska utgåva *Det blinda Sverige* iakttagelsen:

Det som saknas i det svenska samhället är inte uppskattningen av outsiders (...) utan erkännandet av hans existens. I västerländska stater kan han väl ofta nog bli illa omtyckt, men man erkänner åtminstone att han finns till. ... Endast i Sverige förvägras outsiders rätten att existera ⁶⁹

1971 var erfarenheten med min inauguralföreläsning 1970⁷⁰ färsk, och det märkliga med den var den totala tystnad om den och dess författare som uppstod. Journalisten, som täckt föreläsningen för Svenska Dagbladets räkning, fick t.o.m. försvinna från tidningen. Saken var ytterst uppseendeväckande. Det var i alla fall professorsinstallation vid rikets enda metropolitana universitet. Det är svårt att tro att Huntford som vid denna tid arbetade på sin bok inte tagit notis. Vad han skrev om icke-personen passade så väl in på den nye professorn i allmän rättslära.

⁶⁹ Roland Huntford, *Det blinda Sverige*, Tema 1972, s 279.

⁷⁰ Jacob W.F. Sundberg, *Teleologisk metod och fair play*, IOIR nr 34. Om bakgrunden, se närmare *idem*, *Tystnadsspiralen*, IOIR nr 96, s 138, jfr 104.

Bokens spridning i Sverige saboterades brett. 'Man tyckte inte om tonen.'⁷¹

Huntford gör i boken en iakttagelse beträffande den svenska mentaliteten som gäller vad jag kallar icke-temata.⁷² Enligt Huntford hade den också tillämpning på den svenska juridiken.

“Också de normalt sett självfallnaste frågor är tabu för den svenska oppositionen.”
“Kontroversiella och politiskt brännbara ämnen försvinner från den offentliga scenen och överlämnas till byråkraterna.” skrev han.⁷³

Att det blivit så torde sammanhånga med avsaknaden i Sverige av akademisk dialog.⁷⁴ I de akademiska kretsarna : där var tabu och icke-personer normalfenomen. Huntford har berört det svenska förträgningsystemet med orden : “It is virtually impossible for anybody opposing the government to get a hearing . There is only one ‘objective’ truth to fit given data. - The critic becomes a heretic, and is thereby neutralized”⁷⁵

Man har med sådana metoder lyckats rensa ut alla obekväma oliktankande.⁷⁶ Denna den svenska förträgningskulturen har fått till följd att diskursen försvunnit i icke-personer och icke-temata. Det har uppstått *en konstlad consensus*, skapad icke minst av svenska massmedia genom denna nya svenska förträgningskultur.⁷⁷

Under sådana förhållanden kan de vara av visst intresse att taga del av hur den svenska förträgningen administrerats när förlagen konfronterats med ”kritik som inte är väl-kammad, systemanpassad”. Tack vare Ann Nordberg har vi fullt uppriktiga avslöjanden från förläggarvärlden av vad man upplevde när man fick Roland Huntfords bok ”The New Totalitarians” i handen. ”Ingen ville ge ut den, det var ’dödsnobben’, boken var ’het gröt’, ’en järnklump som brann’.”⁷⁸ En liknande reaktion ett tjugotal år senare beskrivs av Ulf Nilsson,

⁷¹ Se närmare Ann Nordberg, Hade Huntford rätt?, Examensarbete 20 poäng i allmän rättslära, Stockholm ht 2000, s 9. Nordberg återger på s 8-9 på ett mycket intressant och obeslöjat vis tankegångarna i förläggarvärlden inför Huntfords bok, och vad hon upplyser om, sammanfaller förunderligt väl med vad som sägs i Ulf Nilsson, *Sverige slutet anstalt*. Utgivare Gunnar Bennman Promotion (ISBN 978-91-633-5140-2) 1998 : ”Har vi censur i Sverige? Nej, det har vi inte, *formellt* sett. Däremot har vi en stark benägenhet att *tiga ihjäl* all kritik som inte är välkammad, system-anpassad och därför egentligen inte kritisk alls.” (s 4). ”Boken tillägnas Jan Stenbeck som inte kunde veta att svenska bokförlag inte minst ägnar sig åt att bestämma vilka böcker som man *inte* bör ge ut”.

⁷² Det är icke Huntfords terminologi, han talar i stället om *tabu*, men det är en terminologi som kommer till brett bruk vid forskning i sovjetsamhället och den kommunistiska mentaliteten.

⁷³ Huntford, *Det blinda Sverige* s 146.

⁷⁴ Jfr Jacob W.F. Sundberg, *Från Ekelöf till Europa* (IOIR nr 138) s 94.; *idem*, *Om akademisk dialog och avsaknaden därav. Den nya linjen efter Socialistlögrets fall* (IOIR nr 146), ursprungligen publicerad i *Festskrift till Peter Seipel*, 2006, s 595-629.

⁷⁵ Roland Huntford, *The New Totalitarians*, s 290.

⁷⁶ Tomas Ries, intervjuad av Bjarne Nitovuori i Hbl 6.1.1998.

⁷⁷ Johan Hakelius, ”Apati och apartheid”, SvD 26.1.1999 s 2. Jfr Almgren s 307 : 307 : ”I en artikel i Moderna Språk 1990 – efter murens fall och när hela DDR befinner sig i upplösning – skriver en professor från Halle, Rüdiger Bernhardt, om klyftan mellan den officiella lysande, föredömliga bilden av DDR och den bild av verkligheten som DDR-författare under 1980-talet försökt visa, men som SED dömt ut. Det var litteraturen som enligt Bernhardt ”officiellt hade nonchalerats”. Bernhardt skriver att DDR-litteraturens historia är historien om en ”förbjuden” och ”av överheten strängt kontrollerad litteratur, *von der Obrigkeitstreng kontrollierten Literatur*. Vem var då denne Rüdiger Bernhardt? Så här presenteras han i Moderna Språk : Rüdiger Bernhardt är professor för DDR-litteratur vid universitetet i Halle och har föreläst åtskilliga gånger även vid svenska universitet. Hans översikt över 80-talets DDR-litteratur behandlar ’förträgningsens och missanpassningens litteratur’, de litterära ’tecken i skyn’, som föregick revolutionen i DDR”

⁷⁸ Ann Nordberg, ”Hade Huntford rätt?”, examensarbete 20 p i allmän rättslära, Stockholm ht 2000, s 8 f.

som konfronterat sina förläggare med manuskriptet till sin bok ”Sverige : slutet anstalt”. ”Faen, det här går för hårt åt sossarna!” Om varje systemkritisk bok i ledande förläggarkretsar⁷⁹ upplevs som ’ en järnklump som brann’ är det kanske inte så överraskande att påträffa karakteristiken ’landet där den offentliga lögnen fått en svindlande omfattning’.

10. DDR-toleranta svenska jurister

”Möjligheterna att lyckas i Sverige bedömdes som mycket goda av SED:s Politbyrå”.⁸⁰

Även bland svenska jurister var vid denna tid toleransen stor när det gällde DDR⁸¹ (och som visat bland germanisterna betydande.⁸²) Rättsförhållandena i DDR och i Sverige i början av 1970-talet gjordes av rättshistorikerna i Frankfurt am Main och Lund till föremål för ett gemensamt seminarium vid universitetet i *Greifswald* och indikerade då seminarierapporterna ”klara paralleller i tidens syn [sic!] på juristernas uppgifter i den starka staten”.⁸³ Jag vågar t.o.m. tro att den kallsinnighet som under 1970-talet och senare visades mig från förlaget *Norstedts* sida har samband med förlagets samarbete med DDR. Jag hade utgivit tre böcker på detta förlag men fick – till skillnad från förlagets andra författare – aldrig inbjudan till de årliga norstedska författarträffarna. Sedan *Norstedts* förvärvat Juristförlaget som utgivit Sundberg-kommissionens ukrainska rapport⁸⁴ och övertagit restupplagan av denna rapport, försvann upplagan och det har visat sig omöjligt att få besked från *Norstedts* hur den kunnat makuleras utan sedvanlig föregående kontakt med den som innehade rätten till rapporten. Jag är inte helt främmande för att det kan finnas ett samband med kontakterna mellan *Norstedts* och DDR.⁸⁵

⁷⁹ Ulf Nilsson listar kretsen enligt följande : Bonniers, *Norstedts*, *Timbro*, *Ekerlid*, DN:s förlag. Min egna erfarenheter från det jag erbjudit förlagen mina egna verk (*Tystnadsspiralen*, *Från Ekelöf till Europa*, *Huntford och Europakonventionen*) bekräftar listan . Som Nilsson skriver : ”svenska bokförlag ... ägnar sig åt att bestämma vilka böcker man *inte* bör get ut.”

⁸⁰ Almgren s 189.

⁸¹ Så t.ex. visar hovrättslagmannen Per Erik Fürst vad han uppfattat av det östtyska rättslivet i sin uppsats ”Så bekämpar man brottslighet i Östtyskland”, *Juristnytt/samhällsvetaren* 12/70 (8.9) s 474-477. Den i DDR gällande strafflagen innehöll i § 106 ett straffbud mot statsfientlig hets –*staatsfeindliche Hetze* - som renderade upp till 10 års fängelse ; under detta straffbud föll t.ex. att ha lånat ut böcker av Orwell. (Almgren s 419, 344.) – något som tycks ha undgått Fürst.

⁸² Almgren s 258 : “Under hela 1980-talet medverkade DDR-lektorer vid Stockholms universitet. De undervisade i realia, *Landeskunde*, och ledde också doktorandseminarier.” S 271 : ”Därför hölls varje år i DDR obligatoriska repetitionsveckor för DDR-lektorerna som var stationerade utomlands. Den ’marxistisk-leninistiska fortbildningen’ måste säkerställas.”

⁸³ Kjell Åke Modéer, “Den gode domaren”, *Vänbok till Lars Åhlén den 29 maj 1998* : ”Alla skapade underlag för intressanta paralleller i tidens syn mellan rättsväsendet i Lennart Geijers och Olof Palmes svenska monarki och Hilde Benjamins och Walter Ulbrichts tyska demokratiska republik”, se s 10-11. Jfr Jacob W.F. Sundberg, *Den plågade rättshistorien*, IOIR nr 142, s 18 (17 *Juridisk Tidskrift* 88-107, på s 104 (2005-2006)).

⁸⁴ *International Commission of Inquiry Into the 1932-33 Famine in Ukraine. The Final Report*, IOIR nr 109.

⁸⁵ Almgren s 235 : ”Förlaget *Norstedt & Söner* i Stockholm blev tidigt en viktig kontakt för DDR efter att sektionschef Ingrid Maria Blomqvist besökt Leipzigmässan och inköpt material från *Deutsches Hygienmuseum*. En sekreterare på *Norstedt* försåg DDR-myndigheterna med adresser till skolor och lärare, något som bedömdes som en lyckad infiltration.” S 236 : ”Kontakterna med *Norstedts* fördjupades med Tyska Pedagogiska Centralinstitutet, DPZI, och DDR-ministerierna. 1968 fick utbildningsminister Margot Honecker t o m goda råd av Wilhelm Tham i samband med att *Norstedts* köpt läromedel från DDR för 800-000 svenska kronor.” Tham som var historiker och dog 1981 var bl.a. far till Carl Tham, som 2002 – sedan han övergått till socialdemokratin - fick posten som svensk ambassadör i Berlin. S 232 : Wilhelm Tham som var chef för Skolavdelningen hos *Norstedts* fanns med på DDR-listan på viktiga kontaktpersoner. Under perioden 1993-2007 var Svante Weyler förlagschef – karakteriserad som ”en del av vänstern” (Glans, SvD 14.1.1993) – och han såg förvisso inga skäl att tillvarata mina intressen, icke mer än brodern Martin Weyler (numera hovrättsassessor) som deltog i *ius docendi* aktionerna mot mig 1988

III. Icke-personen

11. Allmän rättslära

Vi hade i Sverige mera icke-temata, mera tabun än på de flesta andra håll på hygglig bildningsnivå. Hela områden har blivit icke-temata, dvs områden som inte blir nyheter på grund av att de strider mot rådande tidsanda. Samtliga medverkande i den offentliga diskussionen undviker det ”förbjudna” ämnet. Det har blivit ett icke-tema.⁸⁶ Strömholm hade förstås särskild anledning att intressera sig för det komparativrättsliga programmet som jag framlade i inauguralföreläsningen eftersom vi båda, när vi sökte professur i allmän rättslära, hade huvudsakligen var sin komparativrättsliga avhandling som meritering. Vi t.o.m. prisade varandras avhandlingar i den gemensamma skrivelse som vi ingav till fakulteten i Uppsala sedan vi båda inkompetensförklarats. Klagoskriften gav som synes resultat i det att vi båda till sist fick var sin professur i den allmänna rättsläran. Under det att jag ägnade mig åt jämförande undersökningar med sikte på Sveriges och Socialistlägrets juridik,⁸⁷ publicerade Strömholm exposéer om den komparativa rättens problematik i allmänhet, särskilt advocerande idén om *nationell inkapsling*. Icke en enda gång kunde han i dessa studier förmå sig att omnämna vare sig den särskilda komparativrättsliga metod – dialogen – som jag odlade, eller det komparativrättsliga program som jag framlagt i inauguralföreläsningen.⁸⁹ Man kan nog säga att han bekräftade Huntfords karakteristik. Han t.o.m. gav den en pregnant svensk-svensk utformning i den temperamentsfulla karakteristik han själv bestod min tidiga verksamhet i ämnet. Han talar om

allt det besvär som Du med Din omdömeslöshet, Dina pretentioner, Ditt pompösa framträdande och Dina eviga konflikter, Din växande paranoia och allmänna odräglighet berett svenska jurister ... under de år som gått sedan ... konkurrensen om professuren i allmän rättslära 90

Icke-personen gick i sällskap med icke-temata. Vadhelst jag skrev om i allmän rättslära, ville man i varje fall icke gärna nämna det, alldeles särskilt inte min ämneskollega i Uppsala Stig Strömholm. Så kom det sig – via utslutningsmetoden – att hans prejudikatlära blev

⁸⁶ Jfr Jacob W.F. Sundberg, *Tystnadsspiralen* (IOIR nr 96) s 55.

⁸⁷ Följande arbeten förtjänar att nämnas: “Abu Thalaat – la guerre contre l’aviation civile internationale”, 52 *Revue de droit pénal et de criminologie* (Bruxelles) 1971 s 419-442; “En handbok i folkrätt för svenska krigsmakten?”, *Tidskrift i sjöväsendet* 1972 s 205-236; “Political hijackings”, i Freda Adler & Gerhard Mueller, eds., *Politics, Crime and the International Scene. An Interamerican Focus*, San Juan, Puerto Rico, 1972, s 108-140; “Den ryska klockan’ – Om krigsfångar och deras straffrättsliga ansvar i ljuset av de finska räfsterna och de sovjetiska dissenserna i Nürnberg”, *Tidskrift i sjöväsendet* 1973 s 69-96; “Socialism and Family”, *Contributions to Soviet and East European Research* 2 (1974), 1, s 25-40; Recent Changes in Swedish Family Law – Experiment Repeated”, 23 *American Journal of Comparative Law* 34—49 (1975); “Belligerent Occupation and the Geneva Protocol, 1977 : A Swedish Perspective”, 42 *Law and Contemporary Problems* 67-85 (1978); *Om marxistisk juridik*, IOIR nr 46; “Teori och terrorism”, i *Lov og frihet – Festskrift til Johs. Andenaes*, Oslo 1982, s 325-343; “Humanitarian Laws of Armed Conflict in Sweden : Ogling the Socialist Camp”, 16 *Akron Law Review* 605-618 (1983); “Om Marxism as a Legal Practice”, 65 *Washington University Law Quarterly* 823-838 (1987); “Introduction to International Terrorism – The Tactics and Strategy of International Terrorism”, i Magnus D. Sandbu & Peter Nordbeck, red., *International Terrorism. Report from a Seminar*, Skrifter utg. av Juridiska Föreningen i Lund nr 104, s 21-38.

⁸⁸ Se närmare redovisningen i Jacob W.F. Sundberg, “Uppsalaskolan och den nationella inkapslingen”, *Juridiska Föreningens i Finland Tidskrift* 1999 s 170-180.

⁸⁹ Se närmare Jacob W.F. Sundberg, “Komparativ rätt och den svenska modellen”, *Juridiska Föreningens i Finland Tidskrift* 1997 s 278-302, på s 289-291.

⁹⁰ Stig Strömholm, brev 24.9.1990, tryckt i Jacob W.F. Sundberg, “Det är för UHÄ väl känt”, IOIR nr 92, s 162-165, på s 162.

rumphuggen,⁹¹ liksom hans förarbetslära,⁹² och att hans historieskrivning till HD blev rumphuggen⁹³ liksom den till Svensk Juristtidning.⁹⁴ Och så kom det sig framför allt att hans översikt av den komparativa rätten i Sverige envetet utelämnade det viktigaste bidraget som kommit där under hans egen tid som professor i ämnet, nämligen komparationen med juridiken i Socialistlägret.⁹⁵ Att Strömholm när det gällde att bestämma doktrinen rätta plats i det juridiska systemet ansåg sig böra hellre hänvisa till en norsk vänsterkoryfee än att upplysa om existensen av en helsvensk diskussion på ett 70-tal sidor utgiven vid det tredje universitetet kan kanske förklaras av akademisk rivalitet.⁹⁶ Man kan bli tveksam. Norska vänsterkoryfeer åtnjöt överraskande popularitet i Sverige, typ Atle Grahl Madsen, NATO-medborgaren som fick ta hand om svenska krigsmaktens folkrättsutbildning,⁹⁷ Thorstein Eckhoff som fick bestämma svensk juridiks inställning till doktrinen, och Eivind Smith som fått ta hand om de svenska konstitutionella frågorna.⁹⁸

Fenomenet visade sig på flera områden där jag gjort en insats. Till dessa insatser får räknas angreppet på hägerströmianismen som jag inledde på det rättsfilosofiska seminariet i Lund 1974⁹⁹ och sedan utvecklade brett på den stora rättsfilosofiska världskongressen 1983 i

⁹¹ Se närmare utredningen i Jacob W.F. Sundberg. "Om mänskliga rättigheter i Sverige", SvJT 1986 s 653-694,

⁹² Den som jämför vad som skrivs om förarbetsläran i Stig Strömholm, *Rätt, rättskällor och rättstillämpning. En lärobok i allmän rättslära* (1 uppl. 1981, s 319-331) och det 20-tal sidor som ägnas samma lära i Jacob W.F. Sundberg, *fr. Eddan t. Ekelöf*, IOIR nr 41, s 232-250, kan icke undgå att slås av Strömholms förtegenhet.

⁹³ I sin historieskrivning synes Strömholm helt ovetande om att Sverige under den beskrivna epoken befann sig i union med Norge och att det försiggick ett livligt utbyte på det juridiska fältet mellan juristerna på båda hållen. Se Stig Strömholm, "Efterklang, kris och genombrott – Det intellektuella klimatet i Sverige 1850-1920", i *Högsta Domstolen 200 år, Rättshistoriska studier* 16 bandet, Lund 1990, s 131-135, jämfört med Jacob W.F. Sundberg, *fr. Eddan t. Ekelöf*, IOIR nr 41, s 152-157, 177-182, 187-188.

⁹⁴ Se Stig Strömholm, "Svensk Juristtidning sjuttiofem år", SvJT 1991 s 81-86, jämfört med framställningen i droit comparé 1033-1040 (1999). - *Filosofin i Socialistlägret* har hela tiden i Sverige varit ett systematiskt icketema. Linjen etablerades av Stig Strömholm redan omedelbart efter inauguralföreläsningen. Strömholm ville icke ens nämna dess programförklaring när han i början av 1970-talet redovisade strömningarna inom den komparativa rätten.. Se Stig Strömholm, "Har den komparativa rätten en metod?", SvJT 1972 s 456-465.; *Idem*, "Användning av utländskt material i juridiska monografier. Några anteckningar och förslag" SvJT 1971 s 251-263. - Som ett kuriosum kan antecknas att Justus Wilhelm Hedemanns berömda bok *Die Flucht in die Generalklauseln* (1933) utvecklar titelns tema på basis av en redogörelse för generalklausulerna i Sovjetunionen, men när Jan Hellner i "Generalklausulerna och avtalsrättens utveckling", *Juridiska Föreningens i Finland Tidskrift* 1975 s 92-109, skall behandla ämnet så utelämnar han varje referens till klausulernas funktion i det socialistiska systemet.

⁹⁵ Se Stig Strömholm, "Le droit comparé en Suède au seuil du troisième millénaire", 51 *Revue internationale de* Jacob W.F. Sundberg, *fr. Eddan t. Ekelöf* (IOIR nr 41) s 148-150, 180 f, 187-188, 264. Det är överraskande att i en tillbakablick med omdömen om den period i vilken Svensk Juristtidning tillkom (s 83) det felas varje erinran om Juridiska Föreningens i Finland Tidskrift på svenska, som utkommit sedan 1865 (och alltjämt utkommer), liksom om Tidskrift for Rettsvitenskap som var tänkt som och fungerade som den juridiska tidskriften gemensam för Nordens jurister, åtminstone fram till upplösningen 1905 av den svensk-norska unionen. Saken blir mera begriplig om den sammanställs med Strömholms reaktioner på fenomenet icke-person. på s 686 f.

⁹⁶ Stig Strömholms bizarra selektion är fylligt diskuterad, senast i Jacob W.F. Sundberg, *Från Ekelöf till Europa*, IOIR nr 138, s 52.

⁹⁷ Se närmare Jacob W.F. Sundberg, "Humanitarian Laws of Armed Conflict in Sweden : Ogling the Socialist Camp", 16 *Akron L. Rev.* 605-618, på s 607-608. Atle Grahl Madsen gick senare i replik i samma tidskrift där han fann sin upphöjelse helt naturlig i betraktande av sin stora expertis.

⁹⁸ Eyvind Smith fick uppdraget att skriva kapitlet om "Sverige som konstitutionell demokrati" i den av Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS) utgivna antologin *Demokrati på svenskt vis. Demokratirådets rapport 1999*, se s 44-73.

⁹⁹ Organisatörerna, Bertil Belfrage och Leif Stille, ville hedra Filosofiska föreningens förre ordförande professorn i praktisk filosofi, Manfred Moritz i samband med hans avgång från professuren med en konferens speglande några av de vitt skilda metoder och problem, som var aktuella i dåtida nordisk rättsfilosofi. Bland deltagarna märktes Ingemar Hedenius och jag själv, vilka var för sig s.a.s. representerade Hägerström resp. Merkel. Se Jacob W.F. Sundberg, "Rättskällorna på 1900-talet", i Belfrage & Stille, red., *Filosofi och rättsvetenskap*, Doxa, Lund, 1975, s 171-210; samt Ingemar Hedenius, "Analysen av äganderättsbegreppet", *op. cit.* s 37-61.

Helsingfors.¹⁰⁰ Det får väl också nämnas att mina efterträdare i lärostolen – först Åke Frändberg¹⁰¹ och sedan Jes Bjarup¹⁰² – icke funnit anledning att taga upp någon som helst diskussion i sak med sin företrädare om hans uppfattningar om det gemensamma ämnet allmän rättslära ehuru de avvek påfallande från deras egna. Frändberg handledde t.o.m. studenten Magnell vars angrepp på Frändbergs företrädare Magnell dessutom kommunicerade med professor Strömholm av skäl som kanske inte är så lätta att genomskåda.¹⁰³ Sedan såg Frändberg till att Magnells uppsats utkom i Juridiska fakultetens skriftserie (som nr 44) – en vacker hedersbevisning avhandledaren.

Att bli negligerad och nonchalerad är naturligtvis en ganska negativ upplevelse, särskilt om man haft måhända överdrivna föreställningar om egen betydelse. Det är med intresse man tar del av Lodins upplysning att han ”har medvetet ignorerat hans [Sundbergs] halvsekelföreläsning [Högskattesamhället] -.- därför att ett bemötande skulle kunna ge intryck av att Sundbergs framställning var värd att vetenskapligt tas på allvar.”¹⁰⁴ Professor Hugh Ault vid Boston College, som vistades vid Stockholmsfakulteten en hel termin 1981, tycks ha blivit övertygad av Lodin. Vid en vår gemensamma middag i Boston den 9 april 1987, förklarade Ault sig. Han hade icke funnit det erforderligt att fördjupa sig i min kritik eftersom han förstått att mina synpunkter avvek mycket från den överväldigande majoritetens, och eftersom jag fortfarande fick publicera mina skrifter och undervisa, kunde det inte vara så illa ställt i Sverige.¹⁰⁵

Men i *ius docendi*-aktionen som i särskilt Memo förebrådde mig att min undervisning saknade vetenskapligt underlag ville man bevisa samma tes med följande enkla resonemang :

”Kursen i allmän rättslära är i jämförelse med andra juridiska kurser såväl vid Stockholms universitet som vid andra svenska lärosäten extrem och apart. Något liknande förekommer inte någon annanstans.”¹⁰⁶

Påståendet togs inte riktigt allvarligt utanför Stockholmsfakulteten.

Professorn i vetenskapsteori vid universitetet i Trier tillät sig t.o.m. att driva gäck med dess författare :

¹⁰⁰ Jacob W.F. Sundberg, “Scandinavian Unrealism”, 20 *Rechtstheorie : Beiheft* 9, 1986 s 305-321.

¹⁰¹ Se Åke Frändberg, *Rättsordningens idé. En antologi i allmän rättslära*, Uppsala 2005. I boken återfinns en kortfattad presentation - utan varje problematisering - av volymen *fr. Eddan t. Ekelöf* och dess budskap och ett omnämnande av volymen *Från Ekelöf till Europa*, se s 386-387,

¹⁰² I *Festskriften till Jes Bjarup* har jag bidragit med en genomgång av den allmänna rättslärans i Sverige utveckling under det förra seklet – ”A Chair in Jurisprudence”, 48 *Scandinavian Studies in Law* 430-461 (2005) – men såvitt jag kunnat finna har den icke föranlett något intresse från Bjarups sida.

¹⁰³ Viktor Magnell, skrivelse 17.2.1992 till juridiska institutionens linjenämnd *med kopia till professor Strömholm*. - Magnell tilldelades Casselpriset för sitt, under handledning av dåvarande docenten Åke Frändberg författade examensarbete ”Rättskällebegreppet – i sökandet efter en modell att analysera olika rättssystemers rättskällevärdar” (Stockholm 1992) – Två av mina egna bidrag avhandlas där fragmentariskt på s 57. Magnells studie publicerades sedan i bokform av fakulteten med titeln *Rättskällebegreppet*, 1994 (jfr Blume, TfR 1995 s 814.). - Magnell presenterades 25.2.1992 av prof. Claes Peterson som hans ”blivande doktorand” ; själv menade Magnell att han skrev sitt examensarbete för teol. dr Jan Hjärpe i Lund. – Sedan Magnell underkänt vid ordinarie tentamen i allmän rättslära fick han av dekanus, prof. Gustaf Lindencrona tillstånd att fullfölja samma tentamen för t.f. prof. Zacharias Sundström vilket ledde till bättre resultat.

¹⁰⁴ Sven-Olof Lodin, Anm. SvJT 1983 s 238.

¹⁰⁵ Samtalet finns referat i Jacob W.F. Sundberg, “Revenue-Only Taxes vs. Multipurpose Taxes : Philosophy and Implementation in Swedish High Tax Society”, i Radnitzky & Bouillon, eds., *Government : Servant or Master?*, Poznan Studies in the Philosophy of the Sciences and the Humanities 30, p 233-253, på s 247.

¹⁰⁶ Arbetsgruppens skrivelse och promemorior, Replik – fortsättningspromemorian, 13.12.1988, IOIR nr 79, s 25.

“the authors of the Memo apparently do not care much about the history of science. Otherwise they would have known, as almost everybody knows, that all scientific progress has begun by somebody daring to propose a new theory, a new problem solution. When Copernic proposed his theory, nothing similar was taught at any other university. If you would like to start legal proceedings against a modern Galilei, independently from which discipline he may come, this could be simply done by enlisting the advice of the Board of Line of the Faculty of Law at the University of Stockholm.¹⁰⁷

12. Marxistisk teori

Svårigheterna i Juridiska fakulteten att vinna respekt för mitt aviserade intresse för det marxistiska tankegodset¹⁰⁸ kom omedelbart efter inauguralföreläsningen till bjärt uttryck när man från fakultetens sida ville göra gällande att studiet av socialistisk rättsteori ”torde ligga vid sidan av Sundbergs aktuella forskningsuppgifter”. Först efter livligt polemiserande från min sida nådde jag fram till ett medgivande att marxistisk rättsteori var ”ett ämne som måste anses som väsentligt och centralt för den allmänna rättsläran”.¹⁰⁹

Filosofin i Socialistlägret har emellertid hela tiden i Sverige varit ett systematiskt icke-tema. Som redan framhållits etablerades linjen av Stig Strömholm redan omedelbart efter inauguralföreläsningen.¹¹⁰ Man har vid Stockholms universitet till sist t.o.m. velat utesluta varje komparation med den marxistiska filosofin och dess plats i Socialistlägrets juridik från själva undervisningen i allmän rättslära.¹¹¹ Mina komparativrättsliga bidrag som gjorde jämförelser mellan svensk och polsk-marxistisk rätt lämnades oomnämnda i Sverige.¹¹² Krigets folkrätt var ett annat område där dessa forskningar fick sin betydelse,¹¹³ och mellanområdet internationell straffrätt där jag bedrev omfattande studier under 1970-talet kring flygkapningar och terrorism lämnades också nästan helt oomnämnda i Sverige.¹¹⁴ Utomlands fick jag mottaga en och annan hedersbevisning.

¹⁰⁷ Gerard Radnitzky, Comments 3.1.1989 (Arbetsgruppens skrivelse och promemorior, IOIR nr 79, s 29-35, på s 34 f).

¹⁰⁸ Jacob W.F. Sundberg, *Teleologisk metod och fair play*, IOIR ne 34, s 4.

¹⁰⁹ Se närmare om denna affär från 1972, IOIR nr 56, s 5.

¹¹⁰ Jacob W.F. Sundberg, *Teleologisk metod och fair play*, IOIR nr 34.

¹¹¹ Försöken att få bort min uppsats *Om marxistisk juridik* (IOIR nr 46) ur kurslitteraturen i allmän rättslära (jfr ovan) har en *förhistoria*. I den obligatoriska litteraturen återfanns boken Ivar Strahl, *Makt och rätt* som var koncipierad på 1950-talet och som författaren med växlande lycka försökt föra à jour i senare upplagor. Ett av hans kapitel handlade om marxismen, men detta blev så hopplöst föråldrat att t.o.m. Juridiska linjenämnden accepterade att kapitlet ersattes med *Om marxistisk juridik*. Sedan dog emellertid Strahl och Institutet för offentlig och internationell rätt erbjöd sig att köpa rättigheterna till *Makt och rätt* av dödsboet i syfte bl.a. att skriva om kapitlet om marxismen i anslutning till *Om marxistisk juridik* och bibehålla boken som kurslitteratur. Dödsboet vägrade emellertid därför, som det en gång sades av en underordnad anställd, att det skulle finnas ett Strahls testamente som sade att allenast Stig Strömholm fick skriva om boken. Strömholm gjorde också detta och reviderade då också kapitlet om marxismen (se ‘Bearbetarens tillägg till nionde upplagan (sommaren 1991)’ (s 93-95), men resultatet var så fjärran från anslaget och texten i *Om marxistisk juridik* som man kunde komma. Någon insikt i det på grund av filosofin för den marxistiska juridiken karakteristiska förmedlades icke. Sådan insikt var tabu.

¹¹² Jacob W.F. Sundberg, ”Recent Changes in Swedish Family Law. Experiment Repeated”, 23 *American Journal of Comparative Law* 171-210 (1975)

¹¹³ Jacob W.F. Sundberg, ”En handbok i folkrätt för svenska krigsmakten?”. *Tidskrift i Sjöväsendet* 1972 s 205-236, IOIR nr 36, m.fl. se bibliografin i *Festskrift till Jacob W.F. Sundberg* Juristförlaget 1993.

¹¹⁴ Se närmare bibliografin i *Festskrift till Jacob W.F. Sundberg* Juristförlaget 1993.

I sitt brev 28.1.1989 till professor Gerard Radnitzky med anledning av dennes intervention i *ius docendi* ärendet i Stockholm gjorde professor Victorin t.o.m. gällande att det felades varje vetenskapligt underlag för mina uppfattningar om de marxistiska rättslärorerna – ”the research basis simply is not there”!¹¹⁵

13. Högskattesamhället

Slutligen bör nämnas kritiken av högskattesamhället. Angreppet på högskattesamhället inleddes relativt diskret i inauguralföreläsningen men utvecklades i halvsekelföreläsningen 1977 ¹¹⁶. Professor Sven Olof Lodin utdömde angreppet som ‘vetenskaplig rappakalja’.¹¹⁷ Alla andra höll systematiskt tyst, - också sedan man på ledande politiskt håll dömt ut hela systemet som ‘ruttet’ och ‘perverst’.¹¹⁸

En del av Lodins doktorsavhandling gällde förhållandena i Förenta Staterna. Där hade man vid denna tid börjat kritiskt granska den progressiva beskattningen – sålunda basen för högskattesamhället.¹¹⁹ Många skulle därför finna det förbluffande att Lodin varit så oförstående inför den i min framställningar om Högskattesamhället framförda tanken att beskattningen också har en filosofisk dimension och icke så oförmögen att korrekt redovisa försöken att angripa denna dimension. – Måhända är en del av förklaringen som några påpekat att Lodin i själva verket i första hand varit ekonom och inte jurist,¹²⁰

I sina memoarer påpekar Lodin att han särskilt intresserat sig för problemet hur rättssystemet borde utformas och hur skattesystemet fungerade och om skatterna som medel i politiken. Han berömmar sig för att för första gången själv lagt upp en väl genomarbetad föreläsningsserie om skatternas roll i samhällsekonomin. Den föreläsningsserien, för varje år i moderniserad form, fortsatte han med under alla sina 18 år som ämnesansvarig.¹²¹

¹¹⁵ ”Professor Victorin denies that Professor Sundberg’s Academic Freedom is at Issue”, 29 *Minerva* 376-382, på s 378. Radnitzky överlämnade detta Victorins brev till den engelska lärdomstidskriften *Minerva*, som då publicerade det in extenso.

¹¹⁶ Jacob W.F. Sundberg, *Högskattesamhället – en betraktelse*, IOIR nr 39. Jfr Carsten Welinder, rec., *Tidskrift for Rettsvitenskap* 1979 s 498-501 ; Göran Englund, rec., *Argument för Frihet och Rätt* 1978:1; Gerard Radnitzky, *Die Welt* 2.9.1978.

¹¹⁷ Sven-Olof Lodin, Anm. SvJT 1983 s 238.

¹¹⁸ Jfr Jacob W.F. Sundberg, “High Tax Imperialism. Historien bakom en nyutgåva”, 11 *Juridisk tidskrift* 1005-1013, på s 1008-1012 (1999-2000).

¹¹⁹ När Lodin skrev avhandlingen hade det förekommit två stora diskussioner kring beskattningens filosofi. Den ena, åren 1952-53, hade orsakats av en liten bok på ett hundratal sidor av Walter J. Blum och Harry Kalven, med titeln *The Uneasy Case for Progressive Taxation* (University of Chicago Press, 1953). Denna lilla monografi består huvudsakligen av texten till en artikel ur 19 *U of Chi.L.Rev.* 417 (1952). Boken hade anmälts brett i den amerikanska tidskriftsfloran på 1950-talet. Den andra diskussionen, åren 1961-62, utlöstes av en bok av Louis Eisenstein, med titeln *The Ideologies of Taxation* (Ronald Press, New York 1961), också den brett anmäld i tidskriftsfloran. Några år senare publicerade Eisenstein därtill en artikel kallad ”Some Second Thoughts on Tax Ideologies”, 20 *Tax. L.Rev.* 453-477 (1965). Lodin gör en del hänvisningar till Eisensteins bok, så han har varit medveten om dess existens.

¹²⁰ Sven-Olof Lodin, *Professorn som blev näringslivstorped, Min tid i skattepolitiken*, s 18. – Det är mig en beständig källa till förvåning att man bland skatterättarna icke förmått taga till sig ett så enkelt begrepp som högskatteabsolutismen, och inte heller högskatteimperialismen ehuru konfrontationen med Europakonventionen (SFS 1994:1219) och dess autonoma begreppsapparat tillhandahållit illustrationen att skattebegreppet icke ohämmat kan användas som substitut för straffbegreppet ; när det noteras att den svenska skattetillägget i själva verket är ett straff har straffrättsprincipen *ne bis in idem* fått betydande tillämpningsområde inom skatterätten.

¹²¹ Sven-Olof Lodin, *Professorn som blev näringslivstorped, Min tid i skattepolitiken*, s 36. Bland sina adepter kunde Lodin räkna bl.a. dåvarande kronprinsen.

Att man från skatterättarna sida så genomgående nonchalerat mina bidrag på området är förstås begripligt om man accepterar min roll som icke-person. En fyllig redovisning av de skatterättsliga författare med vilka jag under årens lopp haft mer eller mindre nära kontakt, men som det oaktat bestämt avhållit sig från att taga upp de skatterättsliga problemställningar som jag aktualiserat i mitt författarskap och f.övr. icke ens velat omnämna dess existens, påträffar man i volym 11 av Juridisk Tidskrift.¹²²

Det finns då också anledning att notera sambandet med de strykningar som på sin tid gjordes i artikeln "Om beskattningens filosofi" (3 JT 537-553 (1991)), men vilka avsnitt återfanns ograverade i den engelska utgåvan av samma artikel, publicerad under titeln "Revenue-only taxes vs. multipurpose taxes : Philosophy and implementation in Swedish high tax society".¹²³ Jag vågar antaga att strykningarna haft helt andra skäl än möjliga litterära.

14. *Furhoff-präglade massmedia*

Det fanns inget propagandaministerium i Sverige, framhöll Huntford, men det behövdes heller inget. Utvecklingen i Sverige försiggick av andra skäl som om det funnes ett sådant. Alla svenska media tycktes -- existera för att icke störa den allmänna sinnesfriden, -- inte för att kritisera utan för att indoktrinera med ett visst synsätt.¹²⁴ Det var fråga om "en av historiens mest statstroga journalistkårer".¹²⁵ Man -- ställde inte upp på processer mot samhället. För journalisterna blev de klagande 'rättshaverister'. Man begrep icke *motsättningen mellan stat och individ*.

DDR lyckades också etablera nära kontakter med *den svenska journalistvärlden*. Pressattachén på DDRs ambassad fick där många vänner och umgicks med journalisterna Dieter Strand och Gunnar Fredriksson och odlade "vänsterinriktade, socialdemokratiska, kommunistiska eller maoistiska kretsar."¹²⁶ Saken speglades på sitt sätt i den nyskapade (1967) *Journalisthögskolans kursbeskrivning* att "god journalistik måste bygga på solidaritet med läsaren, d.v.s. det arbetande folket i motsats till ekonomiska och politiska makthavare" d.v.s. det gällde att anlägga grodperspektivet och avstå från försöken att förstå hur man tänkte i ledningarna. ¹²⁷ Som ett bonus fick man då att intervjua okända på gatan skulle uttrycka ett särdeles demokratiskt sinne samtidigt som det var klart billigt.

¹²² Jacob W.F. Sundberg, "High Tax Imperialism. Historien bakom en nytgåva", 11 Juridisk Tidskrift 1005-1013 (1999-2000).

¹²³ Se i 30 Poznan Studies in the Philosophy of the Sciences and the Humanities 233-253 116 Johan Hirschfeldt, "Juridikens förändring", Legally Yours 5-6 2009, s 23-29

¹²⁴ Roland Huntford, *The New Totalitarians*, s 285; idem, *Det blinda Sverige*, s 252, 254, 255, 257, 259.

¹²⁵ Kurt Wickman, "En av historiens mest statstroga journalistkårer", Smedjan 19.4.2001. – Många svenska journalister uppfattade sig själva som en slags frivilliga extra-poliser, särskilt tydligt var detta bland TVjournalisterna där det t.o.m. förekom att vederbörande uppträdde som en slags själasörjare som avkrävde sina intervjuoffer löfte att 'inte göra så mer', ett löfte som själasörjaren inskräpte genom att offret skulle 'ta i hand' på det ('Uppdrag granskning')

¹²⁶ Almgren s 110, 166.

¹²⁷ Jfr IOIR nr 56 s 9. Jfr också Rolf Nygrens kritik av von Savigny och den historiska skolan : "Det var en historia för och om samhällets toppskikt, inte om och för de breda folkmassorna. Dess grundläggande drag brukar kallas 'historism'. ... På tysk botten ledde historismen till konservativa politiska värderingar, ja ren politisk reaktion kunde uppträda med vetenskaplig legitimitet." Se Kjell Åke Modéer, red. *Rättshistoria i förändring, Olinska stiftelsen 50 år*, Lund 2002, s 71. – En sidoeffekt av grodperspektivet har tydligen blivit oförmåga eller ovilja att engagera sig i problematiken på den nivå där de viktiga och avgörande besluten fattas ; en oförmåga med desaströsa konsekvenser vad gäller att begripa internationella skeenden. Förhållandet kan studeras genom jämförelser av svensk och icke-svensk journalistik. jfr den holländske journalisten Henk Ruysenaars svenska avskedsföreläsning 19.9.1987, i Jacob W.F. Sundberg. 'Det är för UHÄ väl känt', IOIR nr 92, s 119-122.

För den som åtnöjts med den diet som serverats av de rikssvenska tidningarna under den epok som präglats av de Furhoff-präglade journalisterna har oförståelsen inför de beslut som tagits inom 'samhällets toppskikt' - i referens till professor Rolf Nygrens nyss fotnotvis berörda tankevärld, - och därav betingade utvecklingar i världen, varit påträngande uppenbar, särskilt om man följt utvecklingen sådan den beskrivits i utländsk kvalitetspress. Den fränstötande skolgårdsslang som präglat språket och den därmed besläktade infantilitet som präglat världsuppfattningen har varit närmast chockerande när man betänker att svenska massmedia av statsvetenskapen i landet uppfattats som en värdefull upplysningskälla. Mycket av vad som i efterhand framstår som svenska misstag och galenskaper torde söka sitt ursprung i denna säregna kultur.¹²⁸

Mina få möten med Furhoff-präglade journalister gav överraskande vid handen att de såg som en viktig uppgift att förtiga viktiga, men för dem politiskt obekväma sakförhållande – t.ex. sambandet mellan WP och Baader-Meinhof aktiviteten i BRD (Sverker Tirén 128a), eller att presidenten i Europakommissionen för mänskliga rättigheter intervenerat i *ius docendi* striden vid Stockholms universitet (Mats Knutson 128b) – för all del i enskild egenskap. De vänsterfrälsta redaktörerna för studenttidningen Gaudeamus strök för sin del varje antydan om den kommande övningen om Europakonventionen i mitt bidrag till tidningen "Genmäle. Om hästen i Vincennes och andra monument"¹²⁹.

Inom den nordiska rättegångstävlingens ram som jag sedan fick till stånd fick svenska medias dominans för världsbilden, förenat med en ytterlig statstrohet till fromma för svaranderegeringen, till följd särskilda svårigheter för svenska studenter. De svenska studenterna vistades i en skenvärld, helt främmande för normalt akademiskt arbete. Det gällde alltså för mig som tävlingsledning att försöka inspirera studenterna till ett mera balanserat synsätt. Ibland lyckades det.

IV. Europakonventionen och transformationsproblematiken

15. Europakonventionen som vattendelare

Ingenting har ingripit så djupt i den moderna svenska rätten som Europakonventionen. Förre hovrättspresidenten Johan Hirschfeldt vill t.o.m. indela sin verksamhet i före och efter Europakonventionen. Han ser här ett *kulturskifte*.¹³⁰ Regeringsrättens ordförande, Rune Lavin, påpekar att visserligen glömde man närmast bort Europakonventionen i samband med anslutningen till EU, men att det var målen grundade på Europakonventionen som omedelbart därefter började strömma in till Regeringsrätten, under det att det skulle dröja två och ett halvt år innan det kom några EG-rättsmål.¹³¹

¹²⁸ Ett upplysande litet fall är den svenska varianten av "letters to the editor" som vanligen traditionellt får en helsida i mera ambitiösa tidningar i utlandet med intressanta synpunkter av välorienterade och välplacerade läsare, under det att motsvarande i de svenska rikstidningarna är bagatellsynpunkter av okända läsare, utan egentligt intresse, och förvisade till slutet av tidningen på ett sätt som leder tanken till att de gömts där för att inte aktualisera några besvärande jämförelser med vad tidningens journalister åstadkommit i bladet.

^{128a} Sverker Tirén i Arbetaren feb. 1982. Om incidenten Sverker Tirén, se närmare 'Det är för UHÄ väl känt'. IOIR nr 92, s 26-27, 30.

^{128b} Se Mats Knutson, "Avstängning hotar professor i juridik", SvD 31.12.1988, s 10.

¹²⁹ Gaudeamus nr 5/1984 : se också referat i *Affären fr. Eddan t. Ekelöf. En vitbok*, IOIR nr 61, s 45-47.

¹³⁰ "Johan Hirschfeldt om juridikens förändring", Legally Yours 5-6 2009, s 24.

¹³¹ Rune Lavin, "Förord", i Jacob W.F. Sundberg, *Det Sporrang Lönnrothska Priset XXIII. Årsrapport.Rättegångstävlingen i Stockholm 10-11 juni 2007* (IOIR nr 149) s 3.

Det var därför en betydande händelse när jag 1983 av Europarådet utsågs till dess National Correspondent for Sweden för att rapportera mål rörande Europakonventionen i Sverige¹³², och ännu mer när jag lyckades åstadkomma det stora svensk-schweiziska colloquium om Europakonventionen på Svea hovrätt.¹³³ Europarådets uppdrag som National Correspondent inför svenska domstolar där ¹³⁴ Europakonventionen åberopats, och dessutom förhandlingarna på Svea hovrätt i två volymer, den första på svenska och den andra på engelska som var originalspråket. Årsrapporterna 1985-1988 utkom i USA och tillvann sig några intresserade recensioner.¹³⁵ I Sverige däremot var tystnaden fullständig.

Därtill kom såsom nämnts mitt uppdrag i Strasbourg att till Direktoratet för mänskliga rättigheter rapportera fall i vilka Europakonventionen åberopats i den svenska processen, och att detta uppdrag som varade mellan 1982 och 1984 såvitt Europarådet stod för det och som föranledde fortsatt rapportering t.o.m. 1988, ledde till utgivandet av inte mindre än fem årsrapporter på engelska rapporterade bl.a. mål i vilka Europakonventionen åberopats

Man kan fundera om detta var en fråga om negativ personkemi eller speglade ett system, d.v.s. icke-personen hade trotskiska format. Jag är böjd för att tro det senare och underlaget för denna föreställning skall nu redovisas. Den sammanhänger med Uppsalaskolan. Efter Versaillesfreden publicerade professor Anders Vilhelm Lundstedt ett våldsamt angrepp på folkrätten¹³⁶ som han betraktade som ren vidskepelse jämlikt en filosofi som han inhämtat av sin läromästare, professor Axel Hägerström. Den har tillvunnit sig många namn som t.ex. Uppsalaskolan, hägerströmianismen, den skandinaviska rättsrealistiska skolan m.fl. Den uppskattades så mycket inom den socialdemokratiska rörelsen som ville i djupet förändra det svenska samhället att man talat om 'det hemliga äktenskapet'.¹³⁷ Uppsalaskolan undanröjde nämligen alla juridiska invändningar mot de önskade förändringarna : sådant var bara vidskepelse. Men i dessa sammanhang viktigast var angreppet på folkrätten, vilket sedan socialdemokraterna vunnit makten medförde att man inom utrikesförvaltningens ämbetsmannakretsar försökte se de internationella förhållandena kallsinnigt och rättsrealistiskt, icke idealistiskt. Massmord av den typ man erfor från den sovjetiska sidan där man avlivat bortåt 14 miljoner i den ukrainska avsiktliga hungersnöden (1932-33) och skjutit närmare 22.000 polska officerare satta i krigsfängeläger vid Katyn (1940) matchades av liknande massmord begångna av regimen i Stortyskland. Den svenska utrikesledningen fick se världen an sådan den var och hålla huvudet kallt, och kunde försvara sin kallsinnighet i

¹³² Juridiska fakulteten vägrade dock sitt stöd under förebärande att mänskliga rättigheter inte kunde vara en forskningsuppgift.

¹³³ Se Jacob Sundberg, red., *Lagar, rättigheter och Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. Förhandlingar vid Colloquium i Svea hovrätts plenisal den 29 mars 1983* anordnat av Institutet för offentlig och internationell rätt, IOIR nr 50.

¹³⁴ Några år senare upprepade jag operationen, denna gång på amerikansk botten. Resultatet blev en volym : Jacob W.F. Sundberg, *Human Rights as Comparative Constitutional Law. Proceedings at the Symposium Held at The University of Akron School of Law, November 13, 1986*. Förhandlingarna publicerades först i 20 Akron Law Review 593 ff. (1987), men utgavs senare som en separat volym med samma titel. Trots flitigt slående i de mycket hjälpsamma amerikanska registren har inga svenska forskare lyckats hitta detta verk av min hand. Den svenska tystnaden har varit fullständig!

¹³⁵ IOIR nr 67, 72, 77, 88. Se Christina Cerna, 81 American Journal of International Law 798-799 (1987); Ronald B. Waxman, 6 International Tax & Business Lawyer 220-224 (1988); 9 Human Rights Quarterly 113-114 (1987); Scott G. Knudson, 17 International Journal of Legal Information 84-86; Nathan Weinstock. Revue trimestrielle des droits de l'homme 1990 p 422.

¹³⁶ Anders Vilhelm Lundstedt. *Superstition or Rationality in Action for Peace*, Longman, Green & Co. 1925.

¹³⁷ Se närmare Fredrik von Baumgarten, "Det idéhistoriska perspektivet", i Jacob Sundberg, red., *Sporrong Lönnroth. En handbok*, IOIR nr 63, s 236-251 ("Det hemliga äktenskapet mellan Uppsalaskolan och socialdemokratin")

Uppsalaskolans efterföljd med att folkrätten ändå bara var vidskepelse.¹³⁸ Dessutom hade man i arkiven breda vittnesbörd om hur snabbt och djupgående aktörerna i det storpolitiska spelet kunde ändra uppfattning och allianser, och finna skälen utvecklade till att icke alltför mycket binda upp den svenska handlingsfriheten. Det var nu inte segrarmakternas uppfattning visade det sig – åtminstone inte på västsidan – och när den rörelse kom i gång som ville införa traktater som kriminaliserade de hemska händelserna under kriget var den svenska hållningen naturligt skeptisk och man argumenterade i olika sammanhang mot införandet av dessa nyheter. Den svenska hållningen var allmänt skeptisk och detta färgade av sig också på inställningen hos rikets stormän som Dag Hammarskjöld, Östen Undén och Sture Petré.¹³⁹

Detta var alltså bakgrunden när Europakonventionen dyker upp på scenen. Sveriges insatser när Konventionen utformades gick ut på att bevara kontrollen över utvecklingen och garanten för detta var att alla mål som hotade att angripa Sverige skulle sluta i Ministerkommittén, som var en samling utrikesministrar, inklusive den svenska som hette Undén och kunde öva ett betydande inflytande.¹⁴⁰ Den svenska nomenklaturen, som sedan universitetsåren var uppförd på Uppsalaskolans diet (och detsamma gällde tidningarna vilka hämtade sin visdom från de statsvetenskapliga publikationerna bland vilka Uppsalaskolan gällde högst, aldrig från de juridiska), bevarade sin etablerade skepsis inför de internationella skådespelen.

Denna hållning förlorade emellertid med åren sin glans, när utvecklingen på det internationella fältet mer och mer övergick till ett moraliserande förankrat i begreppet mänskliga rättigheter (human rights) och i arbetet på tillskapandet av en internationell brottmålsdomstol i Nürnberggrättegångens efterföljd.¹⁴¹ Att kalla folkrätten för vidskepelse var inte längre 'modernt'. Det gällde att finna en utväg som tillät nomenklaturen att 'bevara ansiktet'. Lösningen blev *transformationsteorin*: att den svenska ratifikationen av Europakonventionen inte åtföljts av någon motsvarande lagstiftning och att den därför inte var förpliktande för svenska domstolar och myndigheter. Den viktigaste banerföraren för denna nysvenska teori blev professor Ulf Bernitz som kunde marknadsföra den i en ny bok för juris studerande kallad *Finna rätt*, som fick vid spridning bland de juris studerande i landet. Bernitz själv hade i och för sig ställt sig bakom denna lösning redan 1980 men då icke funnit annan att luta sig mot än en studentuppsats vars författare får antas ha samlat sin visdom genom intervjuer av de praktiska domarna på de skånska slätterna runt Lund.¹⁴² I *Finna rätt* framfördes tesen i stället av professor Hans Ragnemalm som grundade sig på 1974 års regeringsform¹⁴³: en tes som kallats diskontinuitetsprincipen (med bolchevikisk inspiration) i

¹³⁸ Se närmare Mats Deland, *Purgatorium. Sverige och andra världskrigets förbrytare*, Atlas 2010, s 285-293.

¹³⁹ Jfr Mats Deland, op. Cit. s 299-326, 357-371. Betr. Sture Petré, , se närmare Jacob W.F. Sundberg, "Human Rights in Sweden. The Breakthrough of an Idea", 47 Ohio State Law Journal 951-983 (1986), på s 963 ; betr. Dag Hammarskjöld, se J. Humphrey, *Human Rights and the United Nations. A Great Adventure*, 1984, s 270.

¹⁴⁰ Jacob W.F. Sundberg, "Human Rights in Sweden. The Breakthrough of an Idea", 47 Ohio State Law Journal 951-983 (1986), på s 961-963 ; Love Kellberg, "Den svenska inställningen till Europarådsdomstolen för mänskliga rättigheter", i *Festskrift till Lars Hjerner*, Norstedts 1990, s 299-311, på s 300-304.

¹⁴¹ Mats Deland, op. cit. s 369-371.

¹⁴² Ulf Bernitz, *Internationell marknadsrätt*, 1980, s 78. Jfr Hans Henrik Lidgard, "Sverige – EEC och konkurrensen", SvJT 1974 s 18-33. - En väsentligt mera nyanserad framställning av läget ges i Hans Henrik Lidgard, "De nordiska EEC-avtalens förhållande till intern rätt", TfR 1977 s 133-194, på s 157-160. Bernitz hade givetvis haft särskild anledning att nämna Juridiska fakultetens remissyttrande över SOU 1974:100 som koncipierats av Hilding Eek och Jacob W.F. Sundberg, men det gjorde han inte. Jfr Jacob W.F. Sundberg, *Tystnadsspiralen*, IOIR nr 96, s 126-129. Yttrandet återfinns på s 128.

¹⁴³ Hans Ragnemalm, "Rättsordningen", i Ulf Bernitz m.fl., *Finna rätt – Juristens källmaterial och arbetsmetoder*, 1 uppl. 1985. Se kapitlet "Folkrätten och den svenska rätten" s 62-64. En ingående diskussion av problematiken finns i Jacob W.F. Sundberg, *Tystnadsspiralen* (IOIR nr 96), kapitlet "Transformationsteorin och det stora falsariet" s 109-135.

det att den tycktes förmena rättslig verkan betr. alla tidigare traktater vilka publicerats i SFS och därmed vunnit sin effekt i Sverige (och Norge intill 1905). Eftersom transformationsteorin betydde vändning 180 grader i förhållande till tidigare litteratur, inkl. den av Bernitz läromästare professor Hilding Eek, som lärt att traktaterna vunnit tillämplighet i Sverige utan förmedling av någon lagstiftning,¹⁴⁴ var situationen brydsam. I en orubblig förtröstan på läsarnas okunnighet och ointresse, löste man den med en Coué-metod,¹⁴⁵ d.v.s. självsuggestion. Man påstod att transformationsprincipen gällde och hade alltid gällt eftersom Sveriges system var *dualistiskt*. Bernitz och Ragnemalm fick många efterföljare, vilka vanligen en gång studerat *Finna rätt*. Eek och de många andra som hävdade motsatsen nämndes aldrig.

Vad som nu beskrivits har fokuserat på mina personliga erfarenheter efter 68-generationens ankomst till fakulteten och klimatskiftet speglat i 'Gustaf Petréns lekstuga'. Men det finns också en djupare dimension i händelseutvecklingen och den har att göra med den svenska efterkrigserfarenheten. Min far, professor Halvar G.F. Sundberg är en centralfigur i den utvecklingen. Han hade sin professur i folkrätt under andra världskriget då Sovietunionen och Stortyskland var de dominerande aktörerna för svensk del och Uppsalaskolan tillhandahöll en bekväm inställning till dessa maktens vildsinta uppgörelser ohindrade av folkrättsliga föreställningar. Det är intressant att jämföra 1944 och 1950 års upplagor av läroboken Folkrätt som låg till grund för undervisningen i folkrätt i Uppsala och Lund. Den försvann från Lund först 1966 då Stig Jägerskjöld tog hand om professuren. Första upplagan är trångt rättspositivistisk, och i betraktande av de dominerande aktörerna är formuleringarna inte obegripliga. I 1950 års upplaga svänger Halvar Sundberg över till en mera monistisk linje, tydligen under intryck av den segerrika alliansens tilltagande anspråk, och påpekar att traktater av svenska domstolar av svenska domstolar tillämpats utan förmedling av någon lagstiftning. Den linjen anammas sedan av Hilding Eek i Stockholm, som under hela sin professur polemiserar mot de allt vanligare dualistiska påståendena från nomenklaturen, kraftigast mot Gustaf Petréns Råneå-dom, och en liknande linje kommer till uttryck hos professorerna Lars Hjerner och Ingrid Detter De Lupis. Det är under sådana förhållanden mycket tankeväckande att studentgeneration efter studentgeneration, åtminstone fram till 1966 (vilket blir ett femtontal) läst dessa böcker och inhämtat dessa meningar, numera icke vågat säga ett knyst om saken: Krister Thelin har haft en lyckad formulering om detta fenomen :”de många och välutbildade handläggare som från sekretariatet bistår kommittén i all beredning är i karriärhänseende förstas beroende av sina chefers välvilja , vilken inte alltid sätter kommitténs intressen främst.”¹⁴⁶ Stig Strömholm har uttryckt det mera brutalt : ”Där

¹⁴⁴ Hilding Eek, *Om främlingskap*, Stockholm 1955 (IOIR nr 17) s 33 : ”I Sverige betraktas sålunda traktater såsom författningar till allmän efterrättelse och en särskild transformationsakt torde principiellt icke erfordras (konstitutionell monism).” - Saken gick tillbaka till unionstiden då den svenske utrikesministern ingick alla unionens traktater och publicerade dem i SFS, till efterrättelse också i Norge. Rörande den problematik som följde av unionen mellan Sverige och Norge (1814-1905), se redovisningen i Jacob W.F. Sundberg, *Tystnadsspiralen*, IOIR nr 96, s 133-135, jfr s 112-117. Det är säreget men knappast smickrande för Sverige och svenskarna att man så genomgående försökt att förtränga denna del av vår historia att även avancerade rättsvetenskapsmän som t.ex. Stig Strömholm helt tappat unionsperspektivet när de skall skildra det utgående 1800-talet, se uppsatsen ”Efterklang, kris och genombrott – Det intellektuella klimatet i Sverige 1850-1920”, i *Högsta domsmakten i Sverige under 200 år*, Del I, Lund 1990, s 131-135.

¹⁴⁵ Coué-metoden (efter den franske psykoterapeuten Émile Coué (1857-1926) som stod för en självsuggestiv behandlingsmetod, vilken avsåg att stärka patientens självkänsla. Man intalade sig själv att man blev bättre och bättre dag för dag. - I likhet därmed kunde man hävda gång efter gång att transformations principen rådde i Sverige och hade alltid rätt – oavsett vilken motbevisning som framfördes inom doktrinen.

¹⁴⁶ Krister Thelin, ”FNs MR-kommitté – i teori och praktik”, *Juridisk Tidskrift* 2009-10 s 865-888, på s 882 not 52.

makten finns, där finns juristerna.”¹⁴⁷ Inga av dem som i dagsläget av många räknas som ’auktoriteter’ vågar nu stödja den monistiska linjen. Man kan förstås moralisera över dessa dualistanhängare som allenast kan argumentera med Coué-metoden, d.v.s. självsuggestion. Men det är en del av svensk historia!

Min egen verksamhet i sammanhanget kan spåras bakom ett antal företag på den vetenskapliga banan, i min egenskap av vetenskaplig föreståndare för Institutet för offentlig och internationell rätt (IOIR). Det absolut viktigaste var väl när IOIR tog över från schweiziska ambassaden 1983 års svensk-schweiziska colloquium om Europakonventionen. UD motsatte sig nämligen colloquiet såsom ovälkommet av politiska skäl (jfr ’Gustaf Petréns lekstuga’ som Olof Palme kallade Europakonventionen)¹⁴⁸, och ambassadören kände sig hotad av att bli *persona non grata* och bad mig ta över det då färdigförberedda colloquiet. Danelius kände sig utmanövrerad och gav sin bitterhet till känna när det hela var över med repliken ”Nu är Du väl nöjd, va?”

Man kan såsom framgått därför inte underlåta att beundra djärvheten hos dessa svenska jurister som envetet hävdade att man inte kunde åberopa Europakonventionen i svensk domstol, ehuru det varit ett beständigt krav i Strasbourg att man måste ha åberopat Europakonventionen i den svenska domstolen i sista instans om klagomålet skulle kunna tagas upp till sakprövning i Strasbourg. Anledningen var enkel och självfallen. Staten måste ha beretts tillfälle till självrättelse innan den nödgades schavottera inför Europakonventionens organ, och självrättelse förutsatte att man fäst statens uppmärksamhet vid den påstådda konventionskränkningen innan klagomålet introducerades i Strasbourg. Eftersom Sverige var det land som i förhållande till befolkningen under ett antal år under 1980-talet hade flest klagomål anhängiga i Strasbourg fanns det många mål i vilka konventionen åberopats i de svenska domstolarna. Därtill kom såsom nämnts mitt uppdrag i Strasbourg att till Direktoratet för mänskliga rättigheter rapportera fall i vilka Europakonventionen åberopats i den svenska processen, och att detta uppdrag som varade mellan 1982 och 1984 såvitt Europarådet stod för det och som föranledde fortsatt rapportering t.o.m. 1988, ledde till publiceringen av 5 st volymer refererande sådana rättsfall i vilka Europa-konventionen åberopats. Det minskar icke ens beundran för djärvheten hos de svenska jurister som påstod att konventionen icke kunde så åberopas.

Nu inleddes utvecklingen som man nu känner till sedan Europakonventionen förklarats gälla som svensk lag (SFS 1994:1219). Den svenska domarkåren har gjorts förtrogen med konventionsjuridiken såvitt man deltagit i domarpanelerna i övningen Sporrang Lönnroth. Övningen är en rättegångstävling mellan juridikstudenter efter amerikansk modell

¹⁴⁷ Stig Strömholm, ”Juristroll och samhällsutveckling”, NJM 1981 s 30-42, på s 41 f.

¹⁴⁸ Detta illustrativa *cause célèbre* gäller statsminister Olof Palmes utfall 28.9.1983 mot Europeiska Domstolen som han kallade för ”Gustaf Petréns lekstuga” ; se närmare framställningen i Jacob Sundberg, ”Viktigare tilldragelser på området för mänskliga rättigheter i Sverige”, Förvaltningsrättslig Tidskrift 1984 s 45-83, på s 64-65. Jfr statsrådet Carl Lidboms utfall mot Svea hovrätt i Riksdagen 9.12.1971 med anledning av att hovrätten i remissyttrande över SOU 1969:50-51 hänfört sig till Europakonventionen : ”ett misstag från hovrättens sida”, en ”dumhet”, och ”ett yttrande som Svea hovrätt helst glömmer”. Se närmare referat i t.ex. Sundberg & Sundberg, *Lagen och Europakonventionen*, IOIR nr 95, s 16 och 30. – Det var föga bättre i det motsatta politiska lägret såsom antyds av min misslyckade uppvaktning av Gösta Bohman och Carl Bildt 8.1.1986, se närmare Jacob W.F. Sundberg, *Huntford och Europakonventionen*, IOIR nr 148, s 29.

men här grundad på Europakonventionen.¹⁴⁹ Domarpanelerna som skulle bedöma studenternas prestationer, rekryterades från de högsta domstolarna de fem nordiska länderna och domarna överlade under ledning av domare från Europadomstolen i Strasbourg. Genom att lyssna på studenternas rond efter rond i en och en halv dag upprepade argumenteringar grundade på Europakonventionen tillägnade sig dessa domare konventionsjuridiken på ett sätt som aldrig någon kursiv läsning av texterna kunde matcha. Ett antal sådana domare sitter nu i HD och Regeringsrätten. Övningen upplöste därmed också något av den ostracism som jag hamnat i. För sådana domare är jag i vart fall icke mera någon icke-person i trotskisk mening. Det betydde dock inte - såsom antytts - att jag vann mera uppskattning inom Juridiska fakulteten. Man skall förgäves spana efter min bild i porträttraden av fakultetens professorer i fakultetskorridoren i Frescati – den felas på samma sätt som Leo Trotskijs bild gjorde i Sovjetunionen. Jag var fortfarande en icke-person och mycken bitterhet odlades när det visade sig att man icke fått tyst på mig såsom avsetts med den s.k. *ius docendi* aktionen 1988-1990.¹⁵⁰ Man kan emellertid icke heller helt avvisa möjligheten av ett samband med Juridiska fakultetens samarbetsavtal 18.9.1989¹⁵¹ med Institutet Staten och Rätten i Moskva, som ledde till upprättandet av en forskningsgrupp i östeuropeisk rätt under ordförandeskap av prof. em. Erik Anners vari ingick bl.a. professorerna Ulf Bernitz, Claes Peterson, och Anders Victorin.¹⁵² Deras entusiasm inför en tänkbar adjungering av professorn bakom studierna av marxistisk juridik var i betraktande av det förflutna förstås mycket begränsad, vartill förmodligen också bidrog mitt engagemang i den internationella utredningen av hungersnöden i Ukraina 1932-33 – ett utredningsuppdrag som motiverat Moskva till verksamhet inom den tillsatta sovjetiska anti-kommissionen.¹⁵³ Någon inbjudan från forskningsgruppen att delta kom aldrig. För Moskva, som en gång funnit sig behöva byta ut en sin mot mig alltför aggressiv rapportör mot en ny med vänligare framtoning,¹⁵⁴ måste denna snäsa ha tätt sig som en välkommen revansch, låt vara i sista stund! Efter det att *ius docendi* striden klingat av utan resultat, kunde denna ryska antikommission i alla fall med belåtenhet notera¹⁵⁵ att mina kurser fått konkurrenter i Sverige, först inom själva fakulteten, sedan i Cityuniversitetet,¹⁵⁶ och därefter i den 1993 skapade Demokrati-Akademien,¹⁵⁷ med Teologiska Högskolan och Frivilligorganisationernas fond för mänskliga rättigheter m.fl. DemokratiAkademien gjorde anspråk på primogenitur: att vara ”Sveriges första akademiska grundutbildning i mänskliga rättigheter och det internationella regelverk som växt fram kring dem”. I den officiella inventeringen av undervisningsutbudet vid svenska

¹⁴⁹ Se närmare Jacob W.F. Sundberg, ”Återblick på tjugu år med övningen Sporrang Lönnroth”, i Densamme, *Årsrapport och Återblick. Tävlingen om det Sporrang Lönnrothska Priset XIX. Norges Høyesterett, Oslo 14-15 juni 2003*, (IOIR nr 136) s 70-78.

¹⁵⁰ En ambitiös överblick återfinns i den engelska lärdomstidskriften *Minerva. A Review of Science, Learning and Policy* 1991 s 321-385 (”Academic Freedom at the University of Stockholm”),

¹⁵¹ Murens fall, som ledde till Socialistlägrets kollaps (inkl. DDR) och Sovjetunionens upplösning, inträffade några veckor senare, 8.11.1989.

¹⁵² Se *Juridiska fakulteten i Stockholm. Verksamheten 1991/92*, s 85-86

¹⁵³ Se närmare Jacob W.F. Sundberg, *Om Sundbergkommissionen. En titt i backspegeln*, IOIR nr 155.

¹⁵⁴ Bytet mellan professorerna V. K. Zwirboul och A. Kourinov inför AIDP:s världskongress i Budapest 1974, där jag hade uppdrag som generalrapportör för sektionen ”Unlawful Seizure of Aircraft”, finns skildrat i Jacob W.F. Sundberg, *En liten bok om allmän rättslära* (IOIR nr 80, s 20).

¹⁵⁵ Man hade full insyn i Juridiska fakulteten tack vare Sovjetambassaden i Stockholm, som fick hantera alla de visum-ansökningar som samarbetet genererade och som passerade KGB-residenten på plats, Igor Nikiforov.

¹⁵⁶ Om City-universitetet, se Sture Eskilsson, *Från folkhem till nytt klassamhälle*, Fischer & Co. 2005, s 305-310, 335-345. Se också om City-universitetet Jacob W.F. Sundberg, *Från Ekelöf till Europa*, IOIR nr 138, s 68-69. Jfr Nils Karlson, ”Mångfald bättre än monopol – även i forskningen”, *Svensk Tidskrift* 2001 nr 6.

¹⁵⁷ 1999 övertogs Akademiens ordf örandeskap av det socialdemokratiska statsrådet Marita Ulfskog.

universitet rörande mänskliga rättigheter – Ds 1998:46 - utelämnades varje upplysning om kurserna i Teoretisk och Praktisk Europaprocess, och i anslutning påstods det t.o.m. att det just inte fanns någon undervisning vid universiteten i Sverige om Europakonventionen. Den hade blivit icke-tema.

Liknande mera dramatiska strykningar drabbade hela mitt bidrag i samma genre betitlat ”Resan utan mål”, till *Festskriften till Anders Agell*. Åtgärden ledde till att mitt bidrag under samma titel i stället utkom som nr 103 i IOIRs skriftserie, d.v.s. en extra särskild festskrift till Agell, och den kan studeras där liksom det meningsutbyte med numera justitierådet Torgny Håstad som ledde till strykningen. En engelsk utgåva av samma bidrag med titeln ”*The Trip to Nowhere. Family Policy in the Swedish Welfare State Analyzed by Means of the Comparative Law Method Immanent in the European Convention On Human Rights*” återfinns som nr 106 i IOIRs skriftserie. Den engelska utgåvan har numera också utkommit på Internet och återfinns under nyckelorden www.nkmr.org/english/the_trip_to_nowhere.htm för närmare studium.

Mot bakgrunden av dessa särskilt dramatiska begivenheter är också att se sådana svensksvenska egenheter som det förhållande att min f.d. elev Joakim Nergelius funnit anledning att i sin doktorsavhandling *Konstitutionellt rättighetskydd* (1996) göra gällande att Europakonventionen icke kunde åberopas i svensk domstol (s 609).

För Ragnemalm har hans lära i *Finna rätt* haft en betydelse som icke undergår den som motsvarande lära hade för Bernitz. Det framgick när Ragnemalm lämnade fakulteten för att fullgöra uppdrag som JO. Också här blev han nämligen indragen i dispyter rörande sin diskontinuitetsteori.

I mellantiden hade nämligen *Europakonventionens institutionella ram* undergått vissa utvidgningar i det att de europeiska justitieombudsmännen etablerat ett europeiskt samarbete som utvecklats genom möten tid efter annan. Entusiasmen över detta samarbete hade varit påfallande och under chefs-JO Per-Erik Nilsson hade 1984 t.om. ett sådant möte hållits i Riksdagshuset i Stockholm. I jakten på vad man hade gemensamt hade intresset fokuserats på främjandet av Europakonventionen och dess syften och exv JO Tor Sverne gjorde gärna referenser till Konventionen i olika yttranden.¹⁵⁸ På det Nordiska Juristmötet i Reykjavik 1993 ägnades inledningsanförandet åt just JO:s verksamhet inom ramen för Konventionen.¹⁵⁹ Vad man gemensamt kommit fram till hade formulerats såsom Ministerkommitténs *Recommendation R (85) 13* vari rekommenderades att staterna med JO-ämbeten bl.a. skulle ge JO kompetens

to initiate investigations and to give opinions when questions of human right are involved¹⁶⁰

Sedan denna rekommendation åberopats i ett hos JO anhängigt ärende fann emellertid Ragnemalm anledning till ett beslut (1991) vari han vidgick att han deltagit i detta ombudsmannasamarbete och diskuterat just R (85) 13 men funnit detta irrelevant :

Det ankommer enligt svensk rätt inte på svenska domstolar eller förvaltningsmyndigheter att direkt tillämpa konventionsbestämmelser, utan dessa måste

158 Se t.ex. JO Ber 1986/87 s 157

159 Gaukur Jörundsson, ”Den nordiske ombudsmannainstitution og den Europeiske Menneskerettigheds organer”. 32 NJM del 2, s 36-48.

160 Betr. texten till Recommendation R (85) 13, se Jacob W.F.Sundberg, *Om Chikan*, IOIR nr 117, s 26 not 21

genom normgivning enligt 8 kap. RF först ha införlivats med den svenska rättsordningen ; ... JO kan alltså inte kritisera en myndighet för att den inte med åsidosättande av svensk lag tillämpat konventionsbestämmelser.¹⁶¹

Upplysningen kan kompletteras med observationen att en annan av mina f.d. elever (f.övr. en tid min amanuens), nämligen Jesper Ekroth i sin avhandling *JO-ämbetet – En offentlighetsstudie* (2001) funnit sig böra i sin diskussion av justitieombudsmannens funktioner stryka varje upplysning om kapitlet ”Justitieombudsmannens funktion i [det europeiska] systemet” varmed jag bidragit till volymen Sundberg & Sundberg, *Lagen och Europakonventionen* (IOIR nr 95) s 200-207. Fråga uppkommer förstås i vad mån inställningen inspirerats av Ragnemalms utfall i JO Ber 1991/92 s 153.

I vad mån dessa meningsyttringar uppfattats som något närmast berörande Bernitz och Ragnemalm personligen undandrar sig kanske bedömande, men klart är att man inom HD på 1980-talet började i tilltagande grad hänföra sig till Europakonventionen i sin rättskipning. Ett avgörande som uppfattades som ett genombrottsmål var *NJA 1984 s 903*, där Konventionen av HD åberopades som rättsgrund.

V. Europakonventionen och verkställighetsproblematiken

16. Verkställighetsplikten (Art. 46, tidigare 53)

Min befattning med Europakonventionen som beskrivits ovan har mest haft att göra traktaters ställning i svensk rätt. Europakonventionen har emellertid också ett särdrag som gör den ganska unik bland traktater. Den innehåller i Artikel 46 (tidigare Art. 53) en förpliktelse för de fördragsslutande staterna att rätta sig efter Europadomstolens utslag efter en fällande dom och uppdrar åt Ministerkommittén att övervaka att så sker. Därmed har Konventionen fått en ingripande betydelse i den lokala juridiken. Domarna som konstaterar kränkning förbinds oftast numera med en klausul om skadestånd – låt vara att systemet varierat över tiden – och det ankommer sålunda på Ministerkommittén att övervaka att skadeståndet verkligen betalas – numera även med ränta och indexuppräknings. Men än mera viktigt är förpliktelsen att tillse att samma kränkning icke upprepas, d.v.s. vad som går under beteckningen att svarandestaten måste vidtaga ”general measures” förhindrande en upprepning. Detta betyder ofta ett krav på ändring av lag eller ny lag, d.v.s. något djupt ingripande i det lokala rättssystemet. Från början var Ministerkommitténs handläggning av denna sin övervakning fördolt i sekretess och följaktligen icke tillgängligt för andra än funktionärerna i Strasbourg, men sekretessen har numera lättats och man kan följa vilka lokala administrativa eller legislativa åtgärder som blivit följden av denna övervakning, också ingripande i civilistiken. Att sprida kännedom om denna effekt av konventionssystemet har då varit en konsekvens av min missionerande verksamhet betr. Europakonventionen – och samtidigt något djupt förhatligt för mina vederdelomän och fortsatta skäl bakom ickepersonen och icketemat.

Första gången saken observerades på allvar var efter den fällande domen i målet *Sporrong Lönnroth* – ett mål som inte glömdes så lätt sedan jag gjort skadeståndsbetalningen till ett moment i min rättegångstävling, till yttermera visso speglat i benämningen Tävligen om det

¹⁶¹ JO Ber 1991/92 s 153. Hela affären redovisas i Jacob W.F. Sundberg, *Om Chikan*, IOIR nr 117, s 24-31. Eftersom R (85) 13 gick ut på att det var just detta som JO skulle göra och tyskarna reserverat sig mot Ministerkommitténs text just av detta skäl under det att svenskarna icke gjort det, är Ragnemalms uttalande efter vunen insikt om rekommendationen något anmärkningsvärt.

Sporrong Lönnrothska Priset.¹⁶² Domen ingrep i den svenska fastighetsjuridiken och den har föranlett justitierådet Bertil Bengtsson till en ingående betraktelse i flera verk¹⁶³ över domens betydelse i den svenska civilistiken. Hans uppfattningar har fylligt redovisats i boken *Huntford och Europakonventionen* till vilken här må hänvisas.¹⁶⁴

Något senare uppmärksammades att domen i Sporrong Lönnroth också ställde krav på domstolsprövning i en utsträckning som svensk rätt icke motsvarade. Detta blev då ett lagstiftningsärende som resulterade i lagen om rättsprövning (SFS 1988:205).¹⁶⁵ Under hänvisning till ”åtskilliga skrifter från Institutet för offentlig och internationell rätt” noterar Bengtsson ”att man på en del håll [torde] ha långt större förtroende för Europadomstolen än för svenska domstolar”.¹⁶⁶ Uttalandet är intressant i det att det låter antyda en prestigefråga i Europakonventionens spår; nyligen har Annika Ström Melin på ledarplats i Dagens Nyheter låtit förstå att liknande prestigesympunkter skulle ligga bakom de svenska högsta domstolarnas ovilja att vände sig till EG-domstolen med begäran om tolkningsbesked.¹⁶⁷

Under 1990-talet aktualiserades frågan om ”general measures” i anslutning till den svenska processuella ordningen med muntlig förhandling i förvaltningsmål. Denna vållade särskilda bekymmer eftersom den byggde på de nationella domstolarnas skön, t.ex. en kränkning har vållats av de lokala domstolarnas tolkning av svensk rätt. Klara bevis på lojalitet med den europeiska ordningen kunde då bara komma från de svenska domstolarna själva. Om svenska regeringen kunde skicka den övervakande Ministerkommittén en dom styrkande att högsta svenska instans accepterade prejudikatverkan av Europadomstolens dom ansåg Ministerkommittén att det räckte och avslutade sin övervakning. Utan en sådan dom fortsätter den. Ett illustrativt fall var *Fredin II vs Sverige* ¹⁶⁸i vilket Regeringsrätten fick lida kritik för sin alltför snäva tolkning av förvaltningsprocesslagen 9 § i ett rättsprövningsmål. Ministerkommittén väntade. Till sist kom två beslut, ett före och ett efter ikraftträdandet av SFS 1994:1219. I det senare – *Bertil Berntsson vs Vägverket*¹⁶⁹ – förklarade Regeringsrätten att ”konventionens regler i Art. 6 om muntlig förhandling, såsom det utbildats i praxis, har därigenom blivit direkt tillämpliga i svensk rätt”.¹⁷⁰ Det torde vara detta avgörande som Rune

¹⁶² Det kan anmärkas att måhända just på grund av dessa effekter man inom Juridiska institutionen i Stockholm var särskilt angelägen om att avskaffa denna benämning (se Jacob W.F. Sundberg, ”Epilog”, i densamme, *Det Sporrong Lönnrothska Priset XX. Årsrapport och Epilog*, IOIR nr 139, s 52-74, på s 59-61). Som synes har namnbytet haft mindre effekt eftersom prispengarna fortfarande kunnat mobiliseras och beteckningen på priset faller utanför Juridiska institutionens jurisdiktion.

¹⁶³ Bertil Bengtsson, *Ersättning vid offentliga ingrepp I. Egendomsskyddet enligt Regeringsformen*, 1986 ; *idem*, *Det allmännas ansvar enligt skadeståndslagen*, 2 uppl. 1996.

¹⁶⁴ Jacob W.F. Sundberg, *Huntford och Europakonventionen*, IOIR nr 148, s 37-43.

¹⁶⁵ Se närmare Wiweka Warnling-Nerep, ”Rättsprövning av förvaltningsbeslut”, FT 1991 s 129-166 ; *eadem*, ”Rättsprövningslagen – utgör den ett lyckat försök att anpassa svensk rätt till Europakonventionen Art. 6 (1).” i *Festskrift till Jacob W.F. Sundberg*, Juristförlaget 1993, s 437-468. Därefter en omfattande uppdatering och summering i *eadem*, *Rättsprövning & rätten till domstolsprövning*, Stockholm 2000. (229 s)

¹⁶⁶ Bertil Bengtsson, *Ersättning vid offentliga ingrepp I. Egendomsskyddet enligt Regeringsformen*, 1986, s 206.

¹⁶⁷ Annika Ström Melin, ”EU: Svensk domstol kan själv”, DN 6.4.2010.

¹⁶⁸ *Fredin nr 2 vs Sverige*, dom 23.2.1994, ERD 283-A, jfr 15 EHRR CD 58, Appl. 18928/91.

¹⁶⁹ *RÅ 1995 ref 17*. Här är målet dock refererat på en helt annan fråga varför det prejudicerande beslutet alls icke framgår av referatet.

¹⁷⁰ Se närmare Fredrik G.E. Sundberg, ”Vad hände sedan? En hälsning från Ministerkommitténs områden”, i Jacob W.F. Sundberg, *Årsrapport och Instruktion. Tävlingen om det Sporrong Lönnrothska Priset XIII. Wrangelska Palatset, Riddarholmen, Stockholm 14-15 juni 1997*, IOIR nr 116. s 76-78.

Lavin hänför sig till när han förklarar att Regeringsrätten ”ansåg att konventionen skulle tillämpas som vilken annan svensk lag.”¹⁷¹

17. Betydelsen av peregrinationen

Höyesterettsadvokat Johan Hjort framförde i sin anmälan av min Festskrift med en liten suck att ”Sundberg har i det svenske akademiske liv vært en omstridt man, ofte på en måte som det er vanskelig for en utenforstående å forstå begrunnelsen for.”¹⁷² Det vill förefalla som om förklaringen till vad som i Norge sålunda framstod som en gåta återfinns i Krister Thelins lilla hänvisning till ”Sundbergs allt annat än allmänt politiskt korrekta handlande ...[som] varit av stor betydelse”.¹⁷³ Detta sammanfaller med ett omdöme inom nomenklaturan som drabbat mig, nämligen hovrättslagmannen Per-Erik Fürsts upplysning ”att han [Sundberg] ideologiskt och på annat sätt hör hemma i en annan tid än den som råder.”¹⁷⁴ Omdömet sammanfaller också på sitt sätt med vad Dag Victor – numera justitieråd – några år senare haft att säga i sin recension av boken *fr. Eddan t. Ekelöf*, nämligen :

Sundberg är rättsteoretiskt inte ett barn av vår tid. Han knyter medvetet an till äldre idétraditioner och dessas problemställningar och metoder. För honom är den historiska skolan, begreppsjurisprudensen (eller den konstruktiva skolan) och frirättsskolan inga rent historiska företeelser utan de representerar ett levande (om än undanträngt) arv som gör dem väl ägnade som ledstjärnor för en livskraftig rättsvetenskap.¹⁷⁵

Om detta är riktigt – och jag ser föga anledning att bestrida det – söker det nog sin förklaring i de impulser som jag fick under min ganska långa *peregrination*, som inleddes med studierna vid New York University Law School 1956-57 och som till sist kröntes med Brennan Chair professuren vid Akron University Law School 1986.¹⁷⁶ Den öppenhet för dialog också

Jag fick då också en bestående föreställning om de juridiska fakulteternas värde och värdighet och om den integritet och de anspråk på respekt som tillkom en juris professor, föreställningar domare emellan, och den respekt för det förflutna¹⁷⁷ som mötte i rättssystemen utanför Sverige fick den svenska vurmen för det ’moderna’ att te sig närmast besynnerligt och inte

¹⁷¹ Rune Lavin. ”Förord”, i Jacob W.F. Sundberg, *Det Sporrang Lönnrothska Priset XXIII-Rättegångstävlingen i Stockholm 10-11 juni 2007*, IOIR nr 149. s 3.

¹⁷² TfR 1997 s 547.

¹⁷³ Krister Thelin, *Sverige som rättsstat*, Timbro 2001 : s 19 not 16.

¹⁷⁴ Per-Erik Fürst, ”Trettio år efter”, TSA 1971 s 122-128, på s 122: ” Ordföranden [Bengt Sandström], som hade fått artikeln i manuskript [Jacob Sundberg, ”Femton år efteråt”, TSA 1970 s 451-458] , ville på grund av dess innehåll inte ställa upp ensam till ”samråd” utan ville att också andra ledamöter skulle delta. Dessa avböjde emellertid att medverka. Orsaken till detta var inte räddhåga eller omsorg om det egna huset utan att de – med hänsyn till artikeln bisarra innehåll och tidigare förvärvat kännedom om författaren – fann ”samråd” med Sundberg meningslöst.” – Upplysningsvis hade jag velat diskutera med min avdelning sådana temata som sedan i europeiska sammanhang skulle avhandlas i *Monell and Morris* [10 EHRR 205], *Murray* [22 EHRR 29] och *Funke* [16 EHRR 297] och i *Ekbatani* [13 EHRR 504] –sålunda klassiska europeiska prejudikat. - Till denna uppsats ”Femton år efteråt” hade sedan följande kommentarer influerat från olika domare. En herre som länge tjänstgjort i lagberedning :”Jag tror att Du här vidrör en allvarlig sjukdom i dagens samhälle”; en häradsövding :”vill i allt bekräfta Edra pessimistiska bedömningar och slutsatser” ; en s.k. stjärnadvokat : ”tycker till”... ger jag Dig också rätt i”; och en professor : ”något större civilkurage kan man nog inte vänta sig av en svensk domare mitt i karriären”. Se närmare redovisningen i Jacob Sundberg, *Tidsdokument från 1970*, IOIR nr 42 s 12-13 :

¹⁷⁵ Dag Victor, *Retfaerd* nr 13 (IOIR nr 61 s 69) : ”[Sundberg] har han skapat sig ett stadgat rykte , och långtifrån endast bland socialister, för att vara en ytterst udda figur i svenskt rättsliv.”

¹⁷⁶ Se närmare Jacob W.F. Sundberg, *Om doktrinen, Avskedsföreläsning 29.9.1993*, IOIR nr 98, s 3-5.

¹⁷⁷ ”Unter den Thalaren, Staub von Tausend Jahren” var på 1970-talet den tyska tokvänsterns stridsrop mot rättsväsendet i BRD.

särskilt efterföljansvärt.¹⁷⁸ som helt kollapsade när jag verkade vid juridiska fakulteten i Stockholm. De oförskämdheter som mötte i Stockholm – typ att med ärerörig motivering vägra mig identitetskort, och fakultetens tilldelning av en wellpapp-kartong som rösturna – var fenomen otänkbara på andra sidan Atlanten. I min avskedsföreläsning kunde jag därför icke avhålla mig från att som bilagor till föreläsningen visa bildmaterial som just belyste den annorlunda attityden vid amerikanska och kanadensiska juridiska fakulteter.¹⁷⁹ Det var på sitt sätt signifikativt att just detta bildmaterial uteslöts i fakultetens tryckta version av avskedsföreläsningen.¹⁸⁰

Diskrepanserna blev sedan än mer tydliga när Sverige inlemmades i vad som nu är EU och den svenska nomenklaturen visade upp sig i Bryssel. Emily von Sydow har målande beskrivit mötet.¹⁸¹

Svenskarna kom helt oförberedda. Många vittnar om den storögdhet med vilken man trädde in i mötesrummen. Vad som gjorde starkast intryck på Christer Asp var just att man hela tiden sökte den lagliga grunden för alla beslut. Själva den juridiska klassificeringen av förslagen var avgörande för hur de skulle kunna behandlas ; -.- ”Finna den rätta legala basen” var den tjugiga, från engelskan och franskan direktöversatta uppmaningen, som lät som något ur ett studentspex från juridiska fakulteten, men som var långt ifrån lustigt för de drabbade nordborna, som sin tradition trogna alltid letade efter den politiska basen att bygga ett beslut på. -.- Jurister finns också på svenska departement, men de har lärt sig att hålla sig på mattan. -.- Rättstjänsten på svenska departement är väsentlig, men den har inte rollen som stoppoch beläggpoliser, utan den består snarare av hyggliga konstaplar som visar vägen, så att ett lagförslag inte står helt i strid med grundlagen.¹⁸²

Frustrationen i svensklagret över EU:s juridiska system var påtaglig. Det kvävde till och med diskussion i ämnen som låg utanför kommissionens formella befogenhet. Annat var det i gamla Norden, där en fråga kunde diskuteras och därefter tas upp i en motion på en partikongress, för att sedan eventuellt leda till ett förslag om lagändring.

Juridikens makt över politiken i EU är också en viktig förklaring till Sveriges tveksamhet inför unionen. Juristernas roll i Sverige har varit svag vid en internationell jämförelse och de möts i allmänhet med stark misstänksamhet. -.- Tanken att en jurist skulle representera en nykter motpol till etablissemangen är i Sverige ganska främmande. Svenska jurister har aldrig spelat den centrala rollen som majoritetens kontrollörer, som i kontinentala länder med enväldet i relativt färskt minne.¹⁸³

Detta kan vara nyttigt att veta för dem som tagit del av Johan Hjorts litet uppgivna suck att ”Sundberg har i det svenske akademiske liv vært en omstridt man, ofte på en måte som det er vanskelig for en utenforstående å forstå begrunnelsen for.”

¹⁷⁸ Se t.ex. Kati Laine-Sveiby, *Nationell kultur som strategi – en fallstudie Sverige-Finland*, EVA 1987 (ISBN 951-9042-13-1) s 20 f.

¹⁷⁹ *Ibidem*, bilder 10-29. Jag kunde inte neka mig nöjet att i bild 24 taga med en samling identitetskort som jag tilldelats vid de utländska universiteten!

¹⁸⁰ Jacob W.F. Sundberg, *Om doktrinen, Avskedsföreläsning 29.9.1993*, Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet, skriftserien nr 43, redaktör Jan Rosén (Juristförlaget 1994).

¹⁸¹ Emily von Sydow, *När Luther kom till Bryssel. Sveriges första år i EU*, Arena 1999, jfr Richard Brander, *Finland och Sverige i EU*, Schildts 2004. Se också Emily von Sydow, *Från ordförandeskap till utanförskap*, SNS förlag 2004,

¹⁸² Emily von Sydow, *När Luther kom till Bryssel. Sveriges första år i EU*, Arena 1999, s 161-163.

¹⁸³ Op. cit. s 165, 166. – Jfr Hans Ragnemalm, intervju, DN 16.1.1995 ”Rakt in i EU-toppen” : ”Han spårar en rad tänkbara krockar mellan lagstiftningstraditionerna i Sverige och EU. Lagarna i EU är helt annorlunda uppbyggda. ’EU-smitta’ kan redan iaktas i den svenska lagstiftningen. – Den gemensamma hårda kärnan i rättsuppfattningen är lika, men sydeuropeerna kan arbeta upp sig till filosofiska höjder medan vi nordbor är mera kärva. Han tror dock att det nordiska sättet kommer att vinna terräng.”

18. En pedagogisk nyhet – övningen *Sporrong Lönnroth*

Det är då icke utan intresse att inriktningen på Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna allenast odlades vid en av de tre juridiska fakulteterna, ja att två av de tre satte in alla klutar på att förtränga existensen av den tredje – d.v.s, min verksamhet - som fokuserade på Europakonventionen. Här kunde man studera den svenska förträngningskulturen på bredden och djupet. Eller annorlunda formulerat, här kunde man studera hur det politiska elementet helt tog överhanden vid de två fakulteterna, för det är alldeles ovedersägligt att Europakonventionen som sådan var ytterst impopulär i den rådande politiska regimen,¹⁸⁴ och denna impopularitet var ett element som man i de två andra fakulteterna icke ansåg sig kunna nonchalera. Den tredje fakulteten fick fördenskull arbeta i 'splendid isolation'.¹⁸⁵ Det var icke fråga om någon akademisk dialog i jakten på sanningen, utan det var *politisk servilitet* som dominerade.

Idén om moot court competitions byggde från början på uniform lagstiftning. Jag hade ju varit rätt mycket i Amerika och imponerats av de rättegångstävlingar som man höll där och fått för mig att det skulle man väl kunna göra här i Norden också.¹⁸⁶ Jag och min kollega, professor Sven Larsson, diskuterade idén en kväll i Lund och han varnade mig för svårigheterna som jag skulle få, framför allt med mina kolleger i Stockholm. Det vore bättre att börja i Lund där jag inte hade några egentliga fiender. Men jag måste fråga mig hur jag egentligen skulle kunna rekrytera studenter och domare och få till stånd en tävlingsorganisation. Studenterna var ett problem. När jag tog fasta på vilka som intresserade sig för allmän rättslära och lät förstå att jag skulle komma ihåg dem och skulle återkomma med ett erbjudande fick jag, som redan nämnts, på halsen av en kollega att jag 'hotade' studenterna och borde avstraffas.¹⁸⁷ Så jag fokuserade i stället på advokaterna, som stod lågt i kurs i Sverige under 1970-talets vänster-drive och kunde intressera sig för att få en slags *Ehrenrettung* genom att bli galjonsfigurer i en sådan tävling. Det fungerade bra.¹⁸⁸ Men för att få med sig de något aviga studenterna i Stockholm så måste man ha något att locka med, och då blev rekryteringen av domare utomordentligt viktigt. Det var inte så lätt, för på den tiden var det 'inte riktigt rumsrent' att syssla med Europakonventionen. Jag fick börja med att rekrytera nära vänner och släktingar. Men efter hand gick det bättre. Jag kunde spela på att egentligen är det ofta ett ganska trist liv som höga domare för. De placeras alltid på samma sätt med samma förnäma damer och det blir inte mycket till variation. Lösningen blev att hålla en bankett efter varje session i vilken bankett domarna var förpliktade att vara med och konversera studenterna. Och eftersom jag var ganska uppskattad i Strasbourg, ställde domarna där gärna upp i mina övningar som en ren marknadsföringsåtgärd, avsedd att sprida kännedom om de mänskliga rättigheterna i Europakonventionen. Med höga domare från Strasbourg att umgås med var det litet attraktivt även för svenska domare att vara med. Dessutom måste man komma ihåg att

¹⁸⁴ Ett illustrativt *cause célèbre* är statsminister Olof Palmes utfall 28.9.1983 mot Europeiska Domstolen som han kallade för "Gustaf Petréns lekstuga"; se närmare framställningen i Jacob Sundberg, "Viktigare tilldragelser på området för mänskliga rättigheter i Sverige", Förvaltningsrättslig Tidskrift 1984 s 45-83, på s 64-65. Jfr statsrådet Carl Lidboms utfall mot Svea hovrätt i Riksdagen 9.12.1971 med anledning av att hovrätten i remissyttrande över SOU 1969:50-51 hänfört sig till Europakonventionen: "ett misstag från hovrättens sida", en "dumhet", och "ett yttrande som Svea hovrätt helst glömmer". Se närmare referat i t.ex. Sundberg & Sundberg, *Lagen och Europakonventionen*, IOIR nr 95, s 16 och 30. Jfr betr, inställningen hos Gösta Bohman och Carl Bildt 8.1.1986, Jacob W.F. Sundberg, *Huntford och Europakonventionen*, IOIR nr 148, s 29.

¹⁸⁵ Se Jacob W.F. Sundberg, *Human Rights in Sweden. The Annual Report 1987*, IOIR nr 77 (Rothman 1989) s 109-115.

¹⁸⁶ Se närmare Jacob W.F. Sundberg, red. m.m., *Jubileumsantologin Sporrong Lönnroth*, IOIR nr 100, s 13-37.

¹⁸⁷ Ulf Bernitz, skrivelse 29.4.1984 till Universitetsstyrelsen vid Stockholms universitet, se *Affären fr.Eddan t. Ekelöf*, IOIR nr 61, s 123.

¹⁸⁸ Se närmare första volymen ägnad tävlingen, Jacob W.F. Sundberg, red., *Klagomål mot Kalmar-Unionen*, IOIR nr 70.

detta var **trasfetischismens** epok, men här fick de manliga domarna umgås med vackra och elegant klädda unga damer som bordssällskap, vilka de aldrig haft en chans att träffa eljest.¹⁸⁹ De höga domarna imponerade sedan på studenterna, som kunde rekryteras till advokatklubbar med någon berömd advokat som ordförande.

Tävlingen blev nordisk. I de andra nordiska länderna hade man kommit längre i förtroget med Europakonventionen och hjälpte mig gärna.¹⁹⁰ Niels Eilschou Holm hade publicerat en hel bok om ett danskt mål inför Europadomstolen, vilken bok jag fick använda i min undervisning,¹⁹¹ och han ställde upp i mina domarpaneler och stöttade organisationen. Han hade gott namn även bland svenska domare, vilket skingrade deras betänkligheter inför att vara med. Dessutom befordrades Eilschou Holm till danska drottningens Kabinetsekretärer (en slags hovmarskalk) vilket icke försämrade attraktionen. Till saken hörde också att Europadomstolens President var norrman och att en av mina advokater hade ett finländskt förflutet och därför finländska kontakter. Slutligen hade jag som internationell lufrättsexpert goda kontakter med Island som var intressant ur flygsynpunkt, och kunde spela på det kortet. Islänningarna som kände sig glömda på sin ö och ville bli mera synliga i nordiska sammanhang, sällade sig med entusiasm till tävlingen. Den första isländska klubben som kom hade 30 medlemmar.

Historieintresset bland Sveriges studenter, stigna ur DDR-skolan, var förvisso begränsat, men när man fick med islänningar och norrman blev det annorlunda. De förknippade sin egen identitet med sitt historiska förflutna och odlade därför de historiska banden. Ingen fick bli islänning utan att ta ett isländskt namn. Då kom jag underfund med att vi behövde en samlande nordisk symbol som appellerade till alla och hatades av ingen. Resultatet blev återupplivandet av den senmedeltida Kalmarunionen, som samlat hela det nordiska området i en gemensam enhet. Inom denna idéram var det också lättare att acceptera Europakonventionen. Den kunde ju förstås som ett gemensamt statut för alla de fem länders, och därigenom kringgick man den sorgliga nordiska oförmågan till gemensam lagstiftning, och nordbornas provinsiella faiblesses.¹⁹²

Tävlingen visade sig ganska oåtkomlig för mina fiender i nomenklaturan och den akademiska byråkratin på grund av stödet från de höga domarna och de berömda advokaterna. I själva verket var tävlingen från början, då allt var frivilligt – lärare, domare, advokater och studenter – närmast helt oberoende av juridiska institutionen. Studenterna, som ville ha reveny för sitt deltagande i form av betygspoäng, ville man där inte stöta sig med, och så blev det att kursen tilldelades först 5 poäng, och sedan 10 poäng. I själva verket började sedan också Juridiska institutionen att anslå mer och mer pengar till övningarnas genomförande, vilket ju också var en uppmuntran

¹⁸⁹ "De marinblå habitter og spadseredraegter krøller ikke på så meget som en kvadratcentimeter. Slipsenåle og diskrete, opsatte frisurer sidder perfekt på såvel sagens parter som tilskuerne i den højloftede retssal" : Anette Marcher, Politiken 18.6.1995, 1. Sektion, s 5.

¹⁹⁰ Jfr Jacob W.F. Sundberg, "The European Convention on Human Rights and the Nordic Countries". 40 German Yearbook of International Law, 181-242 (1998).

¹⁹¹ Niels Eilschou Holm, *En sag for Menneskerettighedssdomstolen*, Juristforbundet 1980.

¹⁹² Jfr Jacob W.F. Sundberg, "Land skall med lag byggas. Några reflektioner kring det nordiska samarbetet", TfR 1970 s 143-165.

Övningen Sporrong Lönnroth var ett genidrag som drog folket ur elfenbenstornet. De svenska deltagarna utsattes för en exponering för tankarna i nordiska grannländerna, som kontrasterade mot den *hybris borealis* som man eljest vant sig vid.¹⁹³

Övningen Sporrong Lönnroth¹⁹⁴ skall ses mot denna bakgrund. Den hade ett antal egenheter . Den första var att den fokuserade på Europakonventionen som var en sådan förargelseklippa och som helst borde ha ingen verkan alls i svensk rätt. Det andra var att man inom dess ram kunde ta upp ämnen som inte kunde tas upp i svenska myndigheter.¹⁹⁵ Det tredje var att den bröt den svenska förträgningskulturen med dess problemformuleringsmonopol.. Genom formuleringen av de omtvistade problemen och med läsestycken för studenterna och andra av nordiskt material till problemens belysning kunde man föra fram även insikter och synpunkter som systematiskt förträngts i den svenska massmediamiljön – av ‘pressetiska skäl’ som det ibland sades.¹⁹⁶ Sporrong Lönnroth var klart förargelseväckande. Övningen sprängde förträgningskulturen . tystnadsspiralen!

Övningen Sporrong Lönnroth blev Europakonventionens röst i den svenska juridiken. Den gjorde de högsta domarämbetena förtrogna med Konventionens systematik och metod, och därifrån sjönk insikterna ned genom domstolsväsendet och blev praktisk vardagsjuridik. Till sist ledde detta till att Europakonventionen förklarades vara svensk lagstiftning, ehuru saken maskerades med ett fikonlöf såsom ett led i den svenska EU-anslutningen (SFS 1994:1219). Parallellt därtill ägnades betydande krafter åt att försöka förtränga övningen och vad den stod för, tydligast kanske i inbjudningarna till Rättsfondens seminarier om Europakonventionen,¹⁹⁷ men saken kunde också studeras i bibliografierna till de avhandlingar som publicerades i Sverige kring Europakonventionen. Samtidigt var övningen Sporrong Lönnroth svår att komma åt. Det var den bästa övningen i juristutbildningen sades det av dem som deltagit,¹⁹⁸ det var det bästa som hänt i juristutbildningen i Norden sades det från domarpanelerna.¹⁹⁹ Ett

¹⁹³ Jfr Hans Ragnemalm, intervju, DN 16.1.1995 ”Rakt in i EU-toppen” : ”Han spårar en rad tänkbara krockar mellan lagstiftningstraditionerna i Sverige och EU.Lagarna i EU är helt annorlunda uppbyggda. ’EU-smitta’ kan redan iaktas i den svenska lagstiftningen. – Den gemensamma hårda kärnan i rättsuppfattningen är lika, men sydeuropeerna kan arbeta upp sig till filosofiska höjder medan vi nordbor är mera kärva. Han tror dock att det nordiska sättet kommer att vinna terräng.”- Ragnemalm har efter någon tid i Luxemburg-domstolen dämpat något dessa storvulna funderingar, se Hans Ragnemalm, ”Kulturkrockar i EG-domstolen”, (s 189-196), men *idem* ”Är den europeiska förvaltningsrätten bättre än vår?”, (s 149-160), båda i Hans Ragnemalm & Mats Melin, *EG-domstolen inifrån. Uppsatser om och kring rättskipningen inom EU*, Jure 2006.

¹⁹⁴ Dvs Tävligen om det Sporrong Lönnrothska Priset, universitetsbyråkratiskt benämnd Specialkurs i Praktisk Europaprocess, 10 poäng.

¹⁹⁵ Jfr Gustaf Petrén, ”Välkomstord”, i Jacob Sundberg, red. *Lagar, rättigheter och Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, IOIR nr 50, s 15 : “Konventionen öppnar möjlighet ... att föra fram frågor i Kommissionen som han [den svenske juristen] inte kan få svar på av svenska myndigheter.”

¹⁹⁶ Uttrycket kom till användning när Expressens chefredaktör Leo Lagercrantz censurerade bort strofer ur den svenska nationalsången i ett inlägg av en talesman för Dansk Folkeparti, Peter Skaarup, som inbjudits att utveckla sitt partis synpunkter i tidningen. I lemläst skick infördes artikeln i Expressen 6.8.2002. På den danska sidan publicerades sedan hela artikeln med markering av Lagercrantz censureringar i Jyllands-Posten 18.8.2002 s 9 under rubriken “Svensk redigering”.

¹⁹⁷ Rättsfonden höll ett par sådana seminarier, dels under Fredrik Sterzel 1993, redovisat i volymen : Fredrik Sterzel, red., *Europakonventionens införlivande med svensk rätt* (Rättsfonden nr 30), dels under Anders Agell 1999, redovisat i volymen : Anders Agell, red., *Föreningsfrihet och stridsåtgärder på arbetsmarknaden. Gustafssonmålet i perspektiv* (Rättsfonden nr 34). Man fann för gott att utesluta IOIR från varje representation på seminarierna, trots att Sterzel deltagit i domarpanelerna i övningen Sporrong Lönnroth intill dess han lämnade HD, och att de enda större juridiska referaten av Gustafsson-målet var av min hand (se Jacob W.F. Sundberg, “Torgny Gustafsson mot Sverige” och “Ett krig om Jenkins öra. En analys av utgången i målet Torgny Gustafsson mot staten”, Medborgarrätt nr 1/96 resp. 2/96).

¹⁹⁸ Advokaten Ola Brinnen, skrivelse 5.8.1999 till prefekten Ronnie Eklund.

¹⁹⁹ Justitierådet Göran Portin, skrivelse 21.8.1995 till rektor Gustaf Lindencrona.

par tidiga försök (1993, 1995) att få bort övningen från undervisningsutbudet vid fakulteten misslyckades sedan domare, advokater och studenter hört av sig till rektor med energiska protester. Slutligen tillgreps metoden som använts mot grevinnan : att stimulera och släppa fram nonsensklagomål , som sedan skyddades av prefektens föreställt oåtkomliga maktfullkomlighet och avslutades med prefektens olika reprimander mot kursföreståndaren.

Mot sådana initiativ var det svårare att rida spärr. Möjligheterna till motåtgärder har begränsat sig till JO-klagomål över juridiskt-tekniska detaljer i prefektens handläggning. Visserligen har prefekten varit generös med att tillhandahålla underlag för sådana klagomål, men de har icke varit ägnade att utlösa någon aktivitet på JO-ämbetet som drabbat sakfrågan. En JO-rapport som publicerades skulle i och för sig kunna fullgöra samma uppgift som en vitbok - det finns många sådana exempel – men JO som är Riksdagens man och fördenskull måste snegla på SAPO-intressena (liksom UHÄ på sin tid) har inte nödvändigtvis ett automatiskt intresse för samma detaljer, ärendet kan draga ut på tiden, och det är icke ens säkert att saken slutligen får någon spegling i JO:s ämbetsberättelse. En vitbok kan därför även här ha en uppgift att fylla. Volymen *Harakiri. En vitbok* (IOIR nr 129) har sådan karaktär. Detsamma gäller häftet *Om fackordförändens lönesättning* (IOIR nr 108) som också inrymmer i en bilaga en mycket läsvärd samtidshistorisk skildring av utvecklingen inom den allmänna rättsläran under min professur.

19. Bilagesystemet

Den svenska benägenheten att, när en tvist stod mellan den enskilde och staten, alltid automatiskt taga statens parti skulle förstås få en skarp belysning när partsargumenteringen just var inriktad på att finna fel i statsmakternas handläggning av problemen. En deltagande advokat noterade en gång ”den auktoritetsrädda inställningen” hos en Stockholmsklubb. Studenterna svarade att denna auktoritetsrädsla hade att göra med att det var ”hur de flesta lärare vid juristlinjen på Stockholms Universitet undervisar oss -.- som bidrar till denna rädsla ; att man vid rättsfallstolkning varnas för att kritisera domar och dra alltför långa växlar av dem.”²⁰⁰

Svenska media var ingen inspirerande miljö. De måste kompletteras. Det var här som **bilagesystemet** kom in. Pressklippen i bilagorna hade rollen att ge en föreställning om de verkliga problemen som annars skulle undgått vederbörande. Just genom att i bilagesamlingarna sammanfördes journalistik från de andra nordiska länderna, avhandlande samma eller motsvarande problem, så fick de svenska svagheter sin belysning. Med nordiskt material kunde man föra fram även insikter och synpunkter som systematiskt förträngts i den svenska massmediamiljön. Såsom bilagor till ’händelseförloppet’ påträffade man en litteratur som aldrig skulle fått ett omnämnande i svenska massmedia. Det mesta hade hämtats från de andra nordiska länderna, en del från U.S.A.²⁰¹

Jag skall i det följande ge några korta exempel på denna aspekt av den nordiska dialogen.

²⁰⁰ Brev 7.7.1998.

²⁰¹ Mycket av dårskapen i den svenska mediavärlden och anknutna svenska politiska världen är nog emellertid amerikanska import från vad som kallats ”the PC crowd”, närmare bestämt ”liberal politburos trying to stamp out Wrongthink and Wrongspeak.[in the] belief that people can be bullied into being kind, good and sensitive to each other, never speaking thoughtlessly to or thinking unkindly of people whatever their race, religion, country of origin, sex or sexual habits.” Russell Baker. ”Supremely Correct”. IHT 7.8.1991 ; jfr William Safire, ”’Correct thinking’ on the Campus”, IHT 6.5.1991 : “the end they seek is the removal of all language that brings to anyone’s mind a negative or in any form degrading image. Is this possible? Can any language be written so ‘correctly’ as to invoke only pleasant or neutral feelings?”

(a) *Werner Werner* och *Riisa Blåtand* gällde båda den svenska agalagstiftningen från 1979. Båda tvistefallen var förlagda till Sverige. I den allmänna undergivenheten under myndighetspåbud som påtalats t.o.m. i *Time Magazine* 202 fanns icke mycket att hämta. Men man kunde återfalla på vad som sagts i Finland inför antagandet av 1983 års lag ang. vårdnad om barn och umgängesrätt (en nära parallel till 1979 års svenska lagstiftning). Där förekom nämligen ett animerat meningsutbyte mellan två lagstiftningsråd och en f.d. skolrektor som just belyste att det var *familjefobin* och inget annat som stod bakom denna säregna lagstiftning – allt i stark kontrast till undergivenheten i kungariket.

(b) *Halfdan Svarte* och *Reidar Darre* gällde båda högskatteabsolutismen. I det förra fallet gällde det reducering av ett isländskt paradfall *Gudmundsson* med bruk av en svensk diskussion. I Sverige hade man varit oerhört angelägen att förhindra att skattelagstiftningen underkastades de krav som fanns inbyggda i Europakonventionen och det gällde att bryta förtrollningen. Det gick i det förra isländska fallet genom bruk av Halldor Laxness nobelpris, som väckt argumentet i Nobelstiftelsen att det inte var meningen att utdela nobelpris till skattemyndigheterna. I det andra fallet, förlagt till Sverige exercerades med Europakonventionens *autonoma juridiska begrepp*, som tillät en självständig juridisk analys oberoende av de dimridåer en svensk ambitiös skatteförvaltning kunde ha lagt ut för att förvirra fienden. Fenomenet brukar kallas *semantisk manipulering* – en sovjetisk paradgren – och var välkänt sedan George Orwells bok ”1984”²⁰³; i Sverige talade man försiktigt om metoden ”nya vackra ord”.²⁰⁴ ’Fängelse’ kunde döpas om till ’semester’ och ’straff’ kunde döpas om till ’skatt’ vilket var exakt vad som inträffat i skattetilläggens fall.²⁰⁵

(c) I *Driva Duddes* fall var tvisten förlagd till Norge, men modellen för tvistefallet var hämtat från ett italienskt fall inför Europadomstolen. De principiella frågeställningarna var skäligen allmängiltiga. Bilagefloran var i och för sig hämtad från Norge, Sverige och Finland., men det något floskulösa begreppet *barnets intresse* som låg i botten hade fått sin relevanta analys i Finland. Diskussionen återfanns i ett finskt pressklipp.

’Barnets intresse’ används lätt som ett luddigt men avgörande argument som ger myndigheterna rätt att ingripa. Det anses överskrida andra mänskliga rättigheter, t.ex. den om rättvis behandling eller rätten att försvara sig mot godtycklig behandling.

(d) Moralisk darwinism och relationen till negrer, hakkors och den romerska hälsningen var aktuellt i fallen med *Sven Spinke*, *Sven Spaki* och *Adliza Mette*. Det första fallet var förlagt till Finland men illustrerades med svenskt pressklipp, det andra var förlagt till Sverige men det var fråga om helt parallell lagstiftning. Det gällde att sensitera studenterna inför den *moraliska darwinism* som rasade och som gick ut på att dagens moral alltid var bättre än gårdagens. Olika epitet kunde omvandlas till rättsfigurerna ’diskriminering’ och ’hets mot folkgrupp’ – d.v.s. ett konststycke i semantisk manipulering som osökt leder tankarna till George Orwell’s 1984 och de hat-seanser som han där skildrar.

²⁰² *Time Magazine* 2 April 1979, s 24.

²⁰³ ’Fredsministeriet’ hade hand om krig, ’sanningsministeriet’ sysslade med nyheter, skola och uppfostran, ’kärleksministeriet’ upprätthöll lag och ordning, och ’välståndministeriet’ ansvarade för de ekonomiska angelägenheterna. Se George Orwell, 1984, Aldus 1968, s 7.

²⁰⁴ Gustaf von Platen, *Prövningar i framgångstid. Resa till det förflutna II*, Stockholm 1994, s 364.

²⁰⁵ Jfr Jacob W.F. Sundberg, *High Tax Imperialism*, 2nd ed. (IOIR nr 124), “Penal Law being Replaced by Tax Law” pp 57-60.

Ett finskt pressklipp gällde mannen som kallade en ryss för 'ryssä' och fälldes till skadeståndsansvar för det. Mannen frågade :

Är det språkbruk som jag lärt mig av min far och farfar kriminellt? -- Vill man faktiskt skapa en vinstgivande penningautomat åt invånarna i Ryssland?

Via pressklipp från Sverige antydde möjligheten till sanering i djungeln.

På sina håll [har polisen] övergått till en färgskala som används av ett känt färgföretag. Således, om polisradion rapporterar siffran "10" i jakten på buset, så betyder det "svart" och "162" står för "mörkbrun". Av ljusare kroppsfärg märks "1" som betyder "vit halvmatt" och "115" som står för "klargul". Fyllerister går numera under beteckningen "205" vilket betyder "klarröd högblank".²⁰⁶

(e) Rikssvenska idiosynkrasier som utvecklats i svensk 'splendid isolation' manifesterades esomoftast i tillämpningen av det svenska straffbudet mot hets mot folkgrupp. Här hade bidragen från andra sidan Bottenhavet en stor uppgift. Under trycket av den rikssvenska historieförfalskningen hade de svenska rättsmyndigheterna en smula senkommet ingripit med kraft mot allt som smakade sympati för det Tyskland som förlorat världskriget, däribland den romerska hälsningen – Hitlerhälsningen (förvillande lik kommunisthälsningen) – och bruket av hakkors och fornnordiska symboler i allmänhet, Detta stod i bjärt kontrast mot läget på andra sidan Bottenhavet, där hakkorset var finska flygvapnets symbol, och det på grund av en insats under frihetskriget av den svenske greven Eric von Rosen, och ett emblem i presidentflaggan och i allsköns dekorationer - bl.a. veteranmärken som också tilldelats svenska frivilliga. F. övr. i kontrast till isländska rederiet Eimskip som hade hakkorset som skorstensmärke. Pressklipp, bildblad och minnesrunor erinrade om de nordiska svårigheterna med juridikens konstspråk.

(f) Pakistanesen *Abkai Marikopas* fall var förlagt till Danmark. Det var ett danskt paradfall, men i bilagefloran figurerade dansk och norsk debatt. Den svenska kampanjen för ett s.k. multikulturellt Sverige aktualiserade nämligen motsättningar till synen i Island och Finland, där man såsom pressklippen visade strävade efter att bevara en särskild isländsk, resp. finlandssvensk identitet och där Yrsa Stenius med sin finländska bakgrund följdriktigt kunde aktualisera kritik just mot den svenska diskussionen.

Kom någon på tanken att ställa 'gamla' frågor som handlade om invandrarnas anpassning till svenska förhållanden, blev han stämplad som reaktionär-- .- rusade hela kompanier av åsiktspoliser ut och kallade honom rasist."²⁰⁷

Som framgår beredde tvistefallen med alla de inbyggda motsättningarna mellan uppfattningarna i de nordiska länderna utmärkt underlag för argumentationen i målet som måste ha öppnat ögonen på de svenska studenterna för relativiteten i vad man lärde ut i Sverige, och inte bara på dem. På detta vis visade sig *bilagesystemet* vara **ett värdefullt tillskott just till den nordiska dialogen.**

²⁰⁶ "Då får man hitta på något nytt", DN 23.11.1997 s A 15.

²⁰⁷ Yrsa Stenius, "Oroande moralism", Hbl 15.9.1992

20. Sporrang Lönnroth i praktisk tillämpning : Stina Stup

Den pedagogiska metoden i Sporrang Lönnroth kunde t.o.m. åstadkomma en avgörande förändring i en viktig del av det svenska rättssystemet, nämligen **skadeståndsrätten**.

Stina Stup var huvudfigur i **övningen i Köpenhamn år 2000**. Händelseförloppet hette Jens Grym och Martin Errorius (efter Gregorius) som sålt falska konsulstitlar och Stina Stup var åklagare i åtalet som sedan drogs med förfärliga dröjsmål, så stora att de skapade ett klagomål till Strasbourg. Anmälan i målet inkom till åklagarmyndigheten 12.2.1993, varvid målet lottades på Stina Stup, som inledde förundersökning och lämnade utredningsdirektiv till polisen. Hon svarade under ett år för handläggningen varefter hon *avgick med pension*. Målet övertogs då av Toke Nilsson som överlämnade det till bitr. chefsåklagaren Lisa Djup, men efter ett år tog Lisa Djup *havandeskapsledigt*. En vikarie på tjänsten förordnades men efter ett halvår förordnades han till *tjänst på annan ort*, och det blev ny vikarie på tjänsten. Dröjsmålen förvärrades av *åklagarmyndighetens omorganisation* 1.6.1996. Nilssons kammare fick sin verksamhet förlagd till fem olika tjänsteställen. En tredjedel av kanslipersonalen avskedades i tro att åklagarna skulle kunna sköta alla sysslor via datorerna. Att kontrollrutinerna i fallet brustit trots datorerna torde därför kunna tillskrivas de *speciella förhållanden som rått i samband med indragningen av den dåvarande åklagarkammaren* och den genomgripande *omorganisationen* med därefter följande omdispositioner. Efter 1.1.1997 hade nämligen förundersökningen icke föranlett några handläggningsåtgärder och inga egentliga åtgärder av åklagaren hade vidtagits före en JO-anmälan av en av köparna av konsulstitlar 15.12.1997.

Åtal dröjde emellertid, då åklagaren sålunda varit tjänstledig åravis, och väcktes först 1995, varefter tingsrätten *ogillade åtalet* 3.12.1998 och domen vann laga kraft. Det tog fem år.

År 2000 stämde emellertid – i verkligheten - *Pehr Lundgren* svenska staten med bl.a. yrkande om skadestånd för dröjsmål med prövningen, eftersom Europakonventionen var svensk lag och det därmed jämlikt Art. 6 föreläge laglig grund för svensk domstol att utdöma ideellt skadestånd för konventionsbrott.

Pehr Lundgrens sits var förunderligt lik vad som upplevts av den imaginäre Jens Grym, men i stället för att sälja konsulstitlar hade Lundgren sålt begagnade stordatorer. Lundgren hade varit finanschef i en internationell koncern som 1988 försatts i konkurs på egen begäran. Han hade på konkursförvaltarens initiativ 29.1.1992 delgivits misstanke om brott. Bland de vittnen som hördes i detta mål på dess väg till HD var också advokaten Sten G. Carlston, en av grundarna av de första advokatklubbarna. I HD tillerkändes slutligen Lundgren skadestånd med 800.000 kr jämte ränta.²⁰⁸

Frågan i båda målen (Jens Grym och Pehr Lundgren) var alltså om denna situation kunde medföra dom på skadestånd i hemlandet. Den som vann den tävlingen var Clarence Crafoord och hans klubb, och Crafoord hamnade som omslagspojke på det årets Årsrapport. Efter hemkomsten inbjöds Crafoord att *hålla föredrag om problematiken inför JK* och hans stab och han publicerade i Europarättslig tidskrift en uppsats baserad på vad han lärt sig till Köpenhamns-sessionen med titeln ”Inhemsk gottgörelse för kränkningar av Europakonventionen”.^{208a}

²⁰⁸ NJA 2005 s 462.

^{208a} Clarence Crafoord, ”Inhemsk gottgörelse för kränkningar av Europakonventionen”, 4 Europarättslig Tidskrift 519-547 (2001).

Detta inträffade i en fas av Europakonventionens utveckling som dominerades av problem efter det att *Strasbourg överväldigades av en måltillströmning* som vida överträffade vad som kunde hanteras med de tillgängliga resurserna och därför måste man leta med ljus och lykta efter utvägar. Den naturliga utvägen var att *lasta av målbördan på de nationella domstolarna och låta dem döma så att man slapp målen i Strasbourg*. Det var inte alldeles lätt i och för sig ; skulle Europadomstolen döma ut skadestånd som sedan skulle exekveras i hemlandet, eller skulle domstolarna i hemlandet föregripa vad som kunde väntas om målet kom till Strasbourg? Eller skulle Ministerkommitténs avgörande föregripas?

När systemet byggdes upp på 60- och 70-talen så var skadestånd ganska främmande. *Rättelse* ansågs bättre, d.v.s. konkreta åtgärder, och rättelserna övervakades av Ministerkommittén. Strasbourgdomstolen började sedan ge skadestånd jämlikt Art. 50 efter en mellantur i nationell domstol. Det var sålunda samma process sålunda en gång till och en *uropeisk kontroll av rättelseprocessen på nationell nivå*. Man prioriterade individen genom upprättelsen, men det blev ingen verkan vad gäller framtiden. Det kunde alltså bli många nya kränkningar i framtiden – inte av den klagande utan av andra medborgare. Man var sålunda ganska ointresserad av skadestandsfrågan, men däremot intresserad av substansen. Före Protokoll 11 var Ministerkommittén ofta var sista instans och bestämde, och den hade för egen del börjat med att kräva skadestånd och syssla med skadestandsfrågor .

De dubblade processerna överlastade förstås Domstolen. Å andra sidan kunde Europadomstolen själv av naturliga skäl *inte hålla på med egna resningsprocesser*. Så vad hände? Skadestånd! Europadomstolen bestämmer kränkning och fastställer skadestånd samtidigt i en och samma process. Att Europadomstolen därmed stryker kontrollen över implementeringen, som man hade jämlikt Art. 50, medför då att problemen hamnar hos Ministerkommittén i dess övervakning av nationella domstolar.

Genom Europadomstolens dom i målet *Kudla vs Polen* den 26 oktober år 2000.²⁰⁹, gick startskottet för en mera djupgående diskussion av frågan om gottgörelse för konventionskränkningar. Europadomstolen klargjorde att Art. 13 måste förstås så att den garanterade ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet, med avseende på kränkningar av rätten till skälig tid. Och sedan följdes rättsfallet av flera andra. Ett särskilt viktigt sådant kom den 10 maj 2001 med rättsfallet *T.P. och K.N. mot Storbritannien* 210, där Europadomstolen fastslog att det måste finnas en möjlighet till gottgörelse för ekonomisk och ideell skada till följd av konventionskränkningar på nationell nivå, när det är lämpligt - ”in appropriate cases”.

Vad som är lämpligt tillfälle torde följa av när Europadomstolen själv utdömer skadestånd. och den utdömer skadestånd i en lång rad av situationer, och detta tog då svenska domstolar till sig. Efter de här domarna i *Europadomstolen*, som betonade behovet av att ta hand om de här problemen, - d.v.s inte bara bestämma när en kränkning ägt rum utan att även bestämma när skadestånd skall utgå - hamnade frågorna så småningom i svenska Högsta Domstolens. I *NJA 2003 s 217* så tog Högsta Domstolen ett viktigt steg. Då sade HD att i vissa fall det är

²⁰⁹ *Kudla vs Polen*, SvJT 2001 s 63. Genom Europadomstolens dom i målet *Kudla vs Polen* den 26 oktober år 2000 klargjordes att Art. 13 måste förstås så att den garanterade ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet med avseende på kränkningar av rätten till skälig tid.

²¹⁰ *T.P. och K.N. vs Storbritannien*, SvJT 2001 s 604.

nödvändigt att frågan om ekonomisk ersättning prövas här i Sverige för att Europakonventionens krav på ett effektivt rättsmedel skall bli uppfyllt.

Här kom också ett vägledande uttalande, nämligen att enligt traktaträttsliga principer måste skadeståndsrättsliga bestämmelser här i Sverige ”tolkas fördragskonformt, vilket kan innebära att vissa i lagmotiv, praxis eller doktrin antagna begränsningar i tillämpningsområdet inte kommer att kunna upprätthållas.” Här sägs sålunda att både lagmotiv-, praxis- och doktrinuttalanden inte kan innebära några begränsningar i Europakonventionen.

Strax därefter kom *NJA 2003 s 414* där HD tog upp frågan om gottgörelse inom ramen för *brottmål*. I det avgörandet konstaterade HD med hänvisning till Europadomstolens praxis, att gottgörelse i brottmål inte behöver bestå i ekonomisk gottgörelse, - d.v.s. inte behöver vara av ekonomisk karaktär. Det kan exempelvis ske genom strafflindring, eller genom att utgången i brottmålet påverkas till den tilltalades förmån. Men - som HD påpekade - gör man på det sättet så måste gottgörelsen vara utformad så att det klart och tydligt framgår att syftet är att *kompensera för den konventionskränkning som ägt rum*. Typiskt sett har alla brottmål handlat om långsam handläggning. Då måste framgå att det är konventionskränkningen som uppstått till följd av en långsam handläggning som är orsaken till exempelvis en strafflindring. Då måste också gottgörelse i form av exempelvis strafflindring ske på ett tydligt och mätbart sätt. I det här fallet så konstaterade HD att den tilltalades rätt till rättegång inom skälig tid hade kränkts och halverade straffet, därför för att det stred mot rätten till rättegång, och därutöver så mildrades straffet ytterligare med tillämpning av 29 kapitlet 5 § brottsbalken.

Det här var en av frågorna i händelseförloppet i Köpenhamn år 2000 – hur skulle man förhålla sig till den möjlighet till *strafflindring* som finns redan i de svenska bestämmelserna. Clarence Crafoord argumenterade för att de skulle ses parallellt, d.v.s. skulle man kompensera för en konventionskränkning så måste det framgå hur det kompenseras.

Det mål i Europadomstolen som här fått en stor betydelse kom den 10 november 2004 i målet *Zullo vs Italien*.²¹¹ I *Zullo* så angav Europadomstolen *kriterier just för ideell ersättning* vid kränkning av rätten till rättegång inom skälig tid. Har man fått vänta längre tid är det förstås naturligt att det blir ett större skadestånd än om man fått vänta kortare tid. Europadomstolen sade: €1.000-1.500 per år som hela handläggningen – alltså inte bara dröjsmålet – hade varat. Sedan tog man fasta på att om det handlade om en för den enskilde viktig sak så skulle beloppet ökas till €2.000 och på samma sätt kan det också minskas, om det här var något av mindre betydelse.

När domen i målet *Lundgren* föll den 9 juni 2005.²¹² skulle HD ta ställning till huru kompensera en person som har fått sin rätt till rättvis rättegång inom skälig tid kränkt. Han var misstänkt för ekonomisk brottslighet och det drog ut på tiden, 7 år varav stora delar av den tiden var präglade av inaktivitet från åklagarens sida. Både tingsrätten och HD hade tillämpat

²¹¹ *Ernestina Zullo vs Italy*, Appl, 64 897/01, Grand Chamber 29.3.2006. Ms Zullo klagade 10.2.1998 till Kommissionen över långsam handläggning. Med åberopande av Pinto-lagen (lag 24.3.2001 nr 89) vände hon sig till italiensk domstol med klagomål över långsam handläggning och tillerkändes av domstolen ersättning med något tusental euros. Hennes klagomål blev admissible 22.1.2004 och kammardom gavs 10.11.2004. ”It set out criteria for the calculation of compensation for non-pecuniary damage resulting from the excessive length of proceedings and indicated the circumstances that might lead to an increase or decrease in the amount awarded.” På italienska regeringens initiativ fördes målet inför stor kammare, som gav dom 29.3.2006.

²¹² *NJA 2005 s 462*. - Jfr numera ”Skadestånd efter långsam handläggning”, Advokaten 2010 nr 6, s 6.

Europakonventionen direkt med bl.a. hänvisning till Clarence Crafoords artikel (se NJA 2005 s 475, 489). Då kan man säga att HD följde modellen som Europadomstolen hade tagit fram i Zullo-avgörandet. Man t.o.m. hänvisade till det (s 491). Man bröt vidare igenom den här spärren mot ideellt skadestånd utan särskilt lagstöd. En vanlig synpunkt i svensk doktrin hade varit att utan särskilt lagstöd så blir det inget ideellt skadestånd vid kränkning av andras rättigheter. Men den principen baserade sig inte på någon uttrycklig lagregel. Högsta Domstolen knöt ihop trådarna från Kudla vs Polen, T.P. och K.M. vs Storbritannien och tidigare avgöranden från Högsta Domstolen – NJA 2003 s 217, NJA 2003 s 414, - och Zullo vs Italien, och kom fram till att skadestånd skall kunna dömas ut, även om det är en svensk domstol, för kränkning av rätten till rättvis rättegång inom skälig tid. Då måste man också titta på Europakonventionens praxis. Det belopp som Högsta Domstolen bestämde, 800.000 kronor, för en väntetid på sju år, motsvarar exakt faktiskt den s.k. Zullotaxan.

Det här avgörandet, Lundgren- domen , blev det stora genombrottet för Europakonventionens ställning i svensk rätt och det stora genombrottet för skadestånd vid konventionskränkningar i Sverige. Men i botten låg **Stina Stup** och **Jens Grym och Martin Errorius vs Kalmarunionen!**

VI. Akronsymposiet och U.S. Supreme Court

21. Akronsymposiet

Sveahovrättscolloquium var en stor framgång. Det märktes inte minst på den beslutsamma bojkott som det ägnades av nomenklaturen som befolkade Svensk Juristtidning. Där levde man fortfarande dominerade av 'lekstuge'-syndromet. Och bojkotten utsträcktes till att också omfatta de fem volymerna med titeln "Human Rights in Sweden- the Annual Reports". Men i Amerika var uppfattningen den motsatta. Där kunde man inhämta att detta var "a model colloquy that invites imitation by all governments parties to the European Convention, as well as by parties to the American Convention"¹ Det inspirerade mig att försöka samma modell också i Amerika under min gästprofessur vid Akron University Law School höstterminen 1986. Kungstanken bakom colloquium i Stockholm var att sammanföra representanter för organen i Strasbourg med den höga svenska byråkratin för att visa respektive hur den ses av den andra. I Amerika sågs detta sammanförande som en tribut till min framsynthet. I Akron ville jag försöka samma idé genom att sammanföra amerikanerna med representanter för Human Rights Committee och de europeiska organen i Strasbourg.

Min insats föll i god jord. Professor Louis Henkins hade skrivit några år tidigare att större delen av FN-förklaringen om mänskliga rättigheter "is, in essence, American constitutional rights projected around the world"² och mina kolleger i University Belt kring Akron som deltog i Akronsymposiet såg nog saken på ungefär samma sätt. Men att se problematiken s.a.s. utifrån, med Walter Tarnopolskys perspektiv i Human Rights Committee och med kanadensiska och europeiska ögon var något nytt och det väckte uppmärksamhet.³

---

¹ Christina Cerna, 81 AJIL 798.

² Louis Henkins, "Constitutional Rights and Human Rights", 13 Harv. L.R.. CL Rev. 593-632, på s 609 (1978).

³ Förhandlingarna på Akronsymposiet publicerades våren 1987 i 20 Akron Law Review 593-713 (1987) under titeln "Human Rights as Comparative Constitutional Law. Proceedings at the Colloquy November 13, 1986. The University of Akron School of Law". Ehuru juristkulturen i Förenta Staterna producerat ytterst hjälpsamma hjälpmedel för att få fatt på vad som producerats av juridiska böcker och tidskriftsuppsatser, bl. a, Index to Legal Periodicals och Index to Foreign Legal Periodicals, har inga av de flitiga svenska forskarna som

22. Bakgrunden

När Franklin D. Roosevelt drev igenom sin New Deal, tillsatte han också ett antal domare i US Supreme Court (SCt). Dessa satt kvar efter kriget med likasinnade New Deal-kolleger utsedda av president Truman – normalt sitter en amerikansk SCt-domare flera decennier⁴ – och fanns kvar 1954 när Earl Warren utsågs till ny chefsdomare. Meningarna i SCt gick då isär. En falang med domarna Felix Frankfurter och Robert H. Jackson företrädde uppfattningen att domstolen skulle iakttaga judiciell återhållsamhet; den andra falangen med Hugo Black och William O. Douglas var mera sinnade för judiciell aktivism och menade att domstolsuppgiften hade förändrats från att förut mest ha gällt äganderätsfrågor till att fokusera på individens fri- och rättigheter ('individual liberties') och att det gällde för domstolen att spela en mera aktiv roll på detta fält. Warren (med en gedigen svensk-dominerad bakgrund) sällade sig till de senare men det var först med Frankfurters avgång 1962 som han fick fältet fritt. Till Frankfurters efterträdare utsåg president John F. Kennedy Arthur Goldberg [som f.övr. sedan blev förste innehavare av Brennan-professuren, som jag innehade under in tid vid Akron University 1986].

Amerikanska liberaler hyllade som milstolpar de avgöranden av 'the Warren Court' som bestämde bl.a. vilken juridisk status som tillkom ras-segregationen, 'civil rights', separationen mellan stat och kyrka, och förfarandet vid polisgripanden i USA. Det var domen i *Brown vs Board of Education*, 1954, som på ett dramatiskt sätt kom att lyfta fram den radikala omläggningen av Domstolens prioriteringar från äganderätsfrågorna till medborgerliga fri- och rättigheter. Brown-avgörandet uppfattades som ett moraliskt kraftfullt ställningstagande, låt vara att det ur konstitutionell synpunkt var sämre underbyggt. Earl Warren menade att på alla nivåer av regerande sunt förnuft, anständighet och elementär rättvisa skulle vara vägledande, icke *stare decisis*, tradition eller Konstitutionens bokstav.

Man brukar kalla SCt under denna epok för "Warren's Court" men det hävdas ibland att rätt benämning skulle vara "Brennan's Court". Brennan tjänstgjorde under 13 år med Warren då de federala domstolarnas roll såsom väktare av individernas rättigheter expanderade, och det har sagts att om Warren var samvetet och anden bakom denna domstolspraxis så var Brennan hjärnan och den synliga gestalten där bakom. Hans votum var kritiskt nödvändigt under senare år inför Domstolens krympande marginaler för att hävda bl.a. erkännandet av en konstitutionell rätt till abort och separationen mellan stat och kyrka linje. Brennan kom då också att symbolisera för många allt som var fel med en aktivistisk domarkår. Brennan avgick 1990.

Warren avgick våren 1969 och President Nixon utsåg Warren E. Burger till hans efterträdare men Burger var mindre lyckosam vad det gäller att bromsa Brennans liberalism, i följd varav det skulle dröja till dess William Rehnquist – också han med skandinaviskt påbrå – som utsågs av Nixon 1972, inledde en slags konservativ revolution på Domstolen. Han verkade i 19 år som chefsdomare och dog 2005. Rehnquist tillträdde som domare i SCt 1972 och företrädde inledningsvis en ganska ensam och isolerad minoritet i 'the Brennan Court', men

utsågs 1986 av presidenten Ronald Reagan till chefsdomare efter Burger och som det sades "helped lead a conservative revolution on the Supreme Court".

---

intresserat sig för den amerikanska produktionen - trots dessa hjälpmedel - lyckats hitta detta mitt Akronsymposium.

⁴ Till skillnad från en ordförande i Regeringsrätten som i allmänhet utses efter anciennitet och därför bara sitter några år; numera sitter de amerikanska SCt-domarna i medeltal 26 år.

23. Ruth Bader Ginsburg

Det var i denna miljö som Ruth Bader Ginsburg, som framförde mitt namn till amerikanska vetenskapsakademien, slutligen kom att verka. Hon föddes 1933 och lärde sig sedan svenska och tillsammans med Anders Bruzelius skrev hon en stor bok om svensk processrätt.

År 1965 publicerades i Haag denna avhandling på nära 500 sidor på engelska om svensk civilprocess. Författarna var Anders Bruzelius och Ruth Bader Ginsburg.⁵ Den senare var sålunda väl förtrogen med rättsläget utanför Förenta Staterna bl.a. i Sverige, och när hon 1993 av president Clinton nominerades till posten som domare i US Supreme Court hade hon ett brett internationellt perspektiv i bagaget. Akronsymposiets tema passade henne väl. Dess perspektiv skulle i själva verket få en betydande plats i hennes höga domargärning, nämligen förhållandet till 'foreign law'.

Hon har alltså betydande internationell erfarenhet. Jag träffade henne redan då under ett av mina gästspel vid New York University Law School. Under 1960-talet, då klimatet bestämdes av 'the Warren Court' blev hon mer och mer engagerad i olika fri- och rättighetsfrågor på Women's Lib sidan, och detta var förmodligen anledningen till att den traditionslojala Frankfurter 1960 inte ville ha henne som 'law clerk' trots Harvards starka rekommendationer. Hon ägnade sin tid åt att plädера för - såsom en konstitutionell princip - lika rättigheter för män och kvinnor. Sedan verkade hon som olönad jurist åt American Civil Liberties Union (ACLU), och blev ledamot av dess styrelse och på 1970-talet också en av dess 'general counsel', huvudombud för ACLU i dess processer inom projektet för kvinnors rättigheter. Hennes sista mål inför US SCt ägde rum 1978 och gällde kvinnors förpliktelse att delta i jury-uttagningen (*Duren vs Mississippi*). 1970 var hon med om att grunda *Women's Rights Law Reporter*, som var den första amerikanska juridiska tidskriften exklusivt ägnad kvinnorättsfrågor. Hon har undervisat i juridik vid Rutgers och Columbia universiteten (1972-1980). Vid det senare fick hon som första kvinna *tenure*, d.v.s. livsvarig professur.

Ungefär när Rehnquists insats i konservativ riktning sålunda började märkas över hela linjen utsågs Ginsburg 1980 av den Demokratiske Presidenten Bill Clinton till domare i den federala appellationsdomstolen för District of Columbia Circuit. Där skulle hon stanna i 13 år. Det var alltså från den plattformen hon kunde notera mitt Akron-symposium och begrunda modellens användbarhet för att torgföra sina kvinnorättsfrågor och synpunkter på medborgerliga rättigheter.

24. Europa

1. Akronsymposiet konfronterade lokala amerikanska jurister med deras kolleger i Canada och Europa och med en ledamot av Human Rights Committee som dagligen tog del av klagomål mot suveräna stater. Världen utanför USA hade kommit närmare. Vid denna tid började det också bli på modet att i domarna taga med referenser till uppfattningar utanför

---

⁵ Ruth Bader Ginsburg & Anders Bruzelius, *Civil procedure in Sweden*, The Hague 1965. Den förra hade lärt sig svenska under sin tid vid Columbia University 1961-63 och hon hade tillbringat någon tid i Lund. Från 1963 till 1972 verkade hon vid Rutgers University och deltog i utgivandet av Women's Rights Reporter. Från 1977 till 1978 verkade hon vid Stanford University och tilldrog sig uppmärksamhet som advokat i kvinnorättsmål. 1980 nominerades hon av president Jimmy Carter som domare vid Court of Appeals for the District of Columbia Circuit.

USA. Sådant hade förekommit 1977 i målet *Coker vs Georgia* (433 US 584), 1982 i *Enmund vs Florida* (458 US 782) och 1988 i målet *Thompson vs Oklahoma* (487 US 815, på s 830)

2. I Europa rasade en anti-amerikansk 68-vänster. Dess svenska utlöpare har på senare tid börjat kritiskt analyseras och Svante Nordin har formulerat vad det var fråga om :

Studenter från den nybakade medelklassen ville göra sig av med sin tacksamhetsskuld till uppoffrande, lågutbildade föräldrar. I stället gällde 60-talets nya ideal av 'engagerade' vänsterintellektuella. Det gällde att vara engagerad, att känna något som viktigt. Man accepterade ett absolut krav på totalt partitagande för världens kämpande förtryckta, vilka skulle stödjas 'på egna villkor'. Den svenske intellektuelle såg och ser sig själv som moralist med ett inre ljus skinande kring lockarna.⁶

Men i USA ägde ett liknande fenomen rum, med Woodstock-festivalen som ett slags nyckelsymbol.

3. I kölvattnet av dessa omvälvningar kom djupgående förändringar. Under det att tidigare 'samhället' närmast varit synonymt med en ansamling av 'familjer' började man nu understryka individualiteten hos medlemmarna av kärnfamiljen – "the conjugal family" – och främja deras oberoende av denna och deras inbördes motsatser. Däri ingick också att lägga vikten på de individuella makarnas autonomi och inbördes oberoende [separateness].

The stereotypical 'family unit' that is so much a part of our constitutional rhetoric is becoming decreasingly central to our constitutional reality.⁷

I målet *Dudgeon vs UK* inför Europadomstolen [4 EHRR 149, på s 167] fick motsvarande tankar genomslag. Domstolen menade att Europakonventionens system "protects an essentially private manifestation of the human personality" och man tog avstånd från den tidigare era då den angripna nordirländska lagen mot homosexualitet tillkommit. [Stephen's Digest]

In the great majority of the member-States of the Council of Europe it is no longer considered to be necessary or appropriate to treat homosexual practices of the kind now in question as in themselves a matter to which the sanctions of the criminal law should be applied.

4. Vid denna tid hade också man i Europa börjat sträcka sig utanför Europa och göra gällande någon slags universell jurisdiktion för de mänskliga rättigheter som bl.a. kodifierats i Europakonventionen. På många håll ansågs det vara viktigt att 'hjälpa' på detta område utvecklade länder att komma rätt. "Europa gör anspråk på att företräda moral och anständighet i världspolitiken."⁸ D.v.s. 'holier than thou' som det hette i den Heliga Skrift blev ledmotivet⁹.

---

⁶ Svante Nordin, Recension av Jens Ljunggren, *Inget land för intellektuella*, SvD.

⁷ Mary Ann Glendon, *The New Family and the New Property*, Butterworths Toronto 1981, s 43.

⁸ Peter Wolodarski, ledare, DN 19.9.2010 s 4.

⁹ Isaiah 65.5.

25. *Annus mirabilis*

Berlinmurens fall, Socialistlägrets kollaps och Sovjetunionens upplösning fick enorma återverkningar över hela fältet, även för US Supreme Court.

1. 1988 utsågs Anthony Kennedy av Presidenten Ronald Reagan till ny ledamot av Supreme Court. Det var en ovanlig amerikan med många tidigare internationella erfarenheter. I sådan verksamhet hade han bl.a. intermitterat undervisat på McGeorge Law School i Sacramento (Kalifornien), och när McGeorge satte upp sin filial i Salzburg gav detta Kennedy tillfälle att i 15 års tid tillbringa alla sina sommarledigheter där och bedriva undervisning om amerikansk konstitutionell rätt för de europeiska studenter som flockades där och umgås med olika europeiska domare från Strasbourg och Luxemburg. Kollapsen påverkade starkt hans uppfattningar. Amerikanerna var angelägna att exportera sin juridiska expertis och sina ideal till länderna i det gamla östblocket och Kennedy fick undervisa domare från bl.a. Tjeckoslovakien och Ryssland. "Kennedy's first sustained encounter with foreign law came when he began to advise emerging democracies – including Czechoslovakia and Russia – on their constitutions and the rule of law."¹⁰ Han föreläste också i Polen.

2. I Salzburg fanns också Dennis Campbell som på sin tid deltagit i Stockholmsfakultetens program för utländska studenter och som flyttat från McGeorge i Sacramento till filialen i Salzburg – en flyttning med skickesediga konsekvenser när mitt privatbrev till honom i Sacramento öppnades av fakulteten där och togs med av gästprofessorn Madeleine Leijonhufvud tillbaka till Stockholmsfakultetens sammanträde där hon på dess grundval påkallade disciplinära åtgärder mot mig.¹¹

3. 1993 utsåg den Demokratiska Presidenten Bill Clinton Ruth Bader Ginsburg och 1994 Stephen Breyer till ledamöter av Supreme Court. Domstolen ansågs därmed ha fått en liberal, d.v.s. vänster, falang : "with John Paul Stevens, David Souter, Ginsburg and Breyer to his [chefsdomarens] left"

4. Språnget österut i Europa¹² ledde till att Europarådets Parlamentariska Församling 4.10.1994 bestämde att en förutsättning för anslutning till Europarådet var att staten i fråga måste först signera och ratificera Protokoll 6 mot dödsstraffet.¹³

5. 1997 publicerade jag i de amerikanska domarnas tidskrift – *The Justice System Journal* – en 'comparative note' med titeln "Moot Court : An American Idea in a Nordic Setting". Det var en redogörelse för kursen i Stockholm i praktisk Europaprocess, d.v.s. Tävligen om det Sporrang Lönnrothska Priset¹⁴, vilken tydligen hade ett budskap i de

---

¹⁰ Jeffrey Toobin, "Swing Shift. How Anthony Kennedy's passion for foreign law could change the Supreme Court", *The New Yorker* 12 Sept. 2005.

¹¹ Se närmare om Amerikabrevet, mina följande källor : 'Det är för UHÄ väl känt', IOIR nr 92 , Skrivelse till Pressombudsmannen 6.8.1990, s 97-99 ; Ur Juridiska fakultetens liv, IOIR nr 93, s 13 ; Om Chikan, IOIR nr 117, s 43-44 ; Academic Freedom at the University of Stockholm, XXIX *Minerva* 382-85 (1991)). Ledande inom fakulteten i Sacramento (bl.a. Robert Taylor, Gordon Schaber, Peter Summerfield) blev djupt indragna i affären sedan jag hos amerikanska postverket beklagat mig över den otillåtna brevpöppningen av ett privatbrev, varför Dennis Campbell själv i Salzburg icke gärna kan ha lämnats ovetande och förmodligen icke heller Kennedy. Också Stockholmsfakulteten hade därför en närvaro i diskussionerna i Kennedy's Salzburg.

¹² Jfr Jacob W.F. Sundberg, "Om rättssamhället i det nya Europa", *JFFT* 2000 s 250-268, på s 259 ff.

¹³ *Parliamentary Assembly, Resolution 1044 (1994) Protocol 6 prerequisite for membership (adopted 4.10.1994). Recommendation 1246 (1994) on abolition of death penalty (adopted 4.10.1994).*

¹⁴ 19 *The Justice System Journal* 229-233 (1997).

amerikanska ansträngningarna efter *annus mirabilis* att orientera världen om amerikansk juridisk expertis och amerikanska ideal.

6. “Beginning in the late 1990s, the Court’s most liberal members began citing foreign sources to help interpret the Constitution on basic questions of individual liberties – for which the laws of foreign democracies tend to be more progressive than those at home [in America]” Kennedy “has become a leading proponent of the most cosmopolitan, and controversial, trends in constitutional law; using foreign and international law as an aid to interpreting the US Constitution”.¹⁵ Man har talat om den av Reagan tillsatte “Kennedy’s unlikely transformation into a tribune of legal multiculturalism.” “Kennedy and Breyer seem more enamored of the ‘enlightment’ of the world than feeling bound by our own Constitution.”¹⁶ “On the bench, his view has been that the Court is obligated to consider the evolving standards of society”.

7. Vid New York university – där jag själv som nämnts både studerat och undervisat – förberedde professorn i Constitutional Law Norman Dorsen en internationell tidskrift ägnad studiet av världens konstitutioner – *International Journal of Constitutional Law* – med professor Dorsen som grundare. Dess första nummer utkom 2003. Måhända av en tillfällighet var temavalet sålunda nära besläktat med Akron-symposiets : ”Human Rights as Comparative Constitutional Law”. Norman Dorsen var vid denna tid också ordförande i den amerikanska vetenskapsakademins¹⁷ ”Nominating Committee” till vilken Ruth Bader Ginsburg framfört mitt namn för inval, med resultat att jag 5.10.2002 utsågs till *Foreign Honorary Member* av denna akademi och fick ett gratulationsbrev av Ginsburg [Brev 10.5.2002]

8. “There is a sharp division between those justices willing to take into account international norms and those who believe only US precedent and US opinion should guide. The internationalists are in the ascendancy.” “There is a string of important judgments in which the Court has cited global norms.”¹⁸

Europa hade också gjort sig påmint genom domen i *Soering v. UK*, 7.7.1989 (11 EHRR 439) (Appl. 14 038/88) i vilket mål Europadomstolen underkänt en brittisk utlämning till USA av en tysk student som var åtalad i Virginia för mord och riskerade att hamna på *death row*, vilket befanns strida mot Art. 3 i Europakonventionen.

Vid denna tid var dödsstraffet högaktuellt i Supreme Court. Det var fråga om en exekution av mentalt efterblivna, och domstolen hade konfronterats med problemet under 2001 i målet *McCarver v. North Carolina* (533 US 975) i vilket också ett stort *amicus curiae* dokument hade mottagits speglande uppfattningen i Europeiska Unionen. Supreme Court vägrade emellertid certiorari under hänvisning till ett parallellt mål som skulle komma före 2002. *Atkins v. Virginia* (20.6.2002, 536 US 304) I detta senare fann domstolen i dom 20.6.2002 att avrättningen av en person i detta mentala predikament skulle strida mot 8th Amendment såsom ”cruel and unusual punishment.” Ginsburg skickade mig domen med egna understrykningar av de relevanta resonemangen. Den segrande majoriteten bestod av J. Stevens, O’Connor, Kennedy, Souter, Ginsburg och Breyer. Avvikande mening anfördes av William Rehnquist, Antonin Scalia och Clarence Thomas.

---

¹⁵ Se Jeffrey Toobin, op.cit.

¹⁶ Se Jeffrey Toobin, op. cit.

¹⁷ American Academy of Arts and Sciences.

¹⁸ ”Embracing norms. Some welcome respect for the opinions of mankind”, Editorial, Financial Times 3.3.2005

Majoriteten, som återförvisade målet till Virginia Supreme Court, förklarade i domen att praxis att avrätta dödsdömda, som varit mentalt efterblivna vid brottets begående, "has become truly unusual, and it is fair to say that a national consensus has developed against it." Resonemanget underbyggdes med en fotnot som återgav följande i EUs *amicus curiae* bidrag i *McCarver* : "Moreover, within the world community, the imposition of the death penalty for crimes committed by mentally retarded offenders is overwhelmingly disapproved."

Under det följande året skulle domstolen träffa ett antal liknande avgöranden med referens till internationella konventioner, intressantast kanske *Grutz v Bollinger*, 539 US 244, 23.6.2003, och *Gutter v Bollinger*, 539 US 306 (2003) (undergraduate case). I sitt votum som godkände "the affirmative action program at the University of Michigan Law School", hänförde sig Ruth Bader Ginsburg till "the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination". Hon utvecklade : "Contemporary human rights documents draw just this line ; they distinguish between policies of oppression and measures designed to accelerate *de facto* equality". Med återopade document avsåg hon "the UN-initiated Conventions on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination and on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women."

Sedan kom *Lawrence vs Texas*, 539 US 558 (2003). 26.6.2003, i vilket mål Texas Penal Code § 21.06 (a) underkändes som stridande mot Fourteenth Amendment. Lagen i Texas som klassade homosexuellt könsumgänge mellan samtyckande vuxna som lagstridig sodomi kränkte "the privacy and liberty of adults to engage in private intimate conduct under Fourteenth Amendment".

Supreme Court's majoritet underkände kriminaliseringen av sodomi (sodomy laws, Texas Homosexual Conduct law, Texas Penal Code Ch. 21, Sec. 21.06) Anthony Kennedy skrev majoritens dom, med bifall av John Paul Stevens, David Souter, Ruth Bader Ginsburg och Stephen Breyer . Kennedy anförde *Dudgeon vs UK* (4 EHRR 149, 5 EHRR 573) som del av sin argumentering mot vad man funnit i *Bowers vs Hardwick*, 1986, 478 US 216 [conduct traditionally protected by society, validation of laws based on moral choices] , där Chief Justice Burger i sitt konkurrerande votum förklarat att "Decisions of individuals relating to homosexual conduct have been subject to state intervention throughout the history of Western civilization" , d.v.s. gjort en in blanco referens till värden som a 'Western civilization' skulle vara grundad på. – När Kennedy hänvisade till *Dudgeon* var detta delvis ett svar på Burger's hänvisning: och enligt Kennedy var "morality...an insufficient justification for a statute" .

Lawrence-domen hade som biverkan att underkänna liknande lagar i Förenta Staterna som kriminaliserade sodomi mellan samtyckande vuxna och som skedde i det privata. Också sodomi mellan heterosexuella par blev ogiltiga.

Antonin Scalia dissiderade skarpt i Lawrence, med instämmande av Rehnquist och Thomas. Scalia menade att därmed US SCt "has largely signed on to the so-called homosexual agenda".

Frågan om dödsstraffet vann uppmärksamhet i mars 2005 då Kennedy hänförde sig till 'foreign law' vid avgörande om det var 'cruel and unusual punishment' att låta avrätta någon för ett brott han begått i sin ungdom. I målet i fråga, *Roper vs Simmons* , 1.3.2005. (543 US 551 (2005)) dekreterade Supreme Court att "The Eighth and Fourteenth Amendments forbid imposition of death penalty on offenders who were under age of 18 when their crimes were committed." Därmed avvek man från domen i målet *Stanford vs Kentucky* (492 US 361

(1989)) som godkänt dödsdomar för gärningsmän som varit 16 år eller mer, liksom lagstiftning i 25 delstater som tillämpat ännu lägre gräns. Kennedy åberopade i sitt votum FNs Barnrättskonvention (ehuru Förenta Staterna ej ens ratificerat traktaten). När han skrev för majoriteten om fem domare gjorde Kennedy gällande att det uppkommit 'a national consensus' mot avrättning av unga förbrytare sedan Domstolen tog ställning 15 år Tidigare . "Today, society views juveniles as 'catagorically less culpable' than the average criminal," skrev han i en referens till den tidigare Atkins-domen beträffande avrättningen av mentalt efterblivna. Han medgav att den internationella opinionen spelat en roll i avgörandet med formuleringen att "The overwhelming weight of international opinion against the juvenile death penalty is not controlling here but provides respected and significant confirmation" av hur man dömt.

När Kennedy på detta vis började åberopa internationella källor, exploderade ämnet på den större politiska arenan i Amerika, förklarade professor Norman Dorsen,¹⁹

26. Postludium

President Reagans epok hade betytt ett pånyttfödande av den amerikanska konservatismen. De konservativa vann under epoken så småningom kontroll över merparten av det federala domstolsväsendet. Reagan själv utnämnde nästan hälften av domarna i de federala domstolarna.²⁰

De amerikanska meningsmotsättningarna måste ses i dåtidens perspektiv vad gäller Amerikas roll i världen. Under 1800-talet kunde stormakterna komma överens och styrelseformen spelade ingen roll. Det var den dynastiska politikens tid : danske kungen var 'Europas svärfar' och autokratiska regimer gjorde obehindrat upp med mer eller mindre demokratiska. När Förenta Nationerna bildades hade man ärvt denna filosofi : Västerens stormakter gjorde upp med Stalin och hans satelliter, och det var icke fråga om att utestänga någon från FN på grund av ett kritiserat styrelseskick. FN var det forum där man kunde träffas och göra upp ; det var en multipolär värld. Allt detta föll i grus och aska med *annus mirabilis*. Ur ruinerna steg en enda supermakt upp : Förenta Staterna. De övergripande uppgörelserna försvann och världen blev unipolär. Det var denna värld som amerikanerna bodde i. FN var impopulärt som ingenting kunde åstadkomma eftersom Ryssland och Kina med sitt veto alltid kunde stoppa amerikanska initiativ i Säkerhetsrådet – blockera vad man kallade ett "global liberal consensus". Samtidigt var amerikanerna bergfast övertygade om den absolutas överlägsenheten i deras eget politiska system. Detta förde till att man indelade världen i ont och gott och i den världen representerade USA det goda. Amerikanerna kom att lida av "the hubris of exceptionalism". Förenta Staternas uppgift här i världen vore att sprida sina egna värderingar i världen, ibland krigiskt, till förmån för sina 'Western values'. Att främja demokrati och mänskliga rättigheter blev utrikespolitikens målsättning

Vid samma tid skedde en omorientering i det politiska språket, vad som kallats "the rights revolution."²¹ I vulgariserad form – en alltillgänglig floskel – betydde den hos den enskilde en känsla av 'rätt', 'rättighet' till vad han för tillfället önskade utan att han skulle besväras av någon därmed följande förpliktelse.

---

¹⁹ Se Jeffrey Toobin, op.cit.

²⁰ Jfr Charles Peters, "Restless giant", IHT 15.11.2005 p 5.

²¹ Se t.ex. Mary Ann Glendon, *Rights talk. The Impoverishment Of Political Discourse*, The Free Press, New York 1991. Recension av Jacob W.F. Sundberg, "A Critical Review-Essay of Mary Ann Glendon's *Rights Talk*", XV Vera Lex 61-63, 66-67 (1995).

Roper v. Simmons kom att bli en höjdpunkt vad gäller US SCts ställningstagande till beaktandet av 'foreign law'. Samtidigt ackompanjerades det av en nyrekrytering till domstolen, som ställde gamla satser på huvudet. Den nyttillträdde Republikanske Presidenten George W. Bush fick plötsligt ett par vakanser som gav honom möjlighet att tillföra Domstolen nya ledamöter med andra uppfattningar än den gamla majoritetens. I amerikansk jargong fick han 'Judicial jackpot'. President George W. Bush nominerade två nya domare, först 2005 John G. Roberts Jr som skulle efterträda William Rehnquist (som dött vid 80 års ålder) såsom chefsdomare, sedan Samuel Alito, som skulle efterträda Sandra O'Connor, som drog sig tillbaka.

Det skulle sedan dröja till 2009 innan en Demokratisk President, Barack Obama, kunde nominera egna kandidater till domarposterna, nämligen Sonia Sotomayor (med ursprung i Puerto Rico) och (2010) Elena Kagan (ur judisk miljö).

Den dittillsvarande utvecklingen hade visat att Domstolen inte var okänslig för internationellt tryck. En allt vanligare debatt hade förts inom Domstolen om vilken roll som skulle tillkomma 'foreign law', och särskilt målet *Roper v. Simmons* visade skarpa motsättningar mellan de domare som var villiga att taga hänsyn till internationella regler när de bestämde innehållet i amerikansk rätt, och de andra som menade att allenast amerikanska prejudikat och amerikansk juridisk litteratur fick vara vägledande i dömandet. Som det sades, Domstolen hade tvingats återigen taga itu med "their deep divisions over what role, if any, foreign law should play in interpreting and applying US domestic law". Terminologin var litet svärgenomtränglig. Man talade om att komma i linje med *international consensus*, om *international opinion* – 'världsopinionen' - , ibland om relationen mellan *international community*²² och världens mäktigaste stormakt ; ibland mera realistiskt om uppfattningen i 'andra länder', eller om 'lagarna i resten av världen' eller 'det internationella trycket'.

Utvecklingen genererade häftiga bakslag (*backlash*) i de – vanligen Republikanskt sinnade - kretsar som man brukar kalla för *the moral majority*. I Domstolen tillät sig ledamoten *Scalia* att karakterisera vad det var fråga om som bara "foreign moods, fads and fashions".

Ledande när det galled referenser till 'foreign law' hade varit tre ledamöter av Domstolen : Stephen Breyer, Ruth Bader Ginsburg och Anthony Kennedy. Oppositionen mot att tillämpa 'foreign law' i mål om Konstitutionen kom framför allt från fyra ledamöter av SCt : chefsdomaren John G. Roberts Jr, Samuel A. Alito Jr, Antonin Scalia och Clarence Thomas . Av den Republikanske George W. Bush nyutnämnda kolleger John Roberts Jr. Samuel Alito Jr skulle Ginsburg finna omöjliga att övertala vilket gjorde henne mera bitsk än tidigare i sina domskäl.

Kritiken vädrades argt av Scalia i en dissens i *Roper v Simmons*, där han i sittande rätt vände sig mot att 'foreign law' skulle hjälpa till att tolka Konstitutionen: Ehuru uppfattningen i den amerikanska allmänheten i allt väsentligt vore irrelevant när Domstolen nu dömde, betydde majoritetens resonemang – menade Scalia - att det var andra länders uppfattning och vad som tillskrevs det 'internationella samfundet' som blev centralt. Grundförutsättningen för majoritetens resonemang – att amerikansk rätt skulle anpassas till lagstiftningen i resten av världen – borde omedelbart avvisas, förklarade han.

---

²² Vilket närmast svarar mot det svenska pratet om 'det internationella samfundet'.

En underliggande xenofobi kom till synes i många sammanhang, men särskilt i den konfirmations-utfrågning i Senaten som av Presidenten föreslagna domarkandidater fick finna sig i. Det var framför allt från Republikanskt håll som frågorna kom och de nominerades förklaringar stämde nog ofta överens med vad som förväntades.

Vid konfirmationsförhöret med John Roberts i september 2005 (sålunda ett par månader efter domen i *Roper v. Simmons*) förklarade han att hänsynstagande till 'foreign law' för att få stöd liknade att titta ut över en folkmassa och plocka ut sina vänner. I 'foreign law' kan man hitta precis allt man önskar. Hittar man det inte i domarna i Frankrike eller Italien, så finns det i domar i Somalia eller Japan eller Indonesien, eller varsomhelst.

Samuel Alitos konfirmationsförhör i januari 2006 formade sig i sak om än icke i form till en diskret kritik av majoriteten i *Roper v. Simmons*. Han trodde att grundlagsfäderna skulle blivit perplexa inför idén att Bill of Rights skulle tolkas genom en opinionsundersökning i världens länder. Syftet med Bill of Rights var att förläna amerikanarna rättigheter som på den tiden icke erkändes någon annanstans i världen. Grundlagsfäderna ville inte att amerikanarna skulle ha samma rättigheter som folket i Frankrike, eller samma rättigheter som folket i Ryssland, eller i något annat av länderna på den europeiska kontinenten på den tiden; de ville att de skulle ha amerikanarnas rättigheter. Med majoritetens resonemang måste man också bestämma vilka länder man skulle granska. Det blev en massa problem om amerikanarna skulle titta bortom havet.

Samma sinnesstämning skulle råda i Senaten även vid konfirmationsförhören med de av den Demokratiske Presidenten Barack Obama föreslagna kandidaterna. *Elena Kagan* som varit dekanus vid Harvard Law School blev närmast hånad för att juriststudenterna där redan första året måste studera internationell rätt. Hon blev också tillfrågad om hon tyckte det var acceptabelt att tillgripa 'foreign law' vid tolkningen av den amerikanska Konstitutionen. En Senator var bekymrad över tanken att titta på 'foreign law' för att få goda idéer. En annan Senator angrep *Sonia Sotomayor* redan för att hon i ett företal till en bok ställt sig frågan

“how much we have to learn from international courts and from their male and female judges about the process of judging and the factors outside the law that influence our decisions.”

Att som Juridiska institutionen i Stockholm anföra 'bristande vetenskaplighet' för att utestänga Europakonventionen och den främmande filosofi som den drog med sig var förstas helt bortom de praktiska Senatorernas retorik.

Ruth Bader Ginsburgs situation hade sålunda blivit en helt annan, och hon fann anledning att utveckla sin syn på läget på ett sätt som icke avvek mycket från min egen när jag satte upp symposierna på Svea hovrätt och vid Akron University Law School. International Academy of Comparative Law ville hedra hennes 15 år på US SCt med en ceremoni på American University i Washington D.C. fredagen den 31 juli 2010, och hon valde detta som tillfälle.²³

I sin framställning – som här summeras – förklarade Ginsburg att de kritiska funderingarna som framkommit vid konfirmationsförhören vore “completely at odds with the view of the nation's founders, who were very interested in the opinions and laws of other countries. The authors of the Federalist Papers, - förklarade hon – cited the “high importance” of observing the “laws of nations”. To the extent that the United States wants its ideals and legal system to inspire others, it should take interest in ideas from overseas, - fortsatte hon - not necessarily

---

²³ Se referat i Adam Liptak, "U.S. justice discusses the value of foreign law", IHT 13.4.2009, s 4.

adopting them but drawing on them. Foreign opinions are not authoritative. They set no binding precedent for the U.S. judge.” “Why shouldn’t we look at the wisdom of a judge from abroad with at least as much ease as we would read a law review article written by a professor?” Ginsburg förutsade att den amerikanska avogheten beträffande ’foreign law’ vore något övergående och att man skulle gå tillbaka till hållningen på 1800-talet, då det inte råde någon tvekan om att det var lämpligt att hänföra sig till andra domstolars avgöranden.

VII. Avslutande betraktelse

27. Consenskulturen

1989 utkom professor Åke Daun med en epokgörande bok med titeln *Svensk mentalitet*. Den har sedermera också utkommit på Norstedts Akademiska Förlag år 1998 med titeln *Svensk mentalitet – ett jämförande perspektiv*. Vad som var sensationellt var Dauns metod att identifiera nationalkaraktärer ; han gjorde det genom att analysera *vanligheten* av vissa drag i de olika populationerna. Därmed vräkte han över ända den kritik som länge drivits mot de nationella inslagen i skolbildningen före DDR-skolan, inslag med paradnamn som Karlfeldt, Fröding, von Heidenstam, Runeberg och Topelius som dominerade vad eleverna fick lära sig om svensk kultur dessförinnan. ’Vanligheten’ var oåtkomlig som instrument, och den bekräftade i mycket vad Huntford många år tidigare iakttagit.

Att hålla inne med sin åsikt när den strider mot den andres, var med Dauns metod typiskt svenskt, och sammanföll med ’skräcken för all polemik’, som Huntford påtalat, liksom svenskarnas ’inre tvång att tänka som alla andra tänker’, utvecklingen hos dem av ”samma slags hämning, som ryssarna kallar ’den inre censuren’ [the inner censor], vilken anpassar uttrycken för svenskarnas tankar efter de dominerande synpunkterna”. Folk med *avvikande mening* kan hos svenskarna enligt Huntford inte tas på allvar, emedan majoritetens syn genom själva sin definition utesluter möjligheten av däremot stridande synpunkter. Här kommer Furhoff-journalisterna in, som i ett slags anfall av storhetsvansinne ser sig själva som sociala ingenjörer med en på JHS inlärdd ambition att förändra samhället och indoktrinera sina medmänniskor. Allt detta sammanfaller förstas med den svenska DDR-skolans politiska uppgift - i den då rådande regeringens uppdrag’-, formulerat för Huntford av Sven Moberg [konsultativt statsråd 1967-72], såsom innebärande att ”akademisk frihet är oförenligt med ett modernt utbildningssystem” d.v.s. DDR-systemet. De svenska journalisterna, likaså, ”gör intryck av att finnas till, inte för att med kritisk blick granska myndigheterna utan för att inte störa *den offentliga sinnesfriden*, inte för att kritisera utan för att indoktrinera en bestämd synvinkel.” Svenska tidningar liksom radio och TV finner Huntford alla lika fördomsfullt likriktade och torgförande en och samma patentsvenska syn på världen i avsikt att underbygga svenskarnas självkänsla.²¹³

Det är förbluffande hur nära detta ansluter till Daun, som talar om den svenska ”föreställningen om Sverige som det modernaste landet i världen”. I detta låge ”en evolutionär syn på förändring, alltså förändring från mindre till högre utvecklingsnivåer”²¹⁴ och – som statsminister Ingvar Carlsson sedan skulle uttrycka det – ”en tro att vi i Sverige var världsbäst i alla grenar”. Ju längre söderut i Europa man kom, dess mindre moderna var länderna mätta med detta svenska mått. Till slut blir det ärkesvenskt att vara så modern att man aldrig skådar bakåt mot förgångna krig utan enbart framåt mot större jämlikhet,

²¹³ ”Designed to bolster the Swede’s self-esteem” : Huntford, *The New Totalitarians*, p 295.

²¹⁴ Åke Daun, DN 24.8.2003 s 4.

demokrati och folkhemstrygghet.²¹⁵ Också den jämförelse som Kati Laine-Sveiby gör mellan svensk och finsk mentalitet å vägnar av finländsk industri som skall investera i Sverige lyfter fram hur man i Sverige föredrar att se sig själv som 'modern'.²¹⁶ Vilket sammanfaller med att det "inom det socialdemokratiska partiet skulle utvecklas en självgod nationalism" som Ingvar Carlsson såg det. Man har sett sig som framtiden och föregångsland – alltså precis samma självbild som odlades i DDR²¹⁷ – där man inte hade behov av någon intern kritik, eller gammal historia, och inte hade anledning att tolerera någon med avvikande mening. Man gick i Sverige inte så långt som i DDR, där de avvikande avstraffades för 'hets mot staten', men man var icke beredd att publicera dem, eftersom meningarna var alltför 'provokativa'.²¹⁸ På sina håll i nomenklaturen ansågs denna hållning t.o.m. uttrycka 'kvalitetsöverbäganden'²¹⁹ och det uppfattades som en Gudi behaglig gärning att få stopp på alster som rymde sådana meningar (t.ex. mina!)

28. Massmedia och DDR-skolan

Vad som nu har redovisats ger – vill det förefalla – en plausibel förklaring till ett otal fenomen som berörts i det föregående. Mediavärlden har visserligen numera gått från det storhetsvansinne man lärt sig på den Furhoffska journalistutbildningen till dagens ynkedom som beledsagade tabloidiseringen. Men under huvuddelen av min professorstid övade vänstermedia ett våldsamt inflytande genom ren skrämseleverkan. Ett eklatant exempel på sådan skrämseleverkan ges av tidskriften *Samtidsmagasinet Salt*, som utgavs i sju nummer 1999-2000. Salt inledde i oktober 1999 sin tillvaro med ett högstämt credo :

I Salt kommer den svenska verkligheten att speglas på ett sätt de flesta inte är vana vid, men många väntat på. Salt kommer inte att bli ytterligare en megafon för vänsterliberal propaganda. I stället kommer feminism, mångkulturalism och allt vad de heter, att granskas och kritiseras för vad de är – maktens ideologier.

Dess redaktörer utsattes för en ständig kanonad från de stora vänsterdrakarna och tappade efter hand modet. Tidskriften lades ned och redaktörerna fick – som de kunnat förutse – söka sig annan utkomst inom det svenska mediafältet, där tidskriftens ursprungliga självständiga och kritiska linje inte var någon merit. Degenerationen som satte in kan studeras i refuseringen av artikeln "Volte face. Om Europakonventionens historia i Sverige", som

²¹⁵ Lars Lönnroth, SvD 28.12.2001 Kultur s 7, recension av Alf W. Johansson (red) Vad är Sverige? Röster om svensk nationell identitet. Prisma.

²¹⁶ Ett närmast roande exempel på den svenska 'moderniteten' är införandet av ett nytt sätt att skriva datum, nämligen baklänges – 20100522 – vilket tycks vara en modell hämtad från Japan någon gång på 70-talet, och som varit irriterande och förvirrande när man arbetar på nordisk bredd med studenter från de andra nordiska länderna vilka ostörda av den svenska moderniteten fortfarande skriver datum på traditionellt vis – 22.5.2010.

²¹⁷ Det hörde till den etablerade föreställningen i dessa samhällsformer att historiens gång är lagbunden och att den obevekligt avancerar från ätt-samhället till slavsamhället till feodalsamhället till det kapitalistiska samhället och vidare till det socialistiska samhället som sedan i framtiden måste bli ett kommunistiskt samhälle. Jfr Jacob W.F. Sundberg, *Om marxistisk juridik*, IOIR nr 46, och *idem*, "Den svenska vilsheten", 13 JT 858-869, på s 863-864 (2001-2002)

²¹⁸ Härom en indiskretion av Gustaf von Platen i nekrologen betr. Ola Gummeson, SvD 11.7.2000 s 15. Jfr Domstolsverkets omdöme inför planen på ett domstolsmuseum i Jönköping : 'Domstolsverket skall inte syssla med museal verksamhet.'

²¹⁹ upplysningen härrör från en indiskretion av styrelseordföranden i Svensk Juristtidning, prof. Stig Strömholm

ursprungligen var skriven på beställning för *Salt*. Nu kom den efter refuseringen i stället att publiceras i *Juridiska Föreningens i Finland Tidskrift* 2001 s 377-408, vilket på ett tankeväckande sätt demonstrerar åsiktsförtrycket i kungariket Sverige. En andra artikel

”Sverige vs Österrike och vice versa” som ingivits till *Salt* våren 2000 skulle enligt redaktionen publiceras där, men refuserades plötsligt när kuraget svek. Den utgavs då som särskilt häfte i IOIRs skriftserie, nr 133.²²⁰

Det är en källa till stor eftertänksamhet att se hur Huntford prickar in just de svagheter som jag skulle komma att konfronteras med de följande decennierna.

När man står vid livets slut framträder den förändrade miljön i särskilt skarp dager eftersom minnesbilderna av vad som varit ackumuleras. Vad som är nytt är **insikten om fiendelägren**. Den fanns inte när jag började. Då levde jag – litet naivt – i föreställningen att världen trots allt var sig ganska lik, och bedrev ingen spaning, utan åtnöjdes med empiri. Pustarna från WP och deras mottagande i den svenska miljön verkade alltför osannolika för att behöva tas på allvar, detta även i den svenska krigsmakten där jag hade en liten roll. Inte ens den ukrainska utredningen, som inföll före Socialistlägrets kollaps och Sovjetunionens upplösning, rubbade egentligen dessa föreställningar.²²¹

Pustarna från våra stora grannar – DDR och Sovjetunionen – som numera är kända i vida kretsar, blåste som synes inte in i ett lufttomt rum. Det fanns hos oss mycket tvedräkt som kunde exploateras. ”Det som är sanning i Berlin och Jena är bara dåligt skämt i Heidelberg” skrev på sin tid Gustaf Fröding och samma låter sig nog transponeras till relationen Stockholm-Uppsala,- dock med den icke oväsentliga justeringen att i Stockholm hade jag också en upprorisk flock bland studenter och kolleger att tas med och inte bara kollegiet i Uppsala. Därtill kom heller icke negligerbara personkemiska förhållanden, och till sist som en hotande skugga bakom alltsammans en maktkär och överkänslig politisk regim som sökte sina egna sanningar och inte såg professorer som någon egentlig tillgång utan snarare som en utökning av den docila tjänstemannakadern. Tekniken med *icke-personen* passade förstas som hand i handske i rådande personkemisk missämja. Och den parallella degenerationen av de svenska universiteten underlättade i högsta grad uppskattningen av de budskap som blåste in från DDR, framför allt via produktionen från den DDR-inspirerade svenska skolan (d.v.s. studentpopulationen).

²²⁰Se även om *Radio Free Europe*'s av svenska massmedia torpederade försök i början av 1980-talet att genomföra sina lyssnarundersökningar i Sverige, Jacob W.F. Sundberg, ”*Det är för UHÄ väl känt*”, IOIR nr 92, s 106 i det s.k. ’fähunds brevet’ (IOIR nr 92 s 163) och de enda verk av min hand som torde träffas av karakteristiken är ”Om totalitär rättsuppfattning. Huxley, Orwell och högskattesamhället” i SvJT 1984 s 97-110, samt ”Om mänskliga rättigheter i Sverige eller en stillsam betraktelse över punkt VII i Helsingforsdekalogen” i SvJT 1986 s 653-694.

²²¹Jfr Jacob W.F. Sundberg, *Om Sundbergkommissionen. En titt i backspegeln*, IOIR nr 155,

Det fördes sålunda krig på många fronter och i detta stormande var jag blott en obetydlig detalj. Icke dest mindre, eftersom denna bok skall spegla mina minnen av en svunnen tid, är det min kontaktyta med problematiken som jag har uppehållit mig vid. WP-infiltrationen och dompteringen av det offentliga livet i Sverige 222 mobiliserade i och för sig en slags motoffensiv från kretsarna kring näringslivet, och om man vill kan man kalla detta för *Timbro vs nomenklaturen*. Jag hade fått en och annan uppmuntran i det sammanhanget 223 men supporten hade vanligen tynat efter någon tid, och i konkurrenssituationen mellan mina pedagogiska initiativ och vad som långt senare emanerade från Timbro i form av Cityuniversitetet 224 och Ratios vetenskapliga råd²²⁵ omvandlades jag återigen till en **icke-person**.

Min far, professor Halvar G.F. Sundberg, fick efter ett omväxlande och händelserikt liv i en turbulent historisk period ett intressant eftermäle.²²⁶

Halvar Sundberg är utan tvivel en av detta lands mest avskydda män. Han vet det själv och det minskar ingalunda hans självkänsla, ty han har alltid levat under maximen att det är viktigare att välja sina fiender än sina vänner. Det sistnämnda får man som bekant i allmänhet för sina synders skull, men det förstnämnda för sina dygders.

Det går att tolka min egen levnadssaga som en vandring i dessa fotspår, d.v.s. förvärvet av fiender genom egna förtjänster: eller annorlunda, mötet med organiserad svensk fientlighet, inom nomenklaturen och i 1977 års universitet.

Genom ett brev 16.12.1988 från studievägledaren Bengt Johansson fick jag veta att han under sina femton år som studievägledare vid åtskilliga tillfällen kontaktats av studenter som haft synpunkter på såväl undervisning och examination som enskilda lärares beteenden, men att mitt ämne – allmän rättslära och dess personal – tillhörde ”de ämnen som jag [Bengt Johansson] ytterst sällan på denna informella väg hört något negativt om”²²⁷. Det var därför med stor förvåning jag tog del av UHÅs påstående om mig ”att kritik funnits under flera år mot hans undervisning och examination.”²²⁸ Det gick liksom inte ihop, och jag bestämde mig för att låta göra en ordentlig utredning via mina amanuenser under åren som måste ha på ett eller annat sätt kommit i kontakt med denna ’kritik av min undervisning och examination’.

Det blev en ganska diger utredning av tio stycken amanuenser som alla vittnade om att det inte alls funnits någon kritik utan att inställningen bland studenterna i stället varit klart positiv och uppskattande²²⁹. Det var tydligt att det inte var därifrån som UHÅ hämtat sina påstådda insikter. Varifrån dessa kom förblev därför en gåta intill dess jag studerade närmare det s.k.

²²² Se närmare ”Inauguralföreläsningen med dess program” i Jacob W.F. Sundberg, ”Om akademisk dialog och avsaknaden därav. Den nya linjen i den komparativa rätten”, *Festskrift till Peter Seipel*, Norstedts 2006, s 595-629. På s 596 not 3 : ”Tillskyndaren i bakgrunden var den sedermera avlidne direktören Axel Iveroth i Industriförbundet.”

²²³ Se op.cit.

²²⁴ Om City-universitetet, se Jacob W.F. Sundberg, *Från Ekelöf till Europa*, IOIR nr 138, s 68-69. Jfr Nils Karlson, ”Mångfald bättre än monopol – även i forskningen”, *Svensk Tidskrift* 2001 nr 6.

²²⁵ ’*Det är för UHÅ väl känt*’, IOIR nr 92, s 43-44, 164,

²²⁶ *Lancet*, Adam 1950 s 28-29, 37

²²⁷ IOIR nr 92 s 68.

²²⁸ UHÅ 19.12.1990, se IOIR nr 92 s 61.

²²⁹ Amanuensenkäten redovisas i IOIR nr 92 s 123-148.

fähunds brevet, d.v.s. professor Strömholms temperamentsfulla handbrev av 24.9.1990, vari han gjorde gällande "att det fanns *tillräcklig bevisning* om att Du [JS] uppträtt översittaraktigt och omdömeslöst mot studenter" och utsatt dem för "politisk propaganda och rent åsiktsförtryck".²³⁰ Vilken denna bevisning var framgick icke, ej heller hur påståendena letat sig fram till UHÄ. En granskning av universitetskatalogerna för Uppsala Universitet gav dock vid handen att Strömholm och Anders Stening, som enligt särskild anteckning närvarit när UHÄ träffade ifrågavarande beslut 1990 och själv träffat beslutet 1991, varit fakultetskolleger i Uppsala läsåret 1982/83.²³¹ Det förefaller vara en rimlig gissning att det var på den vägen som UHÄ övertygats om förhandenvaron av kritik mot min undervisning och examination ; det var vid samma tid som man infört 'sinnelagspolitiken' som betydelsefull vid rekryteringen till högre universitetsämbeten, vilket torde ha inkluderat också tjänsten som avdelningschef vid UHÄ som Stening beklädde²³², - ett moment med visst förklaringsvärde. Motsättningsvis framgick på detta vis också att 'hotet' mot studenterna när jag försökte få igång rekryteringen till advokatklubbarna i övningen Sporrong Lönnroth *icke* varit i fråga!

Nomenklaturen verkar inte att ha tagit större intryck av Timbro-satsningen, men var föremål för intensiv bearbetning inifrån från min sida, främst genom alliansen mellan mig och ECHR.²³³

Denna min satsning betydde en djupgående uppgörelse med rörelser inom doktrinen och kan kanske med en viss överdrift beskrivas som Stockholm mot Uppsala – eller Heidelberg vs Jena. Egentligen stod jag för en tidigare kultur präglad av föreställningen om en härskande mening inom doktrinen,²³⁴ och motståndaren var den trosvissa Uppsalaskolan som satt sin prägel på de generationer som rekryterat nomenklaturen – det hemliga äktenskapet!²³⁵ I den striden gick motsättningarna långt utanför Sveriges gränser, först genom de inflytanden jag mottagit under min peregrination, och därefter via den renässans för en självständig doktrin som fått sitt främsta uttryck i de europeiska universitetens Magna Charta och sitt praktiska uttryck i Europakonventionen och praxis däromkring som sprängde de svenska gränserna. Egendomligt nog tycks detta i huvudsak ha gått Timbrosatsningen förbi; därifrån kom ringa eller intet stöd.

²³⁰ IOIR nr 92 s 163. Kurs. här.

²³¹ IOIR nr 92 s 62, 51.

²³² IOIR nr 138 s 20-21.

²³³ Se Jacob Sundberg, red., *Lagar, rättigheter och Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. Förhandlingar vid Colloquium i Svea hovrätts plenisal den 29 mars 1983* anordnat av Institutet för offentlig och internationell rätt, IOIR nr 50. IOIR nr 67, 72, 77, 88. Se Christina Cerna, 81 *American Journal of International Law* 798-799 (1987); Ronald B. Waxman, 6 *International Tax & Business Lawyer* 220-224 (1988); 9 *Human Rights Quarterly* 113-114 (1987) ; Scott G. Knudson, 17 *International Journal of Legal Information* 84-86; Nathan Weinstock. *Revue trimestrielle des droits de l'homme* 1990 p 422.

²³⁴ Temat finns utvecklat närmare i min avskedsföreläsning *Om doktrinen*, IOIR nr 98. s 9-12. I denna epok var en professor också – i folkmun – "einer der anderer Meinung ist".

²³⁵ Se Fredrik von Baumgarten, "Det idéhistoriska perspektivet", Jacob Sundberg, red, *Sporrong-Lönnroth. En handbok*, IOIR nr 63, avsnittet "Det hemliga äktenskapet mellan Uppsalaskolan och socialdemokratin" s 236-251.

Den femte striden stod mellan mig och mitt universitet i den s.k. *ius docendi* striden²³⁶ men denna var förmodligen en skugga bakom den mycket mer formidabla WP-infiltrationen av universitetet, som plötsligt upplöstes i intet med Murens fall – vilket förstås gagnade mig rent materiellt ehuru det inte påverkade min status som icke-person.

Man kan kanske säga att jag följde i min fars fotspår vad gällde att det var ens dygder som skapade ens fiender. Det var min allians med Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna (härefter ECHR) som skulle utlösa reaktionerna. Från början låg ingen fiendlighet förborgad i en sådan allians. Min far Halvar G.F. Sundberg såg omedelbart konventionens potential och hänförde sig till den i *Allmän förvaltningsrätt* som utkom 1955 med formuleringen om en ”bekräftelse genom Sveriges anslutning” att även svensk förvaltningsrätt ingick i den rättsstatliga samhällsordningen. I anslutning därtill intogs konventionstexten jämte kommentar i bilagorna till 7 upplagan av grundlagseditionen som utkom 1957. För egen del brukade jag i mitt votum i *Algérie française* avgörandet 1964 den parallella formuleringen: ”att riksdagen genom att ratificera konventionen ... låtit förstå att den svenska straffrätten icke utgjorde något hinder för giltigheten inom riket av de i artikel 10 antagna grundsatserna om yttrandefrihet”.²³⁷ Min kollega Folke Schmidt inspirerades av Konventionen till att resa några arbetsrättsliga frågor om det svenska fackföreningsmonopolets säregenheter och lyckades ta sig ända fram till Europadomstolen, där han dessutom gjorde en processuell historisk insats genom att uppträda som biträde till Kommissionens delegation vid huvudförhandlingen och i realiteten själv föra den aktuella talan.²³⁸ Det var ett genombrott. Ett liknande genombrott stod vid samma tid Gunnar Karnell för. Intresse för ECHR bäddade då ännu inte för någon fiendskap och det var Folke Schmidt – en övertygad socialdemokrat - som var först på banan. På IOIR hölls t.o.m. ett seminarium med Schmidt om Europakonventionen 11.10.1972. Man finner hans synpunkter i *Arbetsrätt I* s 118 ff., samt *Facklig arbetsrätt*, 1976 års upplaga s 116-118, 2 uppl. 1979 s 137 ff. Men sedan hann ödet i fatt honom och det blev inget mer. Man kan spekulera över hur det hade gått för honom i fortsättningen, särskilt i betraktande av vad hans lärjunge Lennart Geijer ägnade sig åt, och i betraktande av vad min kollega Carl Lidbom ägnade sig åt. Om historien, se Sundberg & Sundberg, *Lagen och Europakonventionen*, IOIR nr 95, s 17, 179-180.

I mitten av 1970-talet inträffade nämligen ett **klimateffekt** vars orsaker man ännu bara kan spekulera om. Det vill förefalla som om man på högsta håll plötsligt blivit medveten om vilket hot Europakonventionens filosofi innebar för de ambitioner som hystes av det dittills nästan allenarådande socialdemokratiska etablissemang, särskilt markerat på skolområdet. Lidbom hade som först som rättschef och sedan som konsultativt statsråd med ansvar för mänskliga rättigheter noterat att Konventionen betydde i realiteten lagprövning,²³⁹ och Lidbom och Olof Palme hade i förening bestämt sig för förlikningen i målet *Karnell och Hardt vs Sverige*, som dragit med sig svensk lagändring.²⁴⁰ De högsta domstolarna hade mobiliserats för att genom transformationsteorin bädda för ståndpunkten att Konventionen inte behövde beaktas eftersom ratifikationen icke åtföljts av någon lagstiftning. Europarådet

²³⁶ Om *ius docendi* striden, se ”Academic Freedom at the University of Stockholm”, XXIX Minerva. A Review of Science, Learning and Policy 321-385 (1991)

²³⁷ SvJT 1964 ref s 19, på s 20.

²³⁸ Se närmare Jacob W.F. Sundberg, ”Karnell och Hardt vs Sverige”, *Festskrift till Gunnar Karnell*, s 785-818, på s 788.

²³⁹ Carl Lidbom, ”Lagstiftningsmaktens gränser”, 5 Juridisk Tidskrift 283-299, på s 285, 286 (1993-94).

²⁴⁰ Se närmare Jacob W.F. Sundberg, ”Karnell och Hardt vs Sverige”, *Festskrift till Gunnar Karnell*, s 785-818, på s 795-796.

hade 1980 hållit ett stort – och förmodligen ovälkommet - seminarium för advokaterna på Operakällaren om tillämpningen av Konventionen. Men det var Palmes humörsutbrott om Europadomstolen som 'Gustaf Petréns lekstuga' som kom att bestämma inställningen inom nomenklaturen att *konventionen borde negligeras*.²⁴¹

Jag reagerade precis tvärtom. Det var nog en funktion av min egen bakgrund. Jag hade ju syndat på nästan varje punkt som Huntford och Daun beskrivit som typiskt svenskt, eftersom jag sökte min förankring i en epok före DDR-skolan och i en västerländsk kultur som man i dagens Sverige övermodigt uppfattade som 'omodern'! Hyckleriet inom nomenklaturen och universitetet som dominerade efter 'lekstugan' var enligt min bestämda uppfattning en *utmaning* och något att bekämpa, och på den vägen förvärvade jag de fiender som man i min fars efterföljd förvärvade genom sina dygder.

Jag gick till verket med åtskillig energi och en del tur för med uppgiften följde en hel armé av Europakonventionens supportrar utrikes, en allians som speglades i National Correspondent uppdraget, Svea hovrätts kollokviet, årsrapporterna om Konventionens framsteg i Sverige, festskriften med Presidenten Ryssdals företal,²⁴² och sist men icke minst i tävlingen om det Sporrong Lönnrothska Priset, omständigheter som tillvann mig sympatier och ärebevisningar utanför Sverige och mer eller mindre öppna fiender inne i Sverige.

Les amis vont et viennent,
Les ennemis s'accumulent

är ett franskt visdomsord som jag ofta fick anledning att begrunda.

29. Kollegialitet och modernitet - Hans Ragnemalm

Under 1970-talet uppenbarade sig två nya kolleger i Stockholmsfakulteten. Den ena kom från Lund, den andra från Uppsala. I Lund rådde en för mig ganska främmande mentalitet som emellertid nära svarade mot det budskap som justitieminister Lennart Geijer framförde i sin mångomtalade Lunda-föreläsning i februari 1973 om domstolarna i det nya samhället. Professor Kjell-Åke Modéer har berättat om den nya Lundamentaliteten.²⁴³ I studentrevoltens efterdyningar skulle juristutbildningen reformeras. Samhällsvetenskaplig anknytning var viktigare än svensk historia. Det gällde att anpassa sig till denna omgivning, att vara modern. Modernismen hade högkonjunktur. Juristerna skulle vara samhällsingenjörer, rättspositivism och rättsrealism var förhärskande syndrom. Den av de två som kom upp från Lund var professorer Hans Ragnemalm. Den andre – professor Sven-Olof Lodin – hade varit i Uppsala i efterdyningarna av 1968-rörelserna och tagit betydande intryck därav, så illa att han t.o.m. offentlighetsprincipen och ADB, d.v.s. datoriseringen, ett ämne där professor Peter Seipel var Motsättningen kom till öppet uttryck när jag fått uppdraget att kalla samman en liten åstadkommit tentamensfrågor som vunnit studenternas gillande såsom "en bra och politiskt

²⁴¹ Se Jacob W.F. Sundberg, "Viktigare tilldragelser på området för mänskliga rättigheter i Sverige", Förvaltningsrättslig Tidskrift 1984 s 45-83, på s 64-65.

²⁴² Rolv Ryssdal, "Foreword", i Erik Nerep & Wiweka Warnling Nerep, *Festskrift till Jacob W.F. Sundberg*, Juristförlaget 1993, s 1-5.

²⁴³ Visdomen är huvudsakligen hämtad från Kjell Å. Modéer, red., *Rättshistoria i förändring. Olinska stiftelsen 50 år. Ett internationellt symposium i Stockholm den 19-21 november 1997*, Lund 2002. Se närmare Jacob W.F. Sundberg, "Den plågade rättshistorien. Beträktelser kring en jubileumsbok", 17 Juridisk Tidskrift s 89-108 (2005-06), separat uttryckt som IOIR nr 142.

medveten fråga”.²⁴⁴ Det var inte onaturligt att det skulle skära sig mellan mig och dem. kommitté som skulle utarbeta fakultetens yttrande över SOU 1980:31 som handlade om den givna experten och kom att svara för en tredjedel av vårt yttrande ehuru han som var utrikes inte kunde vara med på sammanträdena som jag försökte få till stånd med de två andra ledamöterna – Ragnemalm och Lodin. När texten framlades i fakulteten blev stämningen upprörd. Lodin påstod att jag [JS] ljög när jag påpekade att Seipels del i utkastet tillkommit först efter det vi avslutat vårt utkast. Ragnemalm [HR] var ’modernt’ lundensiskt vältalig.

Vad beträffar JS påståenden om att det varit två sammanträden hade det visst inte varit mer än ett. JS hade visserligen kallat till ett sammanträde tidigare, och eftersom HR ändå varit på sitt tjänsterum hade han kommit till JS av ren vänlighet. Sedan hade HR fått sitta i två timmar och höra på prof. Sundberg, som inte haft någonting av värde att säga. Det hade visst inte varit något sammanträde.

Efter detta tvåtimmars sammanträde med dess efterspel var jag naturligt nog ganska skeptisk mot vad de ur 68-generationen hade i bagaget.²⁴⁵ Lodin fann som redan berörts över högskattesamhället vara ”vetenskaplig rappakalja” och att jag försyndade mig mot

Uppsalaskolan.²⁴⁶ Ragnemalm hade engagerats av Gustaf Petrén som medförfattare till en ny utgåva av min fars nyssnämnda grundlagsedition och den kom ut 1980, bl.a. på IOIRs förlag, som den 12 upplagan av Robert Malmgrens Sveriges grundlagar, denna gång med Petrén och Ragnemalm som kommentatorer och med uteslutande av kommentaren till Europa-konventionen bland bilagorna.

När Ragnemalm lanserade sin diskontinuitetsprincip var fältet följaktligen fullt av skepticism – förmodligen ömsesidig²⁴⁷ – och jag försökte följa ganska noga utvecklingen av Ragnemalms förhållande till Europakonventionen. Saken tillspetsades när han 1987 fick uppdraget som JO och lämnade fakulteten och därmed förknippade uppdrag för att i stället kastas in i den europeiska MR-juridiken.²⁴⁸ Därifrån flyttade han till Regeringsrätten där han var regeringsråd 1992-1994.

²⁴⁴ Sven-Olof Lodin, *Professorn som blev näringslivstorp*. *Min tid i skattepolitiken*, Ekerlids Förlag 2009, s 34-35. s 34 : ”Ett annat förhållande som jag förbisåg eller rättare sagt inte kunde förutse, var vad året 1968 och studentrevolten skulle komma att innebära för framtiden. Revolten påverkade studentattityderna och relationen lärare-studenter påtagligt även på Uppsala universitet, även om vi inte hade någon motsvarighet till kårhusockupationen. Attityden mot professorerna förändrades totalt och försämrades betydligt. Vi och vår undervisning blev nu föremål för kritisk granskning av radikala studenter. Vår oväld ifrågasattes. Därför togs fotona i tentamensböckerna bort, på alla närvarolistor angavs endast födelsenummer och skrivningssvaren anonymiserades. Jag skall inte här beskriva studentrevoltens alla följder för den juridiska fakulteten. -- Det var ovant att få sina tentamensskrivningar bedömda ur politisk synvinkel av tentanderna. Jag kommer särskilt ihåg en [35] fråga jag ställde om i vilken mån avdragsrätt vid beskattningen förelåg för å ena sidan kostnaden för en industriarbetares arbetskläder, nekat av regeringsrätten om det inte var fråga om överdragskläder, och å andra sidan kostnaden för Alice Timanders premiäradresser, sem regeringsrätten medgivit avdrag för. Studenternas omdöme löd ”en bra och politiskt medveten fråga”.”

²⁴⁵ En liten exposé återfinns i Jacob W.F. Sundberg, *Ur Juridiska fakultetens liv*, IOIR nr 93, s 8-10, om den dramatiska remissen, se 16-20; särskilt om professorerna Lodin och Ragnemalm, s 18

²⁴⁶ Sven-Olof Lodin, ”Högskattesamhället”, SvJT 1983 s 234-238, på s 234. En fyllig framställning av dessa intressanta meningsutbyten återfinns i Sundberg & Sundberg, *Lagen och Europakonventionen*, IOIR nr 95, s 231-235. Se också Jacob W.F. Sundberg, *Ur Juridiska fakultetens liv*, IOIR nr 93, s 18-19.

²⁴⁷ Jfr Jacob W.F. Sundberg, *Om Chikan*, IOIR nr 117, s 22-23

²⁴⁸ Om ombudsmännens europeiska samarbete och Ragnemalms och min hantering av Ministerkommitténs rekommendation R (85) 13, op. cit. s 24-31.

Det var i detta skede som Sverige anslöts till EG och Europakonventionen i särskild författning förklarades gälla som svensk lag.²⁴⁹ Ragnemalm blev 1995 svensk domare i EG-domstolen där han förblev till 2000, då han återvände till Regeringsrätten och blev utsedd till dess ordförande. Han hade då mycket att förtälja om EG-domstolen, dess arbete och synsätt.²⁵⁰ Det fanns alltså påträngande paralleller, eftersom jag fokuserat på Europadomstolen och haft förmånen av viss insyn i dess arbete och synsätt via framträdanden inför Föreningen för Europaprocess (FFE), en liten förening för främjande i Sverige av kunskap om Europakonventionen och dess juridik. I FFE hade vi t.ex. fått lyssna till föredrag av bl.a. de svenska domarna i Strasbourg och till den finländske ledamoten av EG-domstolen.²⁵¹ Det fanns alltså jämförelsepunkter när man tog del av Ragnemalms synpunkter. Ragnemalms förhållande till Europakonventionen förblev problematiskt icke blott som förfäktare av diskontinuitetsteorin, utan också sedan Konventionen förklarats gälla som svensk lag. Ett antal höga svenska domare hade deltagit i domarpanelerna i övningen Sporrang Lönnroth och hade följaktligen viss förtrogenhet med Europakonventionen och dess juridik. En av dessa var regeringsrådet, Rune Lavin, tillika Regeringsrättens ordförande, som i förordet till Årsrapporten påpekade:²⁵²

Stora resurser satsades på domarutbildning i ämnet och inköp av EG-rättslig litteratur. Europakonventionen tycktes ingen bry sig om. Det skulle emellertid visa sig redan en eller två månader efter inkorporeringen min egen domstol skulle ställas inför tillämpningsproblem beträffande konventionen. (Däremot skulle det dröja nästan två år innan de första EG-rättsliga målen dök upp.). -.- Bekymret för Regeringsrättens domare var att vi saknade litteratur om konventionen och inte heller hade tillgång till Europadomstolens domar. Vår smala lycka var att regeringsrådet Elisabeth Palm sedan några år varit domare i domstolen och därigenom tillägnat sig kunskaper om domstolens rättspraxis. Under alla omständigheter var våra förutsättningar att handha tillämpningen av konventionen inte de bästa; däremot var vi rustade till tänderna att ge oss i kast med EG-rätten.

Men han hade också ett annat påpekande som nog avvek från vad Ragnemalm tänkt sig.²⁵³

Den officiella attityden till [Europa-]konventionen vid dess inkorporering var närmast att åtgärden inte hade någon större betydelse eftersom den svenska rättsordningen redan uppfyllde konventionens krav; man angav att konventionen liksom tidigare främst skulle kunna användas som ett slags riktmärke vid tolkningen av svensk lag. Min egen domstol, Regeringsrätten, ville emellertid inte acceptera detta synsätt utan ansåg att konventionen skulle tillämpas på samma sätt som vilken annan svensk lag.

²⁴⁹ SFS 1994:1219.

²⁵⁰ Hans Ragnemalm, "Är den europeiska förvaltningsrätten bättre än vår?" Ragnemalm/Melin, *EG-domstolen inifrån*, Jure 2006, s 151-160; *idem*, "Kulturkrockar i EG-domstolen", Ragnemalm/Melin, *EG-domstolen inifrån*, Jure 2006, s 189-196; JFFT 2001 s 690-695; *idem*, "Leading by Example or Leaning on Supremacy – Some Reflections on the Union, the Individual and the Protection on Fundamental Rights", Bernitz/Nergelius (utg.) *General Principles of European Community Law*, "000, s 49 ff.

²⁵¹ Se t.ex. Jacob W.F. Sundberg, *Europakonventionen och förändringens vindar. Förtida separatum ur Juridisk Tidskrift 2006-2007* (vol. 18 s 126-150), IOIR nr 144.

²⁵² Rune Lavin, "Förord", IOIR nr 149, s 3 :

²⁵³ *Ibidem*.

På denna punkt uppkom en besynnerlig motsättning mellan den ragnemalmska falangen som alltjämt dominerades av 'lekstuge'-syndromet, å ena sidan, och å andra sidan de domare som förvärvat sina insikter via övningen Sporrong Lönnroth. Ett illustrativt exempel är den ovan redovisade problematiken i RÅ 1995 ref 17 och målen *Fredin vs Sverige*. Det karakteristiska är att det beslut 7.2.1995 som redovisades till Ministerkommittén såsom bevisning att Sverige accepterat prejudikatverkan av "konventionens regler i Art. 6 om muntlig förhandling såsom de utbildats i praxis" icke finnes omnämnt i referatet av det ifrågavarande målet, *Bertil Berntsson vs Vägverket*,²⁵⁴ Ragnemalm själv hänför sig till ett liknande konkurrensfall i följande ordalag :²⁵⁵

Däremot är det säkert riktigt, att EG-rätten påverkat svensk rättstillämpning genom att vissa principer, som visserligen även tidigare accepterats inom speciella områden, fått ett mera generellt genomslag. Jag tänker då på *proportionalitetsprincipen*, sedan gammalt erkänd inom svensk politirätt, som Regeringsrätten efter den svenska anslutningen till EU i flera fall – utan anknytning till EU-rätten – skjutit i förgrunden. [RÅ 1996 ref. 40, 44 och 56, 1999 ref 76.]

Det intressanta är att Ragnemalm helt glömmer bort att domarna i RÅ 1996 ref. 44 och ref 56 båda hänför sig till Europakonventionen och den förra i mycket explicita ordalag :²⁵⁶

I förevarande mål gäller det närmast att avgöra huruvida den praxis som föreligger i fråga om dispenser i strandskyddsärenden och som tillämpats av länsstyrelsen och regeringen kan anses ligga i linje med den proportionalitetsprincip som enligt vad nyss anförts har vunnit hävd i svensk rätt och som i varje fall numera – sedan Europakonventionen upphöjts till lag i Sverige - måste beaktas av prövande myndigheter och domstolar. -.-

I det andra målet, RÅ 1996 ref 56, figurerar också Europakonventionen bland domskälen :²⁵⁷ :

En grundläggande princip är emellertid att en inskränkning från det allmännas sida av den enskildes rätt att använda sin egendom förutsätter att det föreligger en rimlig balans eller proportionalitet mellan vad det allmänna vinner och den enskilde förlorar på grund av inskränkningen. Att en proportionalitetsprincip har vunnit hävd i svensk rätt underströks också i den proposition som låg till grund för bl.a. inkorporeringen och den samtidigt beslutade preciseringen av egendomsskyddet i 2 kap. 18 § regeringsformen (prop. 1993/94:117 s 39-40). Vid tillämpningen av art. 1 i första tilläggsprotokollet till konventionen har Europadomstolen konsekvent hävdat en sådan proportionalitetsprincip (jfr Danelius, Svensk Juristtidning 1991 s. 239-333, 1994 s. 381-383 och 1995 s. 534-535).

Det vill sålunda förefalla som om Lavins efterträdare som ordförande i Regeringsrätten i uppsatsen från 2006 funnit den rättssökande allmänheten bäst betjänt av så ringa insikt som möjligt om Europakonventionens verkan som svensk lagstiftning, vilket bäddar för intressanta motsättningar till HD som vandrat vidare efter linjen att lagstiftningen ger skadelidande rätt till ideellt skadestånd för brott mot samma lagstiftning.

²⁵⁴ RÅ 1995 ref 17. Se närmare Fredrik G.E. Sundberg, "Vad hände sedan? En hälsning från Ministerkommitténs områden", i Jacob W.F. Sundberg, *Årsrapport och instruktion. Tävlningen om det Sporrong Lönnrothska Priset XIII*, IOIR nr 116, s 78.

²⁵⁵ Hans Ragnemalm, "Är den europeiska förvaltningsrätten bättre än vår?" Ragnemalm/Melin, *EG-domstolen inifrån*, Jure 2006, s 151-160, på s 158

²⁵⁶ : Christel Johansson. (Wahlgren, Dahlman, Sjöberg. Swartling, Nordborg) S 177. Wahlgren och Sjöberg har haft säte i mina domarpaneler.

²⁵⁷ : Archibald Hamilton. (Björne, Wadell, Swartling, Holstad) s 236. Wadell har likaså deltagit i domarpanel.

30. Romantik och pedagogik

Konfrontationen med utlänningar kan ge juristen nytt perspektiv. Den som varit verksam i utlandet har ofta nog livligt upplevt vad som måste beskrivas som den nordiska gemenskapskänslan. Man finner det märkligt att språket hållit sig begripligt över gränserna och att en viss gemenskapskänsla hållit sig vid liv. På vissa områden har gemenskapen tagit sig mera konkreta uttryck. Dit hör det skandinaviska luftfartssamarbetet. Samarbetet mellan luftfartsmyndigheterna som var en följd av tillkomsten av det gemensamma flygboaget SAS ledde till sådant som det s.k. skandinaviska luftfartsmötet, och till det s.k. OPS-Utvalget. Vid en jämförelse får sägas sammanfattningsvis att man ej kan undgå slutsatsen att den akademiska juridiken i Norden inte varit uppgiften att skapa gemenskap vuxen så som den varit i Tyskland och Staterna. Jag fann att tysk juridik genom begreppsjurisprudensen fått ett bekvämt avstånd till det positivrättsliga tillståndet i det splittrade tyska kejsarriket. Amerikanska Case Metod hade på liknande vis åstadkommit en distans till det positivrättsliga delstatsstoffet. Detta hade lett till gemensamma rättsliga institutioner som ADHGB och amerikanska Restatements. Men enligt min mening har juristen ingen anledning till självutplåning i det nordiska sammanhanget : *ille faciet*. Jag ställde mig ofta frågan huru få främlingskänslan mellan de nordiska länderna att försvinna? Det måste skapas en nordisk atmosfär i vilken de särnordiska variationerna blivit kuriosa. Man måste skapa förståelse, djupare förståelse på alla juridiska plan för de nordiska grannarna. Detta låg bakom tillkomsten av den nordiska rättegångstävlingen : tävlingen om det Sporrong Lönnrothska Priset som startade 1984.

Sven-Olof Lodin har under sin professur i Stockholm beklagat sig över statsmakternas och universitetsledningarnas likgiltighet, och de usla resurser man disponerade, bristen på uppskattning av det arbete man lägger ner etc. Jag ser ingen anledning att motsäga honom. Hans slutsats blev att man måste tigga pengar från i huvudsak externa källor för att komma någon vart . Det blev också min slutsats. Onekligen präglades stämningen i

Stockholmsfakulteten som Lodin framhåller av likgiltighet eller en viss missunnsamhet. Men utanför den trånga fakultetsmiljön skedde stora saker.

När jag började min långa peregrination på 1950-talet med ett år i New York var det egentligen bara en sak i Norden som intresserade omvärlden, nämligen den nordiska uniforma lagstiftningen. Det gjorde att jag kom att särskilt intressera mig för den amerikanska uniforma lagstiftningen. Då kom jag underfund hur man där hade arbetat och hur man uppnått sina resultat som då visat sig i den betydelsefulla Uniform Commercial Code. Det gav mig också anledning till en mera kritisk blick för hur det gått till i Norden, som jag sedan vädrade i en uppsats i TfR med titeln : "Land skall med lag byggas. Några reflexioner kring det nordiska samarbetet". (TfR 1970 s 143-165 ; senare följt av artikeln "Läsa lag i Norden", TfR 1971 s 145-150, med några praktiska förslag.). Publiceringen fick en smula understöd av professor Åke Malmström och några till, men ledde framför allt till att jag omedelbart utestängdes från varje roll i de Nordiska Juristmötena. Min gamle underlärare Carl Lidbom som då mera nått maktens höjder, fann också anledning att på det Nordiska Juristmötet i Helsingfors 1974 enfatiskt deklarerera att det fanns i det socialdemokratiska Sverige inget som helst politiskt underlag för förslagen till vidareutveckling av det nordiska samarbetet efter mina linjer. Eftersom peregrinationen och disputationen i internationell lufträtt givit mig en betydande självkänsla tog jag det inte hårt, utan fortsatte i stället genom nordiska seminarier och försök i riktning av Moot Court Competitions på grundval av den uniforma lagstiftningen.

Det hade slagit mig att på sina håll, med statsrådet Lidbom som galjonsfigur, ville man helt

enkelt inte gå vidare på det nordiska spåret ; d.v.s. att nordbornas oförmåga att komma någon vart i ej ringa grad berodde på att man sagt sig inte vilja komma någon vart. Slutsatsen blev att det dåmera närmast var språkgemenskapen – att språket genom seklen hållit sig begripligt över gränserna – som var grunden men också ramen för det nordiska samarbetet på rättslivets område. Ville man något var det alltså den nordiska gemenskaps känslan det gällde att arbeta med! Här fick jag hjälp av den uppluckring av den provinsiella attityden som följde med den allmäneuropeiska utvecklingen. Främlingskänslan mellan de nordiska länderna bleknade vid konfrontationen med de europeiska institutioner som nu avtecknade sig vid horisonten. En dag, 1974, med professor Tore Modeen som ledande geni, kom jag underfund med att det var Europeiska Konventionen till skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna som erbjöd det underlag som fordrades för att skapa en genuin nordisk dialog. Idén om en nordisk rättegångstävling efter amerikanskt mönster hade länge föresvävat mig, från början som ett nordiskt projekt byggande på den nordiska uniforma lagstiftningen. Men med förtroget med den Europeiska Konventionen framkom vad som kunde göras med hjälp av denna konvention. Här hade man en lag i traktatsform som hade ratificerats av alla de skandinaviska länderna – av Finland först 1989 men i hjärtat dessförinnan – och som de skulle tillämpa. Rättskipningen hade formen av europeiska rättegångsförhandlingar, och i spridandet av Konventionens europeiska budskap kunde man räkna på stöd av de nordiska domarna i den Europeiska Domstolen i Strasbourg.

Den nordiska övningen, som jag satsade på, vädjade till den nordiska romantiken genom att de tre skandinaviska språken – danska, norska och svenska – gjordes till exklusiva men utbytbara språk i övningen. Vidare, i ytterligare en vädjan till den nordiska romantiken, återuppväcktes som svarandestat *Kalmar Unionen*, d.v.s. den union som en gång, mellan 1397 och 1521, förenade alla de länder som i dag fått formen av de suveräna staterna Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Kalmarunionen låg så fjärran i historien att ingen hatade den längre, och därför kunde envar utan hämningar plädera i övningen fritt rörande dess eventuella fel och förtjänster.

Redan från början var ambitionen att göra denna rättegångstävling till en tävling mellan juris studerande från alla de nordiska länderna. Detta lyckades också. Efter någon tid så fanns det tolv tävlande advokatklubbar i organisationen. Visserligen var de autonoma, men ändå på något vis så representerade de sina lokala universitet. På det viset var universitetet i Köpenhamn, Aarhus, Oslo och Bergen deltagande, universitetet i Stockholm representerades av fyra klubbar, och universitetet i Lund och Uppsala av var sin klubb. Universitetet i Reykjavik representerades av en klubb och på samma sätt förhöll det sig med universitetet i Helsingfors. Det betydde att varje år deltog 72 studenter i övningen som tävlande. När tävlingen kommit i gång började veteraner från tidigare år stanna kvar för att hjälpa nykomlingarna att finna sig till rätta och på så vis ackumulerades också i klubbarna undan för undan en nordiskt och europeiskt orienterad visdom. Allt tillsammans taget så skapades under ett par decennier ett nordiskt nätverk om kanske halvtannat tusende unga jurister och bland dem återfinns också sådana som numera vunnit höga poster i nordisk och europeisk byråkrati.

Det beredde mig betydande nöje att läsa det vittnesord om tävlingen som den bestods av en ung dansk jurist :

Her fik man på tre dager større indblik i praktisk nordisk kommunikation, samarbejde og forbrødring, end selv 1000 års tågesnakk i Nordisk Råd kan give.²⁵⁸

²⁵⁸ Ditlev Schwanenflügel, brev 17.7.1987. Jfr Jacob W.F. Sundberg, *Basunen Sporrang Lönnroth*, IOIR nr 121, s 8.

Det nordiska inslaget har stått i bjärt motsättning till utvecklingen vid Juridiska institutionen i Stockholm. Där har man satsat på förhållandet till ytterst fjärran belägna länder som Peru, Chile och Filippinerna med vilka vi ingenting har gemensamt och förmodligen heller inte kommer att få. Förhållandet till de nordiska grannländerna och vår gemensamma historia marginaliseras med automatik i sådana sammanhang och studenter ur invandrarpopulationen kunde – som det också visade sig – inte gärna hysa någon särskild lojalitet vis à vis den nordiska romantiken. Att skulle avvecklas måste ses mot denna bakgrund.

En kassettoperation som infördes under mitt ledarskap innebar att varje klubb fick läsa in på band den egna inlagan på eget språk, varefter bandena mångfaldigades och skickades till motståndarklubbarna där man på så vis lärde sig hur den helt begripliga skriftliga inlagans argument uttalades - t.ex. på danska. Operationens senare avveckling var ingen nordisk vinning.

De kriser som drabbat övningen omkring decennieskiftet kan ledas tillbaka till deltagarna från andra kulturer. Club Palmes undergång administrerades av en ung turkiska (kurd?) som auskulterade hos diskrimineringsombudsmannen och småningom fick fast anställning där på meriten att hon kunde turkiska, men som förnekade att hon kunde språket när Programledningen samtalsvis försökte utröna den unga välska deltagarens förmåga att tillgodogöra sig innehållet i europeiska prejudikat från Turkiet²⁵⁹ och Grekland.²⁶⁰ I stället befanns att klubben vid avresan till pläderingsasessionen i Reykjavik samlades och signerade på flygplatsen en klagoskrift till Rektor som gick ut på att stoppa denna tävling.

”Ingen av deltagarna i laget känner att de kan rekommendera denna kurs, vilken har till avsikt att ge en djupare kännedom om Europakonventionen för de mänskliga rättigheterna.”²⁶¹

En liknande incident inträffade något senare då en ung chilensare ondgjorde sig hos prefekten bl.a. över en diskussion var i den alfabetiska listan han skulle placeras med anledning av sitt chilenska (spanska) dubbla efternamn. Han avstod från deltagande.²⁶²

31. Återblick

Jag har i min avskedsföreläsning 1993 – ”Om doktrinen” – (som återfinns tillgänglig som nr 98 i IOIRs skriftserie) behandlat bl.a. min levnadshistoria fram till emeriteringen (fakultetens utgåva i dess skriftserie – nr 43 - bör negligeras eftersom den som påpekats något överraskande icke rätt redovisar hur föreläsningen skedde och vad som presenterades). Vad som tas upp i förevarande volym är vad som hände under tiden efter installerandet som professor i allmän rättslära.

När man då ser tillbaka sammanfattningsvis är det **två fenomen** som dominerat. Det ena är

²⁵⁹ *Loizidou vs Turkey*, 20 EHRR 99, 23 EHRR 513.

²⁶⁰ *Holy Monasteries vs Greece*, 25 EHRR 640 ; *Papamichaelopoulos vs Greece*, 21 EHRR 439.

²⁶¹ Skrivelsen, daterad 8 juni 1999 finns återgiven in extenso i volymen Jacob W.F. Sundberg, *Harakiri. En vitbok om övningen Sporrang Lönnroth och Club Palme Dahlmans sorgliga hädanfärd*, IOIR nr 129, s 47-50. Undertecknarna återfinns i bild i Årsrapporten, IOIR nr 125, s 94-95, jfr s 75 och s 57. Placeringen av Eva Chinapah som min bordsdam vid banketten var lokalkommitténs verk och skedde i total okunnighet om klagobrevet, vars existens blev känd först någon vecka efter återkomsten till Stockholm. Chinapah engagerades sedan av Svenska avdelningen av Internationella Juristkommissionen ; Bilge Tekin anställdes av Diskrimineringsombudsmannen.

²⁶² Incidenten finns fylligt beskriven i Jacob W.F. Sundberg, *Om xenofili och xenofobi och risken för fnatt*, IOIR nr 135, s 22 et passim. El Gaisos vidare öden är okända.

det inflytande som kan härledas till Warszawa-Pakten (WP) och som man på den kanten berömt sig av – inflytande över 40 procent av det Socialdemokratiska Partiet! Det andra är den avgörande roll som icke-svenska domare och rättsvetenskapsmän spelat i den svenska utvecklingen – eller omvänt, den negativa roll som spelats av just svenska kolleger och medlemmar av den svenska nomenklaturan.

I den första delen förvånas man över de ideliga försöken att hindra såväl en diskussion av den marxistiska teorin och världsbilden, som bevakningen och granskningen av tankeutvecklingen i vår stormaktsgranne Sovjetunionen och WP. Denna negativism är svårbegriplig även om man är böjd för att se ett samband med WP och dess infiltration av svenskt samhällsliv. Att man där – bl. a. med hjälp av KGB-agenten Jan Guillou - lyckades förstöra den mest framgångsrika svenska underrättelseinstitutionen vis à vis WP – nämligen Socialdemokratiska Partiets underrättelseapparat IB – måste ha räknats som en enorm framgång. Det skulle icke förvåna om man mobiliserat motsvarande svenska kretsar för att sabotera svenska flottans dåvarande aktivitet med ubåtsbekämpning och uppbyggnad av ubåtsvapnet. De ideliga påståendena om 'budgetubåtar' kan inte gärna ha framförts enbart i god tro utan kan lättare förbindas med kretsarna som krossade IB. Bakgrunden har nyligen skildrats av f.d. ÖB, Bengt Gustafsson, i boken *Sanningen om ubåtsfrågan*, kapitlet "Kränkningarna hade pågått länge och på stor bredd". Vad som där sägs motsvarar f.övr. vad jag själv i all blygsamhet kunde inhämta under mina reservtjänstgöringar. Det är därför ett ganska uppseendeväckande hugskott när man inom de nyssnämnda kretsarna vill göra gällande att dessa främmande operationer skulle hux flux ha upphört under den svenska ubåtskrisen på 1980-talet. Det är förvisso lättare att förstå ett samband mellan dessa 'ubåtsskeptiker' och kretsarna bakom förstörelsen av IB. För min egen del fick jag åtnöjas med att notera det bestående motståndet mot min diskussion av marxistisk teori och teori-utvecklingen i WP, ett motstånd som fick en höjdpunkt i *ius docendi* aktionen och Stockholms-fakultetens samarbetsavtal med Moskva 1989.

Den andra delen domineras av relationen till Europakonventionen och min ganska framgångsrika befattning med framför allt kursen i Praktisk Europaprocess, d.v.s. övningen Sporrang Lönnroth. Försöken att med olika universitetsbyråkratiska knep stäcka min verksamhet på detta område bars upp framför allt av mina fakultetskolleger och deras studentsupporters i 68-generationen. Det var emellertid karakteristiskt att alla sådana initiativ kom till korta inför den massiva support jag fick från icke-svenska domare och rättsvetenskapsmän. Ingen svensk juridisk fakultet har någonsin råkat ut för en sådan storm av kritik från utländska kolleger som Stockholmsfakulteten i samband med *ius docendi* aktionen. Den är därför historisk, och i dramatiken ingår att ingen velat omnämna denna affär utan alla svenskar försökt förtiga den. Detta gäller också svenska massmedia, som i bästa fall refererat något som publicerats i utlandet (Economist/Veckans Affärer).

Det är närmast ett bevis om de långsiktiga effekterna av 'Gustaf Petréns lekstuga' att SvJT systematiskt undvikit att referera/recensera sekvensen av böcker om Europakonventionen som tillkommit genom min hand. Fråga är om ett dussintal volymer. Merparten av vad jag har skrivit i artikelform har då i stället publicerats i JFFT i Finland.

Samtliga domstolspresidenter i de högsta domstolarna i Norden har nu deltagit i mina domarpaneler i övningen Sporrang Lönnroth (allenast ordföranden i svenska HD har felats, intill nyligen då den mångåriga paneldeltagaren Marianne Lundius fick uppdraget i HD) och har sålunda fått lyssna timmavis till avancerade pläderingar kring temata i

Europakonventionen. Det är därför inte så överraskande att man i dessa domstolar blivit mer och mer lyhörda för Konventionssynpunkterna.

Professor Sven-Olof Lodin har missförstått situationen i Stockholm när han i sina memoarer talar om Stockholms-fakultetens 'extraknäckande, [att man] utvecklat ett mycket lågt arbetstempo eller rentav gått i ett slags inre exil' (s 17-18). Han har missat den förlamande effekten av 68-generationernas dominans i studentpopulationerna, en dominans som ville beröva professorerna deras normala inflytande på undervisningen av studenterna. "Attityden mot professorerna förändrades totalt och försämrades betydligt" skriver Lodin nog så övertygande. I stället drog sig då professorerna tillbaka till sina *nicher* och där de kunde ägna sig åt meningsutbyte med sina kolleger världen över, ostörda av studentpåhopp och barnpolitiker. Professor Kurt Grönfors, vars Göteborgsfakultet kom att domineras av Dennis Töllborg med studentsupporters, förmådde t.ex. då inte bemästra galenskaperna utan drog sig just undan enligt nicheprincipen, ett uttryck som just han myntade och som kanske täcker det mesta av Lodins karakteristik av sina kollegers arbete.

För egen del tog jag som kanske bekant (*Tidsdokument från 1970'*, IOIR nr 42) redan från början avstånd från nymodigheterna och förklarade att jag inte tänkte dra på mig magsår för studenternas galenskapers skull, utan fortsätta den klassiska professorslinjen : en person "der anderer Meinung ist". Det verkar som att jag har lyckats i den biten. Och där tar historien slut